

Specimen historico-politicum inaugurale de institutionis procuratore ex antiquissimo jure publico in patria nostra

<https://hdl.handle.net/1874/325814>

SPECIMEN HISTORICO-POLITICUM INAUGURALE

DE

**INSTITUTIONIS PROCURATIONE EX ANTIQUISSIMO
JURE PUBLICO IN PATRIA NOSTRA.**

846891

SPECIMEN HISTORICO-POLITICUM INAUGURALE

DE

INSTITUTIONIS PROCURATIONE EX ANTIQUISSIMO
JURE PUBLICO IN PATRIA NOSTRA,

QUE,

SUPREMO FAVENTE NUMINE,

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

BERNARDI FRANCISCI SUERMAN,

MED. DOCT. ET PROF. ORD.

NEC NON

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU,

ET

NOBILISSIMAE FACULTATIS JURIDICAE DECRETO,

PRO GRADU DOCTORATUS,

SUMMISQUE IN JURE ROMANO ET HODIERNO JURIBUS ET PRIVILEGIIS,

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,

PUBLICO AC SOLENNI EXAMINI SUBMITTIT

HERMANNUS BOSSCHA,

MAGANUS,

AD DIEM XV M. MARTII MDCCCLXVIII, HORA I.

AMSTELODAMI,

APUD C. G. VAN DER POST.

MDCCCLXVIII.

INSTITUTIONS ENGLISHES ET FRANÇAISES
LEUR FONDATION EN 1793

PAR M. DE LAUNAY
DEPUTÉ DE LA SEINE

PARIS

DE LA LIBRAIRIE DE M. DE LAUNAY
RUE DE LA HARPE, N. 10

DE LA LIBRAIRIE DE M. DE LAUNAY

DE LA LIBRAIRIE DE M. DE LAUNAY

TYPIS J. ROERING,
Rue de la Harpe, n. 10.

VIRO CLARISSIMO

JOANNI BOSSCHA,

PHIL. THEOR. MAG. LITT. HUM. DOCT., EQUESTRI ORDINI LEONIS
NEERL. ADSRIPTO, TERTIAE CLASSIS INSTITUTI
REGII BELGICI SOCIO

PATRI OPTIMO CARISSIMO

HERMANNUS FIL.

Etsi, qua meum erga Te animum significem, nequaquam publica indigeam testificatione, tamen quotiescunque illum diem cogitabam, quo, decursis studiis Academicis, Summos Doctoratus Honores essem consecuturus, tua semper mihi subibat imago et paternum nomen omnium primum futuris solennibus velut implicabam. Quodsi illud merito praecipuum censetur in postremo ritu Academico, ut quasi per tabulas accepti et expensi studiorum nostrorum rationes conficiantur; profecto accepta referens tuum nomen ut in prima Codicis cera ponam, non modo suadet pietas, monet etiam religio. Eorum enim tem-

VIRO CLARISSIMO
JOHANNI BOSCHIA

PATRI OPTIMO CARISSIMO

porum memoriam repetens, quibus in auditorii tui
subselliis optima cujusque generis dicendi exempla ex
veterum scriptis, Te ipso suadente, peti licuit; qualis
ad suscipiendam et ingrediendam studiorum meorum
rationem princeps mihi atque dux exstiteris, vix ver-
bis efferre possum. Quid de ceteris dicam disciplinis,
de historia praesertim, quibus omnibus a teneris un-
guiculis aut exemplo tuo aut institutione ita me infor-
mare studuisti, ut verear, ne hoc ipsum Specimen
meum aut sententiarum aut Latinitatis reum me faciat.

Utcunque hoc erit et etiamsi opus nostrum non
nisi professione pietatis fuerit laudatum, Tu certe,

Carissime Pater, hasce studiorum primitias non recusabis, ea, quae argumenti mei pertractationi deesse videbuntur, non deficienti voluntati sed virium tenuitati tribuens. Apud Te enim non vereor equidem, ne voluntatis suspicionem sustinere non possim, quum praesertim omnem studiorum meorum cursum teneas, quibus si quando diuturna obfuit valetudinis intercapedo, numquam tamen voluntatem meam obfuisse confido.

Itaque non esset cur metus me premeret, ne minus praestare viderer, quam pro grati animi testificatione esset conveniens, nisi cogitarem eorum opiniones,

quos Praeceptores habuisse recordor, tum in nostra Civitate cum in Academia Rheno-Trajectina. Horum Clarissimorum Virorum praeceptis et beneficiis, si nunc par aliquid a me postuletur ingenii et doctrinae, satis scio, me omnem spem esse destitutum. In quibus utcumque judicetur, mihi non in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut tantorum meritorum majorem semper gratiam habere possim.

Viri quidem Cl. DEN TEX et VAN HALL, Collegae tui aestumatissimi, quam singulari beneficio de me meruerint, aut in Specimine conscribendo aut in privata institutione, Tu omnium minime ignoras.

Sic quoque in Trajectina Academia quam integra ad hunc usque diem permanserit eximia Clarissimorum Virorum erga me benevolentia, imprimis attestatur V. Cl. VREEDE, Promotor aestumatissimus, qui quotiescunque eum adirem, eadem semper me excepit comitate et insigni sua voluntate adjuvandi studia mea me prosequi non destitit.

Quae omnia, tum etiam aliorum auxilia et dulce amicorum consortium talia fuerunt, ut bonis illis numquam non per reliquam vitam frui cupiam quam maxime et sperare posse quodammodo mihi videar. Tuum vero perpetuum fore amorem, id affirmare

potius quam sperare licet. Quemadmodum autem
crescit patrum cum filiis familiaritas cum ipsa vitae
aetate, ita nos quoque, ad remunerandas paternas
sollicitudines et cumulanda grati animi testimonia,
in dies possumus majores vires consequi, ut ingra-
vescens parentum aetas in liberorum pietatis officiis
conquiescere aliquando valeat. Quibus expectationi-
bus, quales hodie colo, ut propitius adsit Deus O. M.,
rogo atque oro.

CONSPECTUS.

INTROITUS.	Pag. 1.
--------------------	---------

CAPUT PRIMUM.

DE PUBLICA INSTITUENDAE JUVENTUTIS PROCURATIONE
IN REGNO FRANCORUM.

§. 1. <i>Praemonenda.</i>	5.
§. 2. <i>Gallia Romana et Merovingica.</i>	7.
§. 3. <i>Gallia sub imperio Caroli Magni.</i>	17.
§. 4. <i>Gallia Carolingica post Carolum M.</i>	30.

CAPUT SECUNDUM.

DE PUBLICA INSTITUTIONIS CURA AB INEUNTE SECCULO DECIMO
USQUE AD COMMUNITATUM ORIGINEM.

§. 1. <i>Civitatis atque Institutionis conditio hac aetate universae qualis fuerit.</i>	38.
§. 2. <i>De Universitatum Origine.</i>	47.
§. 3. <i>De Scholarum cura Patrimoniali unde hodierni Juris Dominici magistros instituendi origo.</i>	55.

CAPUT TERTIUM.

DE PUBLICA INSTITUTIONIS CURA A COMMUNITATUM ORIGINE
USQUE AD BURGUNDIAE STIRPIS PRINCIPES.

§. 1. <i>Communitatum initia quid omnino valuerint ad Institutionis conditionem mutandam.</i>	75.
§. 2. <i>Civitates Belgii quam libertatem acceperint in rebus suis gerendis.</i>	76.

	Pag.
§. 3. <i>Scholarum curam primo privatis concedunt Hollandiae Comites.</i>	80.
§. 4. <i>Scholarum cura postea Civitatibus conceditur per privilegia.</i>	86.
§. 5. <i>Quae jura circa Institutionem privilegiis acceperint Civitates.</i>	94.
§. 6. <i>Quid juris Summo Imperanti fuerit relictum.</i>	102.

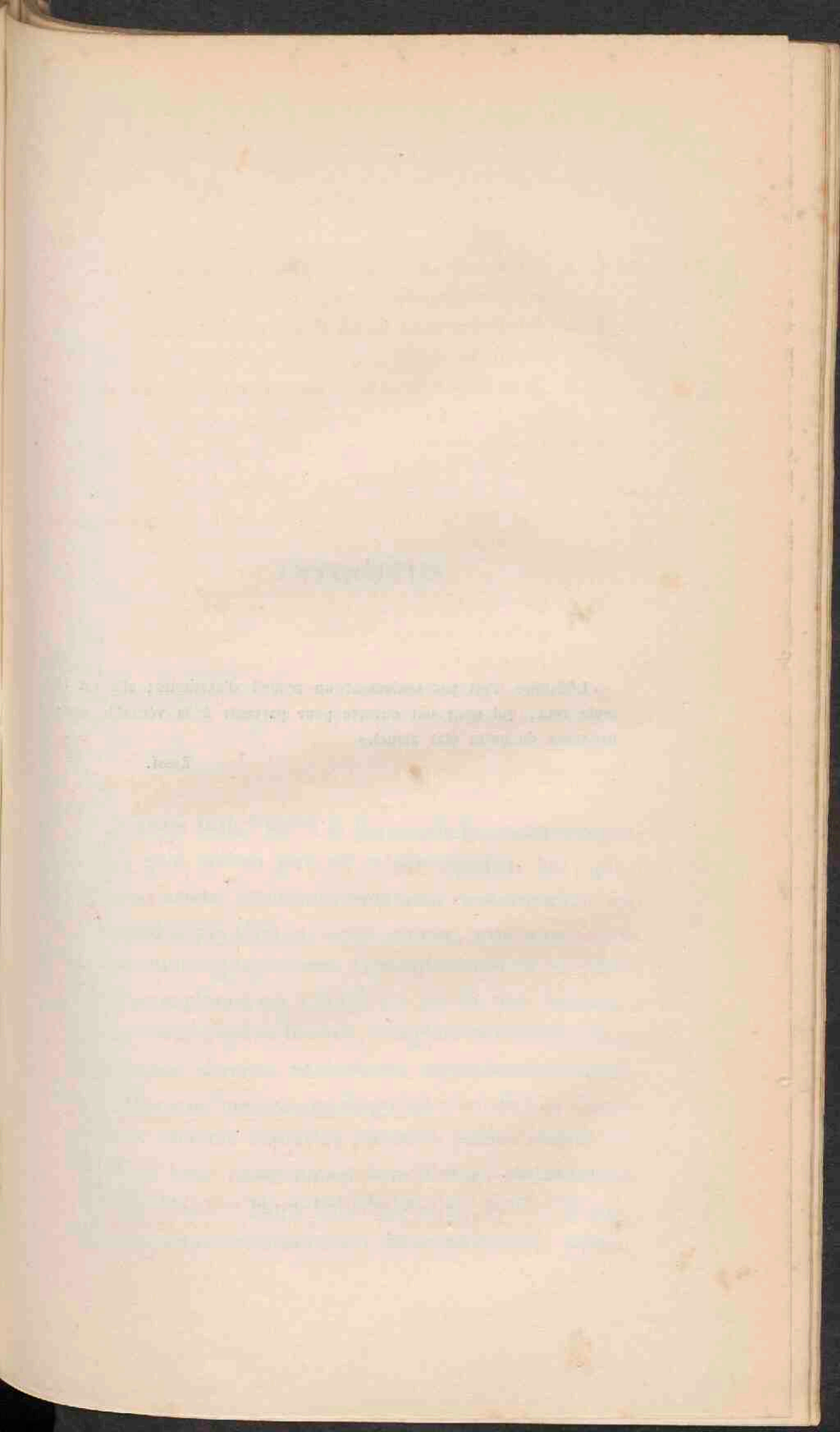
CAPUT QUARTUM.

DE PUBLICA INSTITUTIONIS CURA INDE A PRINCIPUM BURGUNDIACAE
STIRPIS IMPERIO USQUE AD CONSTITUTAM BELGII
FOEDERATI REMPUBLICAM.

§. 1. <i>Quo tempore sub uno Principe nondum coaluerant Belgii provinciae, quomodo se gesserit Summus Imperans.</i>	113.
§. 2. <i>Belgii provinciis sub uno Principe conjunctis, leges invaluerunt.</i>	
A. <i>De Caroli Imp. legibus.</i>	122.
B. <i>De Philippi Hispanici legibus et de Concilii Tridentini Decretis.</i>	131.
§. 3. <i>Post rerum Conversionem anni 1572, quid actum fuerit cum a Governatore et Ordinibus Provinciarum, tum in Synodis.</i>	141.
CONCLUSIO.	154.
APPENDIX.	161.
THESES.	171.

CORRIGENDA.

- Pag. 8. a. l. 15. *pro Romam leg. Romani.*
 Pag. 67. a. l. 9. *pro premetur leg. premeretur.*
 Pag. 75. in Nota 2. *pro VAN DEN SPIEGEL leg. VAN DE SPIEGEL.*

«L'histoire n'est pas seulement un recueil d'exemples; elle est la
seule voie, qui nous soit ouverte pour parvenir à la véritable con-
naissance de notre état actuel.»

Rossr.

INTROITUS.

Quaestio Juris Publici in Juventutis Institutione procuranda quid civitati juris sit et esse expediat, hac, quam vivimus aetate, multorum hominum contentionibus dissensionibusque viget et sciunt omnes, eam non sine ira atque studio agitari solere. Quamquam autem res philosophice explorata est a multis, a paucis vero historice, fuerunt tamen qui ex historia, tamquam ex communi fonte haurientes, diversas, ut ita dicam, aquas hausisse videantur. Quare in tanta re cum magna sit sententiarum discrepantia, animum induxi ex remotiori patriae nostrae antiquitate hanc vexatissimam Juris Publici materiem pro viribus illustrare. Itaque hujus Speciminis Academici argumentum totum erit historicum. Metus enim erat, si quan-

do philosophiam excitare vellem, ne me tironem judicem recusarent omnes, vel saltem coeptis Terentianum illud *actum agere* subscriberent.

Cogitanti igitur ea JCTi verba, quae in fronte Speciminis inscripti, id primum ad aetatis nostrae usum producendum videbatur, quod ex antiqua patriae nostrae historia repeti posset. Nunc vero substiti in nova A^o 1581 constituta Foederati Belgii Republica, et tantummodo exposui quale fuerit antiquissimis temporibus circa juventutis Institutionem in Belgii regionibus Jus Publicum. Suadebant illud cum aliae rationes tum peritissimorum hominum scripta, quibus sequentia tempora, nostrum imprimis seculum, ita illustrata sunt, ut reliqua via trita jam sit et omnibus cognita. ⁽¹⁾Accedebat quod Publicae Institutionis conditio, quae fuit seculo septimo decimo et decimo octavo parum differre videretur ab ea, qualis, ut in fine Disputationis exposui, tum fuit, cum Respublica Belgii Foederati conderetur, ita quidem, ut facile ad magnam rerum conversionem Francicam omne produci possit argumentum.

De gravitate materiae aut de distributione dicere non attinet: hanc spero fore ut ipsa argumenti pertractandi ratio quodammodo tueatur, de illa, gravitatem dico mate-

(1) Imprimis hic cogita: A. VAN DEN ENDE, *Geschiedkundige Schets van Neêrlands Schoolwetgeving*, Deventer 1846. Add. P. DE RAADT, *De Wetten op het Lager Onderwijs in het Koninkrijk der Nederlanden geschiedkundig beschouwd*, Rotterd. 1830. *Schets van de Geschiedenis der Staatsverordeningen op het Lager Onderwijs hier te lande sedert de Hervorming*, peculiari mente edidit DE KATHOLIEK, *Maandschrift*, Nov. 1842 seqq.

riae, nostra tempora loquuntur. At vero non abs re fuerit monere de vocabulo, quo saepe uti debui *Institutio* aut *Institutio Publica*. Etsi minus Latine dictum videri possit, quo sensu de Institutione loquimur, est tamen vox illa hodierno usu recepta, atque ita quid ex nostra mente significet, dubium erit nemini. Quotiescumque autem de Publica Institutione fit sermo, habet ei respondens locutio Belgica ambiguum hodie significationem, modo communem illam Institutionem amplectens, ad quam cuique patet aditus quaeque *Institutioni Domesticae* opponitur; modo universam eam respiciens, quam civitas legibus constitutis sive constituendis procurare dicitur. Aut fallor aut priori sensu explicanda sunt verba Art. 224 Legis nostrae Publicae, quae ceteroquin mirum continerent pleonasmum; (1) altero vero sensu plerumque Juris Publici scriptores loquuntur, ita tamen ut inter utramque significationem saepe omne tollatur discrimen, quum civitatis cura ipsis domesticae Institutionis finibus compelli dicatur. Postrema sententia in nostra Disputatione *Institutionis* vocabulo continetur.

Ceterum si qui sunt, qui de Hollandia magis me egisse in capite tertio quam de universi Belgii provinciis putent, nihil habeo, quod iis responsum velim, nisi me ex arena funem nectere noluisse. Ad finem speciminis documenta quaedam in Appendice subjeci quae textui inserere minus placebat, et tamen omittenda non erant, ut quae alibi

(1) Hanc sententiam tuetur VAN DEN ENDE, o. c. in Nota 52, pag. 158; contrariam sequitur Vir Cl. J. R. THORBECKE, *Aanteekening op de Grondwet*, Ed. 2, part. 2, pag. 295.

desiderentur et ita diplomatum collectionibus jam editis de Institutione in patria nostra adjungi possint. ⁽¹⁾

Quodsi viribus juvenilibus exciderit aliquando materies, dignum venia precor existimetur in re magna *voluisse*.

(¹) Ejusmodi Diplomatum Collectionem edidit D. BUDDINGH, in *Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs*, 's Gravenhage 1843. part II. et in *Archief voor Gesch. van Opv. en Ond.* Amst. 1833, 5 partes.

CAPUT PRIMUM.

DE PUBLICA INSTITUENDAE JUVENTUTIS PROCURA- TIONE IN REGNO FRANCORUM.

§. 1. *Praemonenda.*

Quamquam omnium fere communis haec est recentiorum populorum Europae cognatio, ut descendant ex eodem quasi gentium connubio, Germanorum scilicet cum Latinis: invenies tamen in aliis plus in aliis minus Germanicae aut Latinae originis. Quandoquidem vero praeter naturae habitum in corporibus hominum, si mores civilemque vitae usum inspexeris, ita diversa apud Latinos atque apud Germanos animadvertes incrementa, ut apud Germanos ex religione Christiana fere omnis descendat morum et cultioris vitae progressio, illi vero qui Latino nomine veniunt extra Christianae religionis orbem ad humanitatis laudem pervenerint, idcirco qui animo complecti voluerit recentiorum populorum imaginem, eum oportet intelligere, quem locum in singulis teneant aut pagana instituta aut Christiana.

Id quod hoc loco monere, quamquam non nova haec

sunt aut nudius tertius exquisita, (1) necesse visum est. Possit enim forte quis existimare, ab alio principio disputationem nostram ordiri debuisse; at Germanica antiquitas, priusquam Christiana religione perpolita fuerat, quum in nostro argumento elaborando parum proficere videatur, prima haec Belgicae historiae tempora, quibus de Druidum institutis (2) foret disceptandum, non immerito nobis tacebunt; contra ex aetate Romana quaedam examinanda veniunt.

Quoniam igitur, uti verum est Francisci scriptoris effatum, omnium fere Europae populorum historiam initio quidem ex Francorum historia esse repetendam (3), ita nostrates saltem Francis accepta referunt verum Dei cultum et humanitatem, de Francorum regno disserere hoc capite visum est.

Quum autem Gallia Romanorum armis plenius subacta oppressaque, haud paucis usa sit institutis, quorum origo et natura Romam redolent; primo jam nunc Galliam Romanam (quo nomine Belgium continetur), et quae inde exstitit Merovingicam excitabimus; de CAROLI MAGNI aetate et Carolingica singulis locis porro videbimus, ita

(1) Eo sensu J. J. RAEPSAET dixit: «la religion Catholique seule a policé tous ces Germains». in opere *Analyse de l'origine et des progrès des droits des Belges et Gaulois*, L. III, cap. I, N.º 46. *Oeuvres Complètes*, Mons 1838, T. I, pag. 237.

(2) De his Cf. Dr WESTENDORP, *Verhandeling over de Noord-sche Mythologie* enz. pag. 321. in *Werken der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde*, T. II. par. 1.

(3) SIMONDE DE SISMONDI, *Histoire des Français*, Paris 1821. Intr. pag. 2.

ut primae hujus periodi finis ponatur in eo tempore, quo Belgium ex Francorum in Germanorum imperium transiit.

§. 2. *Gallia Romana et Merovingica.*

JULIUS CAESAR ubi universam Galliam ea pace composuerat, ut illae gentes, quarum maxima esset vis et auctoritas, exercitibus continerentur ⁽¹⁾, veteris autem libertatis simulacrum prudente consilio custodiretur, fieri aliter non potuit, quin mores quoque et instituta ex Italia in novam provinciam migrare coeperint, crescente in dies Romanorum numero, qui eam occuparent. Hinc postquam Roma artium et litterarum elegantia inclaruerat, habebanturque Maecenates, quorum favores plures captabant, in Gallia quoque hic exarsit studiorum ardor ⁽²⁾, qui veteres rudioris aevi mores obliteravit et quo Gallia inprimis meridionalis ingenio abundare coepit ⁽³⁾. Magnas, ut ita dixerim, libertatis ruinas novo disciplinarum studio sarciri, erat Galliae haud leve servitutis solatium.

Hinc primum nostrae aerae seculum celeberrimas prodidit in Gallia Scholas, Massiliensem ut puta et Aduam, ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ J. CAESAR *de Bello Gallico*, L. VIII. c. 54.

⁽²⁾ Hinc jam PLINIUS GEMINO suo scribens: «Bibliopolas Lugduni esse non putabam, ac tanto libentius ex litteris tuis cognovi, venditare libellos meos.» L. IX. Ep. 11. et JUVENALIS Sat. I. vs. 44, «Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram.»

⁽³⁾ Cf. F. CRAMER, *Geschichte der Erziehung und des Unterrichts im Alterthume*, Elberf. 1832. 2. vol. 8.º

⁽⁴⁾ STRABO pag. 273. Cf. A. H. L. HEEREN, *Geschichte des Studiums der klassische Litteratur im Mittelalter*, L. 1. §. 21.

quarum originem nulla temporis memoria proditam, ex diplomate aut charta non repeti posse, in promptu ratio est. Hic Academicarum et Scholarum numerus auctus est, quum *expulsis Roma sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta*, alio, ubi tuta esset a DOMITIANI inquisitoribus, clarissimorum confugit ingeniorum corona. ⁽¹⁾ Tum enim permulti in Galliam profecti, ibi doctrinam suam venditare et magno discipulorum numero invitati Scholas condere coepere, ⁽²⁾ quae litterarum imprimis elegantia et oratoria ubertate ita floruerunt ut aliquando RUTILIUS cecinerit:

«Facundus juvenis Gallorum nuper ab arvis
Missus Romam discere jura foris.»

Ita postquam varia temporum fortuna aut oppreserat Romae ingenia aut animos ad studia revocaverat, tandem novus illuxit dies, quum ex publico supplicio in sedem imperialem adscenderet Christiana religio. Dehinc, quae antea privata Institutione unice fere floruerant artium et disciplinarum studia, nunc publica gaudere tutela coepere, animosque languentium ad eruditionem incitare jam summi imperantis esse existimabatur. Etenim, qui ante CONSTANTINUM fuerant Imperatores, de Institutione

⁽¹⁾ TACITI *Agricola*, cap. 2. coll. SUETONIO in *Domitiano*, cp. 10. et GELLIO, *Noctium Att.* L. XV. cp. 11. ubi haec leguntur SCTI verba: «M. Pomponius. Praetor. Senat. consuluit. quod. verba. facta. sunt. de. philosophis. et. de. rhetoribus. de. ea. re. ita. censuerunt. uti. M. Pomponius. Praetor. animadverteret. coeraret. que. uti. ei. e. republica. fide. que. sua. videretur. uti. Romae. non. essent.»

⁽²⁾ AUSONIUS, *de professoribus Burdegal.*, passim.

juventutis cogitaverant quidem neque Galliam neglexerant, cujus rei liquida fides est apud EUMENIUM, ⁽¹⁾ qui CONSTANTINUM CHLORUM *Juventutis Principem* vocat ideo, quod summopere de juventute ingenuis artibus erudienda laboraverat; verum tamen post CONSTANTINUM M. imprimis Institutionis cura ad civitatis Legislatorem pertinere visa est. Hinc variae Imperatorum Constitutiones, quas exhibent Codex Justinianus et Theodosianus sub rubrica «*de medicis et Professoribus*», «*de Privilegiis Scholarum*», «*de Studiis liberalibus*» etc., ⁽²⁾ quibus de professorum probatione, de munerum immunitate praeceptoribus concedenda, de discipulorum disciplina aliisque cavebatur, ut omnis Institutio juventutis cum publicae rei utilitate aequis passibus ambularet.

Quae omnia, quamvis Christianae religionis praeceptis convenientia, ex imperiali auctoritate unice profluxerunt, non vero ecclesiastici ordinis decreto sive in Synodis sive in Conciliis invaluerunt. Hujusmodi enim erat tunc temporis Ecclesiae in Civitate conditio, ut altera juxta alteram seposita sui juris esset et suis uteretur privilegiis, mutua vero benevolentia mutuoque auxilio altera alteram communiret. Quemadmodum autem ante illa tempora Civitas adhuc in Ecclesiam dominata fuerat, ita vero successerunt, ut infra videbimus, ea tempora, quibus auctoritati Ecclesiae obnoxia fuit Civitatis gubernatio. ⁽³⁾ Quamdiu vero juris

⁽¹⁾ Orat. *de Scholis restaurandis*, c. 14.

⁽²⁾ *Cod. Just.* L. X. tit. 52, XI. 18, XII. 30; *Cod. Theod.* L. XIII. tit. 3, XIV. 9.

⁽³⁾ Cf. GUIZOT, *Histoire de la Civilisation en France*, in *Cours d'Histoire Moderne*, Brux. 1839. Lect. 12. pag. 231.

fines placide sancteque custodivit utraque, Institutionis curam gessit Civitas, nullo adhibito in decretis sancientis Ecclesiae assensu.

Inter haec Imperatorum decreta non nisi unum est, peculiariter Galliae Institutionem amplectens, anno 376 a GRATIANO datum. Qui imperator, Trevis sede constituta, Galliae prae ceteris curam habebat et in hujus provinciae rebus bene administrandis summam dedit operam. Hic quum sibi persuasisset quantopere Gallorum Institutio inertia laboraret et incuria, adesse enim regiones, quae nullos haberent litterarum magistros, ut huic malo mederetur, edita Constitutione ad Praefectum Galliae haec edixit:

«Per omnem Dioecosim commissam Magnificentiae Tuae,
»frequentissimis in Civitatibus, quae pollent et eminent
»claritudine Praeceptorum, optimi quique erudiendae
»praesideant juventuti, Rhetores loquimur et Grammaticos,
»Atticae Romanaeque doctrinae: quorum Oratoribus viginti
»quatuor annorum e fisco emolumenta donentur, Gram-
»maticis Latino vel Graeco duodecim annorum deductior
»paulo numerus, ex more praestetur. Ut singulis urbibus,
»quae *Metropoleis* nuncupantur, nobilium Professorum
»electio celebretur, nec vero judicemus liberum ut sit cui-
»que Civitati suos Doctores et Magistros placito sibi juvare
»compendio. Triverorum vel clarissimae civitati uberius
»aliquid putavimus deferendum: Rhetori, ut triginta,
»item viginti Grammatico Latino, Graeco etiam, si qui
»dignus reperiri potuerit, duodecim praebeantur anno-
»nae.» (1)

(1) Vid. COD. THEOD. L. 11. *de Medicis et Proff.* (XIII. 3).

Clarissima hac Imperatoris voce optime docemur, qualis ejus fuerit de Institutione promovenda sollicitudo et quantum statuendi de ea re arbitrium. Praetorio praefecto summa mandatur cura, ut ubique per omnes Galliae civitates ⁽¹⁾ instituantur magistri, qui, ne vili mercede munera sua lucrarentur, ex publicis civitatum viribus ⁽²⁾ annonas (*ἡμερησίον* dicunt) consequerentur. Identidem enim de salario praestando lis erat aut mala fides apud civitatum magistratus, cui rei jam olim curam dedisse VESPASIANUM, auctor est SÜETONIUS ⁽³⁾, quemadmodum postea ejus exemplum secuti sunt successores. ⁽⁴⁾ Nunc autem, ut ea de re in Gallia quoque lege foret sancitum, neve septentrionales ejus civitates omni indigerent Institutione, a GRATIANO cavetur. De his ut prolixius agatur, vetat argumenti ratio; quodsi cogitaveris universam Galliam in politicis saltem rebus ita Romanorum servitium tulisse, ut Gallorum nomini suum supposuissent Romani, ex hoc uno intelligi poterit, quae fuerint in Gallia de Institutione

⁽¹⁾ Non enim ad Hispaniam neque Britanniam posse referri edictum argute probavit GOTHOFREDUS ad h. l., cujus commentarius multus est in interpretanda nostra Constitutione et universa Gallicae Institutionis conditione exponenda.

⁽²⁾ Ita saltem GOTHOFREDUS verbum *fisci* interpretatur, ut non sit publicus ille, qualis vulgo eo nomine intelligitur, universae reipublicae sed singularum civitatum reditus.

⁽³⁾ In *Vespasiano*, c. 18. «Primus e fisco Latinis Graecisque rhetoribus annua constituit.»

⁽⁴⁾ De ANTONINO PIO vid. ejus Vita apud JUL. CAPITOLINUM, c. 11. «Rhetoribus et Philosophis per omnes provincias et honores et salaria detulit.» — De MARCO AURELIO DIO CASSIUS, L. LXXI. oper. pag. 814.

jura. ⁽¹⁾ Caeterum, quominus publica sua jura vindicaret et stabiliret, ipsa Gallia quoque sibi obstabat, dissociatis ubique per discordias et turbas civitatibus. Hinc, tamen etsi in eo quaedam salva reliquerant Romani, vetus mos, quo populi Proceres in *Placito* conveniebant, ut de re communi consultaretur, non modo ita exoleverat, ut duo tantum nobis *Placita* innotuerint *Narbonense* AUGUSTI aetate et *VESPASIANI Remense*, ⁽²⁾ sed etiam, quum Imperiali Decreto anni 418 generalia *Placita* in Gallia sua sponte restituere conatus est HONORIUS, ut secundum suam voluntatem et antiquo more deliberarent omnes populi, ⁽³⁾ quominus eo favore commode uterentur, deerant vires et ipsa civium voluntas in servitute et turbis obmutuerat. Quo factum est, ut Publica Institutio communi Romanorum lege uti perrexerit, quatenus tulit temporum injuria, et Gallia uti in ceteris ita hac in re Divis Imperatoribus obtemperaverit. Atque ita prudenter egerunt Christiani Imperatores, Belgarum imprimis Institutionem non modice procurantes, celebresque in litteris viros in eas provinciae partes dimittentes, ubi rudiores adhuc mores elegantiori cultu indigebant. Sic Coloniam missus EUMENIUS rhetoricam docuit et imperiali quasi mandato instructus Scholas ibi

⁽¹⁾ Hinc J. CAESAR de Gallia scribens: (de B. G. VII. c. 77) «Jure,» inquit, «et legibus commutatis, securibus subjecta perpetua premitur servitute.»

⁽²⁾ SIMONDE DE SISMONDI, *Hist. des Français*, T. I. pag. 54. seqq. ibique auctores.

⁽³⁾ Abbas DUBOS, *Histoire Critique de la Monarchie Française*, L. II. ep. 5. Cf. et J. J. RAEPHAET, *Histoire des États-Généraux*, ep. 1. in *Oeuvres compl.* vol. II. pag. 9.

habuit, quae post ejus mortem ad successorem transierunt. Haud secus Trevisis floruerunt MAMERTINUS et HARMONIUS et ita, quod antea in meridionali Gallia clam obtinuit, nunc imperialis sancivit auctoritas, ut clarissimorum virorum doctrina ubique auditorum coronam alliceret unde Schola constitueretur. ⁽¹⁾ Quam ob rem si communis Institutio Galliae parum ea aetate de qua loquimur, profecerit, id Romano imperio ne tribuatur, quippe cujus gubernatores, Christianis imbuti praeceptis, tantam rem summa cura sunt prosecuti. Hinc Edictum JULIANI, quo hic a. 362 statuerat, ut omnes peraeque studiorum doctores comprobarentur, quo facilius Christianos a docendi munere arceret, ⁽²⁾ VALENTINIANUS jam, nova edita Constitutione, abolevit. ⁽³⁾ Quodsi GRATIANI exemplum docet, quam dignus ille fuerit, qui summo in Institutionem jure uteretur, contra ne summa tantae rei salus in uno homine periclitetur, exemplo suo monet Apostata.

Quae hactenus de Publica Institutione in Gallia monuimus, veteres legum Codices testantur. Quum vero Codicis Theodosiani auctoritas et usus in Galliis ea tempestate (circ. annum 462) invaluerint, qua jam litterarum studia et scholae deciderant, manifestum est varias imperatorum constitutiones de professoribus et studiis ibi omni caru-

⁽¹⁾ Plura de Belgii Institutione et eruditione vid. apud M. DE RONDEAU, *Verhandeling op de vraag: «welke was de kleeding etc. der Belgen»*, in *Annalibus Academiae Bruxellensis*, anni 1774, et TH. JUSTE, *Essai sur l'Histoire de l'instruction publique en Belgique*, Brux. 1844.

⁽²⁾ L. 5. Cod. Theod. *de proff. et Med.* ibique GOTHOFREDUS.

⁽³⁾ L. 6. eodem.

isse auctoritate. Etenim non modo ipsa Institutionis natura a Romana erat diversa, rhetoricam scilicet et grammaticam tantum usque ad Gratiani aetatem curans, ⁽¹⁾ sed aliis quoque legibus Gallias, quam ceteras Imperii Romani partes obstrictas fuisse, docet Edictum GRATIANI si cum reliquis comparaveris. Hinc de Scholis et magistris qui Romae erant aut Constantinopoli peculiaribus legibus cautum fuit, quarum praecepta, si umquam, certe post receptum duntaxat Codicem Theodosianum Gallicas Scholas jure obligare potuerunt. ⁽²⁾

Ceterum etsi imperatorum cura publicarum Scholarum decus aliquando sustinuerit et juris philosophiaeque studium ex Italia in Galliam deduxerit, non diu tamen haec permansit provinciae felicitas.

Jam Christiana doctrina ubique veteris religionis caliginem splendore suo discutiens plures in dies suis sacrorum solennibus initiabat. Quum vero qui in publicis Scholis artes profitebantur et disciplinas a nova religione alhorrent, quippe quae divinarum rerum notitiam tunc unice commendabat, liberalium studiorum forma, qualis fuerat antiquitus, eadem permansit, mutatis vero Gallorum opinionibus adversaria. Quo factum est, ut paganas Scholas devitantes, postquam monasticae vitae ratio invaluerat, permulti haberentur, qui omnem negligerent

⁽¹⁾ Ita GOTHOFREDUS ad Edictum Gratiani ex AUSONIO et WOWERII *Polymathia*, a quo distat quodammodo GUIZOTES o. l. Lect. 4^a.

⁽²⁾ De Academica disciplina exstat Constitutio anni 370 in *Cod. Theod.* L. 1. *de studiis lib. urbis Romae*, ejus auctoritatem in Gallia celebravit TH. JUSTE, in o. l. pag. 3; minus recte ut videtur.

Institutionem, omnesque Scholae discipulorum inopia paulatim contabescerent.

Accessit seculo quinto ineunte Burgundionum et Visigothorum victoria, qui, ut faciles erant in veteris regiminis forma et juribus conservandis, ⁽¹⁾ nihil quidem in tristissima Scholarum conditione commutarunt, novos tamen induxerunt mores et novam linguam, quibus Romanae litterae in majorem abierunt desuetudinem.

Tandem universa Gallia a Francis, Christiano duce GLODOVEO, occupata, antiqua Romanorum instituta cum ipso nomine cedunt armis Germanorum; corrunt et Scholae, veteris religionis quasi monumenta. In tanta rerum turba artes et litterae tamquam exsules pererigrantur inque monastica claustra confugiunt, ubi ad ecclesiasticam formam redactae tristi premuntur servitute. Quandoquidem vero haec fuit Institutionis conditio, ut tristi laboraret anarchia, quid mirum, si in monasteriis et ecclesiis Scholae excitarentur, quae loco et exemplo earum, quae perierant, juventutis curam habere coepere. ⁽²⁾ Hae tamen neque civili neque ecclesiastica auctoritate comprobatae fuisse videntur. Nam, ut monasteria taceam,

⁽¹⁾ M. J. M. LEHUEŒROU, *Histoire des Institutions Mérovingiennes*, Paris 1843. T. I. pag. 205: «Ainsi la civilisation des Romains plus forte et plus durable que leur Empire, s'empare rapidement des Barbares qui l'ont demembré; elle les subjugue, elle les pénètre, elle les transforme et remonte enfin par sa propre vertu au rang que sa supériorité lui assigne.»

⁽²⁾ De his scholis, quae omnes religionis utilitatem spectabant, conferre merentur. F. CRAMER, *Geschiedenis van Opv. en Onderwijs in de Nederlanden belgice* edidit D. BUDDINGH. L. B. 1846. et TH. JUSTE, o. l. pag. 8 sq.

quae cum Ecclesia nihil habebant in jure commune⁽¹⁾, tantum abest, ut hac aetate majoribus in Civitate juribus frui Ecclesia coeperit, ut ejus conditio servilis magis quam antea sit dicenda, vel saltem inferior.⁽²⁾ Ita Merovingicae stirpis principes saepe de ecclesiasticis rebus, aut de Conciliis convocandis, aut episcopis eligendis edixerunt suamque auctoritatem contra Ecclesiam vindicarunt. Contra vero Ecclesia, civilium rerum minus curiosa, primo hac tempestate universalem illam formam adeptam est, qualis, uti postea Romae, in Oecumenicis Conciliis jam nunc conspicitur.

Praeter haec Concilia generalia, quibus jam Galliae clerus interesse coepit, frequens etiam erat Conciliorum Gallicorum usus, quae privata cura ad exemplar Oecumenicorum de Galliae sacris statuerent. Quum vero totius Institutionis forma cum religionis disciplina esset conjuncta,⁽³⁾ et quo major fieret juris communio, eo magis, quae in Italia obtinebant, ad imitandum proponerentur in Gallia, ultro intelligitur, quo jure de Institutione quaedam in his Conciliis fuerint deliberata et canonica auctoritate invaluerint.

Ita, quae anno 529 in Concilio Vasensi de instituenda juventute edixerunt episcopi magis presbyteros spectabant quam laicos.⁽⁴⁾ Dubia qualis erat Institutionis conditio

(1) Cf. GUIZOTUS, o. l. Lect. 14. LEHUEËROU, o. l. T. II. pag. 490 seqq.

(2) GUIZOTUS, o. l. Lect. 12. pag. 233, Ed. Brux.

(3) Cf. MABILLON, *de studiis monasticis*, Venet. 1729. T. I. p. 5.

(4) Verba Concilii leguntur apud SIRMONDUM, *Concilia Galliae*, T. I. pag. 226. «Hoc enim placent ut omnes presbyteri, qui sunt in parochiis constituti, secundum consuetudinem, quam per totam

effecit, ut studia, qualiacunque Ecclesia colebat, iterum labefactarentur et communis esset querela: «Vae diebus nostris, quia periit regnum litterarum a nobis.» ⁽¹⁾ Ex tanta seculi labe et Ecclesiae incuria ut Institutionem suscitaret eique legitimum in rebus publicis locum indicaret, summo studio contendisse videtur CAROLUS MAGNUS.

§. 3. *Gallia sub imperio Caroli Magni.*

Sub regibus Carolingicae stirpis novus quasi illucescit dies cum in Ecclesia tum in societate civili. ⁽²⁾ Ante illos qualis fuerit utriusque conditio et necessitudo, strictim commemoravi: visa est Civitas externis primo deinde internis turbis et bellis laborasse, Ecclesia vero ex dubia incertaque conditione eo tetendisse, ut certo in Civitate jure gauderet. Itaque quo tempore CAROLUS MAGNUS primum imperii gradum capescebat, Ecclesia rituum magnificentia et externi cultus splendore animos ad se omnium convertere coepit. Accrescente ecclesiarum et monasteriorum numero, Scholae quoque plures institutae sunt, ne presbyteri

Italiam satis salubriter teneri cognovimus, juniores lectores, quantoscunque sine uxore habuerint, secum in domo, ubi ipsi habitare videntur, recipiant et eos, quomodo boni patres spiritualiter nutriendos psalmos parare divinis lectionibus insistere et in lege Domini erudire contendant, ut et sibi dignos successores provideant et a Domino praemia digna recipiant.»

⁽¹⁾ GREGORIUS TURONENSIS in *Historia Eccl. Francorum*, praef.

⁽²⁾ De Carolingica aetate conferri merentur quae nuperrime scripsit E. DE LA BEDOLLIÈRE, *Histoire des mœurs et de la vie privée des Français*, T. II. Paris 1847.

rudēs omnino et indocti ad sacra accederent. Hinc in nostra patria celeberrima Schola Ultrajectina anno 696 condita cum ecclesia St. Martini conjuncta, quae, origine sua et natura ad informandum clerum destinata, seminarii nomine (*plantschool*) celebrari posset. ⁽¹⁾

Ceterum litterarum studia nullo adhuc publico gaudebant praesidio, et si qui hac aetate Oratores et Rhetores floruerunt, ⁽²⁾ illi Ecclesiae tantum causam tueri studuerunt. Tanta enim fuit ecclesiasticae eruditionis praeter ceteris laus, ut stulti, rustici et indocti dicerentur, qui in musices arte parum excellēbant, quippe qui sacras cantilenas celebrare non possent. ⁽³⁾ Rebus sic se habentibus, ut Institutionem, qualis quondam fuerat, suscitaret, non modice elaborasse CAROLUM M. historiae testantur monumenta. ⁽⁴⁾ Ita qui illa aetate de vita CAROLI ⁽⁵⁾ aut de aliis argumentis ⁽⁶⁾ libros singulares scripserunt, quanto

⁽¹⁾ De ea vid. HEDA, *de Episc. Ultr.* p. 31 sqq. et BEKA, *Chron.* p. 22 seq. Cf. MATTHAEUS, *Fund. Eccles.* L. I. c. 1 et 2. J. MÖSER, *Osnabruckische Geschichte*, Berol. 1843, part. pr. pag. 287. H. M. A. J. VAN ASCH VAN WIJK, *Instellingen van Hooger Onderwijs in Utrecht*, Utrecht 1836, pag. 8 seq.

⁽²⁾ Cf. HEDA, *de Willebrordo*, l. I.

⁽³⁾ Exemplum habes apud MONACHUM ENGOLISMENSEM in *Vita Caroli M.* ad annum 787.

⁽⁴⁾ De meritis Caroli in Scholis restaurandis vid. LAUNOIS, *de Scholis celebribus a Carolo M et post Carolum M in occidente instauratis*, Hamb. 1717. Coll. F. CRAMER, *Geschiedenis* etc. pag. 39 seqq. E. DE LA BEDOLLIÈRE, o. c. T. II. pag. 238 seqq.

⁽⁵⁾ EGINHARDUS, *de vita et gestis Caroli M.* item MONACHUS ENGOL. l. c.

⁽⁶⁾ JONAS AURELIANENSIS in *Lib. I. de Cultu imaginum.*

studio disciplinarum curam Imperator prosecutus sit, eximia laude extollunt. Verumtamen ad eas populorum vires corroborandas, quae ingeniis hominum continentur, praeterquam quod se ipsum aliquo litterarum splendore condecoravit, egregios in disciplinis viros undique convocando suoque exemplo ad restaurata studia excitando, ⁽¹⁾ majus aliquid stabileque praestare studuit, quo civium Institutio perpetua gauderet tutela. De his non secundarii, quales sunt illi, quos dixi, scriptores, sed primarii adeundi sunt historiae fontes.

Quemadmodum Gallorum, quo nomine varii intelliguntur populi, civilia jura legibus continentur, quas aut Ripuariorum dixerunt, aut Salicam, aut Frisiorum et alias, ita politicorum jurium fons et scaturigo *capitularia* quaedam habentur et *consuetudines* atque *usus*, quae communi consensu tacite invaluerunt. ⁽²⁾ In his, ad legislatariam potestatem inter principem et cives ordinandam, valebat vetus Germanicum principium a TACITO nobis servatum: *de minoribus rebus principes consultant, de majoribus omnes.* ⁽³⁾ Quod, postquam in restaurandis permultis civium juribus caute usi eo fuerant IMPP. CHILDEBERTUS et CLOTARIUS, CAROLI auspiciis eam vim coepit habere, ut potestate legislatoria aequis limitibus permunita, fundamentalem, quam nunc voca-

⁽¹⁾ Ad suum exemplum provocat Imperator in capit. *de Emendatione librorum* apud BALUZIUM, T. I. pag. 213 seqq.

⁽²⁾ Cf. qui hanc materiem uberius persecutus est, J. J. RAEPSAET, *Analyse* etc. cap. 6 et 9. et ejusdem *Histoire des États-Gén.* cp. 2.

⁽³⁾ *De Mor. Germ.* cap. 11. Cf. et LEHUÉROU, *H. des Inst. Merov.* Tom. II. pag. 307.

mus, legem adfuisse diceres. Hinc factum est, quum de emendanda Institutione cogitaret Imperator, a Papa scilicet eo ductus, ne Christiana fides detrimentum caperet Institutionis calamitate, ut, quales partes ea in re sibi assumere deberet, optime perceperit.

Non enim sponte sua suaque auctoritate eam rem, ut regiam, exsequi studuit. Compertum sibi habebat, tanti eam esse momenti, ut, si quid de ea statui vellet, opus esset Procerum in Communi Placito auxilio, quo illud legis vim obtineret, nec nisi omnibus consentientibus eam ad bonum exitum perduci posse. Hoc docet notabile Imperatoris Decretum ad omnes in civitate Episcopos epistolae instar datum anno 788, cujus exemplar exhibent capitularium collationes his verbis:

«KAROLUS gratia Dei rex Francorum et Longobardorum
»ac Patricius Romanorum Baugulfo abbati et omni congregationi tibi etiam commissis fidelibus oratoribus nostris
»in omnipotenti Dei nomine amabilem direximus salutem.
»Notum igitur sit Deo placitae devotioni vestrae, quia nos
»una cum fidelibus nostris consideravimus utile esse, ut
»episcopia et monasteria nobis, Christo propitio, ad
»gubernandum commissa, praeter regularis vitae ordinem
»atque sanctae religionis conversationem etiam in litterarum meditationibus, eos qui donante Domino discere
»possunt secundum uniuscujusque capacitatem, docendi
»studium debeant impendere: qualiter sicut regularis
»norma honestatem morum ita quoque docendi et discendi
»instantia ordinet et ornet seriem verborum; ut qui Deo
»placere oppetunt recte vivendo ei etiam placere non
»negligant recte loquendo. — Quam ob rem hortamur
»vos, litterarum studia non solum non negligere verum

»etiam humillima et Deo placita intentione ad hoc certatim
»discere, ut facilius et rectius divinarum scripturarum
»mysteria valeatis penetrare. — Tales vero ad hoc opus
»viri elegantur, qui et voluntatem et possibilitatem dis-
»cendi et desiderium habeant alios instituendi. Et hoc tan-
»tum ea intentione agatur qua devotione a nobis praecipitur.
»Optamus enim vos, sicut decet Ecclesiae milites et,
»interius devotos et exterius doctos castosque bene vivendo
»et scholasticos bene loquendo ut quicumque vos propter
»nomen Domini et sanctae conversationis nobilitatem ad-
»videndum expetierit, sicut de aspectu vestro aedificatur
»visus, ita quoque de sapientia vestra, quam in legendo
»vel cantando perceperit, instructus, omnipotenti Deo
»gratias agendo, gaudens redeat. Hujus itaque epistolae
»exemplaria ad omnes suffragantes tuosque coepiscopos
»et per universa monasteria dirigi non negligas, si gratiam
»nostram habere vis.» (1) — His, quibus primum de
»reformanda Institutione cautum est, (si quidem Constitu-
»tionem excipias de ecclesiastica cantilena, (2) qua in re
»eandem rationem secutus est Imperator) ea quae de CAROLI
»consilio diximus, omni dubitationi exempta sunt. « Consi-
»deravimus nos, inquit, *una cum fidelibus:* » (3) i. e.
»populi Proceres in publico Placito interrogavimus eorum-

(1) Universam Constitutionem vide apud BALUZIUM *Capit.* T. I. pag. 201.

(2) In *Capit.* anni 789 N. 79, apud PERTZ *Monumenta.* Legum T. I. pag. 66.

(3) Iis qui *leudes* vel *homines* et *fideles* dicuntur tam Episcopi quam Antrustiones intelliguntur ut *qui partem regalis ministerii habent* (*Cap.* anni 823. cp. 12). Cf. M. DE KOCK, *Specimen de potestatis civilis Episcoporum initiis et incrementis.* Traj. ad Rh. 1838.

que consensum tulimus. Itaque Institutionis curam ad majores pertinuisse rei publicae causas, procul dubio est; leges ferre ubi tantum rogare eas consueverat, abs re fore ei videbatur.

Quod si quaerimus, qui fuerint, qui hanc Constitutionem *Fideles* tulisse dicuntur, illud ex iis constabit, quibus recentiores ⁽¹⁾ juris historiam illustrarunt. Uti Procerum duo erant ordines, alter clericorum, laicorum alter, sic quoque universa rerum pertractandarum materies duplex erat: de rebus mere *spiritualibus*, uti loquebantur, penes clericos erat deliberandi potestas, de *saecularibus*, quomodo res mere humanae dici coeperant, laicorum ordo interrogabatur; quae autem mixtae naturae erant, in deliberationem generalis ordinum Placiti cadebant. ⁽²⁾ Ipse Princeps, qui Placitis aderat et in iis partes quasdam gerebat, etsi multa sua sponte Ordines rogavit, tamen non solus illo jure

⁽¹⁾ Inprimis hic nominandi sunt, quorum sententias secuti sumus, K. F. EICHHORN, *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*, Gött. 1843. vol. I. §. 158. J. J. RAEPSAET in OO. CC. et J. MÖSER, *Osnabruckische Geschichte*, vol. I. part. 4.

⁽²⁾ HINCMARUS, *de Ordine Palatii*, cap. 29 seqq. Ita ille: «Quae utraque seniorum susceptacula sic in duobus divisa erant ut primo omnes episcopi, abbates vel hujusmodi honorificentiores clerici absque ulla laicorum commixtione congregarentur, similiter comites vel hujusmodi principes sibimet honorificabiliter a caetera multitudine primo mane segregabantur quousque occurrerent, et tunc praedicti seniores more solito clerici ad suam, laici vero ad suam constitutam curiam subselliis similiter honorificabiliter praeparatis convocarentur. Qui cum separati a caeteris essent in eorum manebat potestate quando simul vel quando separati residerent, prouti eos tractandae causae qualitas docebat, sive de spiritualibus sive de secularibus seu etiam commixtis.»

(hodie vocant *Initiatief*) gaudebat, quin et Ordines Principem rogasse constat; quid? quod populum ipsum per Comitem convocatum de quibusdam rebus consuluisse et sententiam suam ad Ordines retulisse non dubitatur. ⁽¹⁾

Igitur CAROLUS Imperator, ut ad ingenii populorum facultates excolendas pronus erat, de Institutione emendanda custodiendaque Fideles rogavit. Quum vero illa hac tempestate tota fere ecclesiastica esset et arctissimis religionis vinculis capta, in clericorum ordine de ea, tamquam de re mere spirituali fuisse deliberatum, equidem putaverim. Hinc, quod non minoris est momenti, ipsi Proceres, Principis voto pronis auribus accepto, rem Episcopis quam ceteris mandari maluerunt; cujus rei sententiam, qualis in laudata Constitutione exponitur, suo nomine confirmavit Imperator. Et sic jam eorum errores notare licebit, qui partium studio ducti, aut omne jus in Institutionem Principi esse concedendum clamaverunt CAROLI M. exemplum extollentes, aut contra ad ejusdem temporis historiam provocantes jus illud Ecclesiae, tamquam illa aetate acquisitum, aeri contentione addixerunt. Quorum neutrum quisquam, si vel levi juris historiae cognitione tinctus et veri inveniendi magis quam adversarios redarguendi studiosus fuisset, ita pronunciasset ἀποδεικτικῶς. ⁽²⁾ Etenim in monarchia Carolingica, quamdiu

(1) RAEPSAET, *Analyse*, L. I. cp. 6. N. 109.

(2) Ingens prodidit nostro seculo libellorum numerus de jure Principum in Institutionem, quum de ea re lis ageretur inter Clerum Romano-Catholicum et civitatis nostrae gubernatores. Horum nonnulli auctores causam suam istis argumentis defendere conati sunt: e. g. ut de ceteris taceam, auctor in Diario: *Le Catholique des*

praedecessoris sui consilium et regni administrandi normam secuti sunt Imperatores, tamdiu et Publicae Institutionis causam non regiam, at vero legislatoriam esse existimarunt; nec magis jus suum universo clero cesserunt leges, sed publice ei mandari voluerunt.

Hinc facile intelligitur, quum per universas imperii partes mitterentur, qui in *missiatico* suo jus dicerent et cognoscerent, si quid auctoritatis legi aut deesset aut obesset omnino, ad illorum Missorum tutelam Institutionem quoque pertinuisse. Nam non modo Missorum erat res seculares tueri, sed, quemadmodum iis praescriptum legitur, «ut *episcopum* vel *comitem*, quem in »legationis suae circuitu invenirent aliquid negligentius in »suo ministerio egisse, admonitione corrigerent,» ⁽¹⁾ res spirituales quoque eorum erant ministerii; ita, ut eo munere Episcopi fungerentur, et ad eos idcirco Institutionis cura pertinuerit.

Quin et Episcopos per parochias suas ultro studuisse, ne Principis jussis negligenter pareret clerus, luculentissimum exstat testimonium in HINGMARI, *Archiepiscopi capitulis ad presbyteros parochiae suae* ubi: «haec, inquit, »omni anno investiganda sunt a magistris et decanis presbyteris per singulas matrices ecclesias et per capellas

Pays-Bas, 9 m. martii 1827. N.º 59. Ejus sententiam edidit postea et refutavit Mr K. . . . *Droits du Prince sur l'Enseignement Public*, Gand 1827. belgice editum Amstel. 1828.

⁽¹⁾ Verba sunt capit. anni 823. cp. 26. BALUZIUS, T. I. pag. 641.

⁽²⁾ De Episcoporum jurisdictione et muneribus plura vid. apud M. DE KOCK, *Specimen laud.*, pag. 19 sqq.

»ecclesiae nostrae.... Si habeat clericum, qui possit tenere
»Scholam aut legere epistolam aut canere valeat prout
»necessarium sibi videtur.» (1)

Hanc, quam in reformanda Institutione ingressus erat
viam, prudenti consilio ita persecutus est Imperator, ut
diplomata plura ad nos pervenerint, justissimi ejus et
fortissimi regiminis quasi documenta. Ita in celeberrimo
Capitulari Aquisgranensi anni 789 sacerdotes tali modo
admonentur: «Sed et hoc flagitamus vestram almitatem,
»ut ministri altaris Dei suum ministerium bonis moribus
»ornent, seu et alii canonici observantia ordinis, vel mona-
»chi proposito consecrationis; obsecramus ut bonam et
»probabilem vitam et conversationem habeant, sicut ipse
»Dominus in Evangelio praecipit: *sic luceat lux vestra coram*
»*hominibus ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem*
»*vestrum qui in coelis est;* ut eorum bona conversatione
»multi pertrahantur ad servitium Dei. Et non solum servilis
»conditionis infantes sed etiam ingenuorum filios adgregent
»sibique socient. Et ut Scholae legentium puerorum fiant
»Psalms, notas, cantus, computum, grammaticam per
»singula monasteria vel episcopia discant....» (2)

Monuit Imperator in praefatione, se hanc quoque Con-
stitutionem una cum sacerdotibus et consiliariis suis com-
probasse et eam ob causam tulisse *ne aliquis pietatis admo-*
nitionem esse praesumptuosam judicet, qua errata corrigere,
superflua abscidere, recta corrigere studebat. (3) Ita jam

(1) SIRMONDUS, *Conc. Galliae*, T. III. pag. 623.

(2) BALUZIUS, *Cap. T. I.* pag. 237.

(3) Verba sunt praefationis, ubi et quae de Missis notavimus plenius comprobantur.

priori decreto de studiis promovendis hanc alteram sub-
jicit de Scholis instituendis, ut facilius voluntati ejus obse-
qui possent Episcopi, omnibusque foret consultum. ⁽¹⁾
Neque dubitamus, quin per hanc constitutionem omnium
Scholarum divisionem in *Monasticas* sive *Claustales* et
Canonicas publica auctoritate primo invaluerit. ⁽²⁾ Licet
enim non expressis verbis, attamen uti *Canonici ordinis*
Ministri et *Monachi* singulatim nominantur, ita quoque
monasteria et episcopia tamquam specie diversa indican-
tur. Quare si etiam secula posteriora immutatam nobis
servarunt hanc divisionem, ex praedicto decreto repeti
poterit.

Ceterum, quantopere ipsi Episcopi publicis jussis obtem-
perare studuerint et de mandato suo pie cauteque exse-
quendo egerint satis, ne in eos publica redundaret nota
negligentiae, testantur cum aliis THEODULFI Episcopi capi-
tula ad Coepiscopos parochiae suae anno 797 ita scriben-
tis: «Presbyteri per villas et vicos Scholas habeant et si
»quilibet fidelium suos parvulos ad discendas litteras eis
»commendare vult, eos suscipere et docere non renuant
»sed cum summa caritate eos doceant..... Cum ergo eos
»docent, nihil ab eis pretii pro hac re exigant, nec aliquid
»ab iis accipiant excepto quod eis parentes caritatis studio
»sua voluntate obtulerint.» ⁽³⁾ — Cui admonitioni illud

⁽¹⁾ CAROLUM M. non tantum monachorum Scholas sed etiam
omnium publicas condi voluisse, adversus GUIZOTUM recte monuit.
E. DE LA BEDOLLIERRE, o. c. T. II. pag. 242.

⁽²⁾ Cf. DUCANGE, *Glossarium*, in voce *Scholae Monasticae*,
T. III. pag. 738.

⁽³⁾ SIRMONDUS, *Conc. Gall.* T. II. pag. 215, N.º 20.

praefatur: « Veraciter nosse debetis et semper meminisse,
» quia nos, quibus regendarum animarum cura commissa
» est, pro his, qui nostra negligentia pereunt, rationem
» reddituri sumus. »

Verum enim vero, Scholae, quae hac aetate exstiterunt,
etsi omnes propemodum Episcopos habuerint condi-
tores, (1) CAROLUM quoque in his suam partem egisse ex
fundatae Scholae Osnabrugensis diplomate anno 804
liquide constat, ubi testatur: (2) — « In eodem loco Grae-
» cas et Latinas Scholas in perpetuum manere ordinavimus,
» nec umquam clericos utriusque linguae gnaros deesse con-
» fidimus. » (3) — Et profecto neque legislatoria auctoritate
neque ecclesiastica opus erat in iis constituendis, quae
leges exsequendas unice spectabant et hodie quoque
Principis esse non ambigitur.

Ex veteris jurisprudentiae monumentis ita jam viam
indicare nobis licuit, quam singulae summi imperii par-
tes in Institutione procuranda tenuerunt; nec in his
confirmandis diplomatum defuit auctoritas. Verumtamen
quum Sacrosancti Conciliorum Canones quaedam his tem-
poribus, ut postea saepe, constituisse videantur, nos-
tra intererit, quanti ea aestimanda sint, paucis investi-
gare.

Qui secularis Principis potestatem contra Ecclesiam

(1) Cf. LAUNOIVS, *de Scholis cel.* passim.

(2) Genuinum illud esse non est quod hodie dubitetur. Vid. LAU-
NOIVS, cap. 9. et J. MÜSER, *Osn. Gesch.* I. p. 5. §. 34.

(3) Apud MIRAEVM, *Codex Diplomaticus*, pag. 16. cp. 12.
Codicis Donationum Piarum.

vindicavit BALUZIUS ⁽¹⁾ non modo illud probavit, capitularia de ecclesiasticis rebus statuentia neque Pontificum sanctionis indiguisse neque Conciliorum, sed una cum Canonibus parem auctoritatem habuisse, verum etiam praeclare monuit, Canones contra comprobatos fuisse Principum auctoritate. Hinc Concilia ita religiose custodiverunt Principis decreta, ut coram Episcopis publice legerentur et saepe numero in constitutionibus Conciliorum ad verbum promulgarentur, quo melius ubivis observari possent. Quemadmodum igitur capitularia ab Ecclesia dicta sunt Canonum *pedisequa*, ⁽²⁾ ita ipsi Canones in rebus civilibus non aliter habiti fuerunt, cujus rei exemplum est apud CAROLUM CALVUM, qui alicui constitutioni monitum subiecit: «ut episcopi sub occasione quasi auctoritatem habeant canonum his constitutis excellentiae nostrae nequaquam resultent aut negligant.» ⁽³⁾ Quibus omnibus jam fit manifestum, unde tot erepserint ex capitularibus in Conciliorum canones decreta, quum scilicet episcopi, ut ipsi testantur, haud raro *non nova condentes sed quae a majoribus secundum tramitem Sanctarum Scripturarum statuta et a Christianis Imperatoribus et regibus promulgata* ⁽⁴⁾ erant per Canones renovaverint.

Quam ob rem quae de Institutione statuerunt Episcopi in Conciliis, ea originem habere et fontem capitularium

(1) In praefatione ad *Capitularia*, §. 10 seqq.

(2) In Concilio Troslejano anni 909 cap. 3. apud SIRMONDUM, *Conc. G. T. III.* pag. 541.

(3) Cap. Tolosani anni 844 tit. 5. c. 8. SIRMONDUS, o. c. T. III. pag. 4.

(4) Verba sunt praefationis Canonum Concilii anni 881.

laria, affirmare non dubitaverim; ita, ut non nova moliri sed communibus legibus parere studuerint clerici, quoties in Conciliis Institutionis curam gesserint.

Non alia idcirco tribuenda est Episcopis in Conciliis congregatis persona, nisi mandatariorum. Quae sententia ut legitimo comprobetur testimonio, iterum nobis succurrunt Episcopi verba in epistola 28, FROTHARII ad HETTI Archiepiscopum Trevirensis, ubi: «nunc autem, »inquit, in proximo est placitum quo sine dubio sciscitabitur de obtemperacione mandati sui Dominus mandati.» (1) — Idem expriment Episcopi in ipso, quod Institutionem quoque spectat, Concilio Cabilonensi secundo anni 813, ubi quales se professi sint non legislatores sed Imperatoris fideles et publici mandati executores, facile intelligitur ex his verbis: «de quibusdam rebus, »in quibus nobis emendatio necessaria videbatur, quaedam capitula, quae subter inserta sunt, eidem Domino praesentanda et *ad ejus sacratissimum iudicium referenda* »adnotavimus: quatenus ejus prudente examine ea, quae »rationabiliter decrevimus *confirmentur*, sicubi minus »aliquid egimus, illius sapientia suppleatur» — et porro cap. 3: «oportet etiam ut *sicut Dominus Imp. Carolus* »*praecepit*, Scholas constituent in quibus et litteraria solertia disciplinae et sacrae scripturae documenta discantur etc.» (2)

Ecclesiae igitur consuetudines, ut sententiae nostrae adversentur tantum abest, ut eam omnino comprobare

(1) Cf. BALUZIUS praef. §. 19.

(2) SIRMONDUS, *Conc. Galliae*, T. III. pag. 308.

sint dicendae. Quod si quis forte miretur, quo pacto nulla exstiterit legislatoriae potestatis cum ecclesiastica collisio, reputet secum, eorum, qui Conciliis aderant Episcopi, multos quoque honorificentissimam in Placito sedem occupasse, ita ut diversa corpora, iisdem animis eademque voluntate conjuncta, suis finibus continerentur.

Haec de CAROLO Imperatore dicta sufficiant. Quodsi mira quadam prudentia in rebus publicis administrandis ita usus sit, ut dignus habitus fuerit ab aequalibus qui cognomine Magnus diceretur, haud secus, quantopere in novis legibus ferendis civium jura optime custodiverit, testis est Institutio Publica. Quare mirum non est de hujus Imperatoris legibus scribi potuisse, eas tam augustas tam sacrosantas habitas fuisse, ut cetera potius jura omnia divina et humana dissimulari obrogarique, quam ipsas violare praeferrent. ⁽¹⁾ Quod, utrum de ejus successoribus peraeque dicendum valeat, nunc suo loco erit explorandum.

§. 4. *Gallia Carolingica post Carolum M.*

Etsi, quae quidem vulgaris est sententia, post CAROLI mortem ita sensim commutata sit Francorum imperii conditio, ut omnia ejus perierint sapientissimi regiminis monumenta, illud tamen rebus magis quam personis tribuendum esse existimo. Illius quidem successorem LUDOVICUM PIUM contendere non dubito, in paternis consiliis tuendis nisi semper potestatem at certe voluntatem habuisse.

(1) HEROLDUS in praef. ad *Codicem legum antiquarum*.

Etenim, uti CAROLUS ex confusi et extriti paene juris vestigiis partes suas vindicando, suas etiam populo concedendo, in Institutione Publica ordinanda juris fines optime restituit atque communivit, sic quoque LUDOVICUS Imperator, eandem secutus viam, paternam justitiam atque aequitatem ea in re tam pie coluit, ut fere dignus videatur qui pari laude celebretur. Hanc suam voluntatem comprobavit, quum in diversas regni provincias Missos suos destinaret, de juribus fidelium et de legum executione cognoscerent, ita monens: — «quamquam summa hujus ministerii in
»nostra persona consistere videatur tamen et divina aucto-
»ritate et humana ordinatione ita per partes divisa esse
»cognoscitur ut unusquisque vestrum in suo loco et ordine
»partem nostri ministerii habere cognoscatur.» (1)

Tanta aequitate et liberalitate hic quoque rex voluit acceptam velut ex paterna hereditate civium libertatem firmissimis communire praesidiis. Ita quum anno 817 in conventu Aquisgranensi, clerici de monachorum vita et conversatione ordinationem tulissent et inter alia hoc statuissent: «Schola in monasterio non habeatur nisi eorum
»qui oblati sunt» — (2) illud sua auctoritate munivit Imperator et tamquam capitulum observari voluit; quo factum est ut monastica Institutio ab ecclesiastica majori discrimine discerneretur. Haud secus in publicis Scholis propagandis patris curam et morem habuisse ostendit supradicta Instructio Missorum Dominicorum anni 823. Cap. 5 his verbis: «Scholae sane ad filios et ministros ecclesiae in-

(1) Cap. anni 823, c. 3. ap. BALUZIUM, T. I. pag. 633.

(2) Cap. anni 817, c. 45. ap. BALUZIUM, T. I. pag. 585.

»struendos vel edocendos sicut nobis praeterito tempore
»ad Attiniacum promisistis, et nobis injunximus, in con-
»gruis locis, ubi nondum perfectum est, a vobis ordinari
»non neglegant.» (1)

Laudabile illud principis studium suo auxilio juvarunt
Episcopi anno 829 in Concilio Parisiensi sexto rogantes, ut
publicas Scholas sua auctoritate constitueret LUDOVICUS; (2)
quibus et apprime docemur, sensisse Episcopos quam
parum ipsi valerent ad peragendum id, quod vellent, qui
Principis auctoritatem invocaverint. Similiter de Schola-
rum disciplina, quae tamen una erat ecclesiastica, nihil
quidquam edixerunt, nisi Principis mandatum respicientes,
cujus rei exemplum nobis exhibet idem Concilium Pari-
siense, ubi regia auctoritas ita celebratur: «Jam dudum
»a pio et orthodoxo principe domino Hludovico Deo ama-
»bili Imperatore jussum et admonitum est, ut rectores
»ecclesiarum in ecclesiis sibi commissis, strenuos milites
»Christi, quibus Deus placari possit, praepararent et edu-
»carent..... Sed super hac ejusdem principis admonitione

(1) BALUZIUS, o. e. T. I. pag. 634.

(2) Verba Concilii haec sunt: «Similiter obnixè ac suppliciter
»vestrae Celsitudini suggerimus, ut morem paternum sequentes,
»saltem in tribus congruentissimis Imperii vestri locis Scholae publi-
»cae ex vestra auctoritate fiant, ut labor patris vestri et vester, per
»incuriam, [quod absit, labefactando non pereat, quoniam ex hoc
»facto et magno utilitas et honor Sanctae Dei Ecclesiae et vobis magnum
»mercedis emolumentum et memoria sempiterna accrescet.» — Vid.
SIRMONDUS, *Conc. Gal.* T. II. pag. 549. cap. 12. — Ceterum,
quod ad h. l. monuit LAUNOIS, CAROLUM in votis habuisse, ut hae
Scholae in tribus locis excitarentur, ex Concilii verbis explicare non-
dum potui.

»immo jussione a nonnullis rectoribus tepide et desidiose
»hactenus actum est. Unde omnibus nobis visum est ut
»abhinc postposita totius temporis negligentia, ab omnibus
»diligentiis in educandis et erudiendis militibus Christi et
»vigilantiis adhibeatur diligentia et quandiu ad provinciale
»episcoporum Concilium ventum fuerit, unusquisque recto-
»rum, sicut jam in praecedentibus memoratum est, Scholas-
»ticos suos eidem Concilio adesse faciat, ut suum solers stu-
»dium circa divinum cultum omnibus manifestum fiat.»⁽¹⁾

Haec tamen etsi eundem adhuc spirant animum eandem-
que, qua CAROLI res gestae sunt, imperii normam, ea
tamen jam, tum quum promulgabantur, erant tempora,
quibus adversus terrarum dominos nova exoriebatur ex
Paparum sede Apostolica dimicatio. Praeterierant enim
tempora, quum papali dicto parere et Romano Concilio
interesse absque principis auctoritate non auderent ci-
ves; ⁽²⁾ quum secularem potestatem invocare magis quam
labefactare studerent Pontifices. Tum vero, extincto pau-
latim cum CAROLO imperii vigore, cum in eo essent LUDO-
VICI successores, ut gladio dimicarent de summa potestate,
quam Magnus ille sua prudentia et moribus fundaverat,
non potuit, quin ejus potestatis pars aliqua ex armorum
turba et seditionibus in manus glisceret Pontificum Roma-
norum, qui jam *secundum Apostolum non sibi colluctatio-
nem cum carne et sanguine, sed adversus principes et potes-
tates esse*, publice profitebantur. ⁽³⁾

⁽¹⁾ SIRMONDUS, T. II. pag. 505. N.º 30.

⁽²⁾ Cf. EICHORN, *Deutsche St. u. R. Gesch.* T. I. §. 174.

⁽³⁾ Ita Papa JOANNES VIII in Epistola ad Episc. Germ. apud LABBÉ,
Conc. T. IX. p. 224. — Cf. EICHORN, o. l. T. II. §. 209.

Igitur pace post arma composita, quum magnum dissolveretur Francorum imperium tandemque, quas sibi vindicaverant partes, placida quiete possidebant Imperatores, ita mutata erat universa reipublicae conditio, ut *VIX CAROLI M.* hereditatem agnosceres. Sic, ut cum *SALLUSTIO* dicatur, *imperium facile his artibus retinetur, quibus initio partum est, fortuna simul cum moribus immutatur.* ⁽¹⁾

In ista erant conditione variae imperii Carolingici partes, quum patria nostra partim a Gallia divelleretur et Germanico imperio se adscribi passa est. Uti saepe postea, ita nunc facta est campus bellorum, quibus Imperatores de regionibus inter se disceptabant, ita ut bellicis utique virtutibus insignes cives militaris rei curam fere unicam habuerint. Nihil quidem mutavit hoc tempore Episcoporum voluntates, ita ut Institutionis rem in Conciliis tueri eorumque Canones Principum confirmationi offerre perrexerint, sed turbata reipublicae conditio aliorum animos avocabat. Ita quum anno 855 monuissent Episcopi de Scholis ordinandis, ⁽²⁾ etsi eorum decretum confirmaverit *Imp. CAROLUS CALVUS*, illud tamen tam exiguae fuit auctoritatis, ut jam anno 859 monitum suum renovare et nunc quidem omnes Principes simul commoneri decre-

⁽¹⁾ *Bell. Cat.* cap. 2.

⁽²⁾ In Concilio scilicet Valentino III, ubi leguntur « Ut de Scholis » tam divinae quam humanae litteraturae nec non et ecclesiasticae » cantilenae, juxta exemplum praedecessorum nostrorum, aliquid » inter nos tractetur, etsi potest fieri, statuatur atque ordinetur, quia » et hujus studia longa intermissione pleraque ecclesiarum Dei loca » et ignorantia fidei et totius scientiae inopia invasit. » Cf. *SIRMONDUS, Con. Gal. T. III. pag. 104. cap. 18.*

verint. ⁽¹⁾ Utriusque decreti verba ideo imprimis digna sunt quae adnotentur, quum, facto in iis eruditionem *divinam* inter et *humanam* discrimine, exemplo nos doceant, hanc alteram quoque tuendo, ad majorem quotidie in rebus humanis auctoritatem capescendam studuisse clericos.

Quantopere vero sub ultimis Carolingicae stirpis imperatoribus summum imperium clericorum auctoritate colabefactum fuerit et legislatoria potestas in tristissimam abiret servitutum, si hujus temporis capitularia cum prioribus conferas, palam erit atque manifestum. Pro vigore timor, pro concordia diffidentia, et qui leges supplicare consueverant, nunc aut se rebus ipsi inmiscere, aut imperare audacter audebant. Accrescit legum numerus de rebus litigiosis, cum, quae administrativae dicuntur, aut civiles, aut penales parum curentur. Ecclesia ut ante fuerat cum Civitate unum quasi corpus, cui una erat voluntas, nunc rupto ligamine cum seculari potestate majores quotidie contrahebat inimicitias. ⁽²⁾

Itaque quum in Gallia adhuc clericorum imperio obsta-

⁽¹⁾ In Concilio, quod apud Saponarias fuit celebratum, hoc modo :
« Deprecandi sunt pii principes nostri et omnes fratres et episcopi
» nostri instantissime commonendi, ut, ubicunque omnipotens Deus
» idoneos ad docendum i. e. fideliter et veraciter intelligentes donare
» dignatur, constituentur undique Scholae publicae, scilicet ut utrius-
» que eruditionis, et divinae scilicet et humanae, in Ecclesia Dei
» fructus valeat accrescere, quia quod nimis dolendum est et pernicio-
» sum maxime, divinae scripturae verax et fidelis intelligentia jam ita
» dilabitur ut vix ejus extrema vestigia reperiantur et idcirco ingenti
» cura et studio remedium procurandum est. » — SIRMONDUS, o. I.
T. III. pag. 155. cap. 10.

⁽²⁾ Cf. Coss. GUIZOTUS, *Histoire de la Civ. en France*, Lect. 25.

ret Principis auctoritas et vetus in publicis rebus procurandis consuetudo, in patria nostra contra tristissima imperii conditione factum est, ut quodcumque eruditionis et educationis seculi calamitatem subterfugeret, omne penes clericos permaneret et ecclesiastica tantum gauderet tutela.

Intestino ubique flagrante bello, magis vero barbarorum invasione turbata civitas, armatos quam litteratos quaeritabat, deficientibus etiam per quos suos quisque fines defenderet. Ita dirutis urbibus, ecclesiis incendio vastatis, quum intra fugam et caedem omnis periclitaretur civium salus, Eruditionis et Institutionis palladia tam duri atque ferrei saeculi fortunam vix perpessa fuerunt. Sic, quod ex Ultrajectina Schola, in alium deducta locum, supererat, pristinam imaginem vix referebat; ⁽¹⁾ neque dubium, quin haud melior fuerit ceterarum Scholarum conditio, ⁽²⁾ litterarum scilicet studiis, quae ad civilem quoque vitae usum jam converti coeperant, ubivis theologiae finibus adstrictis.

In tanta rerum turba, ut sibi majores quotidie summi imperii partes in Publica quoque Institutione vindicaret clerus, peropportuna profecto erat Civitatis conditio.

⁽¹⁾ De fati hujus Scholae Cf. cum COSS. ASCH VAN WIJCK in op. cit. tum D. BUDDINGH, *Geschiedenis van Opv. en Onderw.* Hagae 1842. §. 4. et D^r. F. CRAMER, in opere laud., ubi de natura Institutionis his temporibus ejusque divisione et fati plura consuli merentur.

⁽²⁾ De hac tristi patriae conditione cf. J. H. VAN BOLHUIS, *De Noormannen in Nederland*, 1834, pag. 217.

Eousque jam pervenerat Ecclesia, ut mandatam quam habebat a Principe juventutis instituendae curam, sibi jam propriam habere coepisset. His angustiis quomodo se expediverit Institutio, et quas vias in his tenuerit Jus Civitatis, indicabit nobis sequens aetas.

CAPUT SECUNDUM.

DE PUBLICA INSTITUTIONIS CURA AB INEUNTE SECOLO DECIMO USQUE AD COMMUNITATUM ORIGINEM.

§. I. *Civitatis atque Institutionis conditio hac
aetate univcrse qualis fuerit.*

Dicendum nunc est de illis temporibus, quibus civitates in Europae Occidente ex durissimorum cum externis hostibus bellorum calamitatibus convalescentes, intestino malo contabuere, imperio scilicet in anarchiam verso.

Belgii major pars pacto Verodunensi Germanico Imperio quamquam adscripta fuerat, ejus tamen status politicus, utut jure mutatus, revera diu mansit idem. Itaque conjuncta cum illa brevi post cum esset Lotharingia, Belgium fere universum, quamvis Germaniae finibus legibusque contineretur, Gallica instituta initio conservavit: quae enim pro diversa rerum ratione apud Gallos atque apud Germanos alia facta sunt, ea sensim mutavit sequens aetas. ⁽¹⁾ Manebat igitur summi principis jus indivisum,

⁽¹⁾ F. W. PESTEL, *Commentarii de Republica Batava*, L. B. 1795. T. I. §. 4.

modo auctoritate Procerum regni prudenter temperatum, ita tamen, ut rerum communi consensu pertractandarum ratio nulla lege sed usu tantum esset definita. (1) Haud secus Duces et Comites manebant magistratus imperatorii, qui perfuncti officii munus suum amittebant. Postquam vero ipsi Imperatores in eo tacite consenserant, ut munera illa sive beneficia hereditaria fierent et in *feuda* transmutterentur; fieri aliter non potuit, quam ut seculare imperium, cujus vim atque dignitatem egregie tuitus fuerat CAROLUS MAGNUS, paulatim labefactatum atque concisum, Vasallorum cupiditatibus coeperit appeti et ex Imperatorum manibus elabi. Sic Ecclesia, cujus, ut se majori investiret auctoritate, assiduos jam vidimus conatus, optatam nacta est opportunitatem, ut eo, ad quod tetenderat, potiretur primumque in Civitate locum occuparet. Hinc Clericorum ordo summis honoribus et muneribus insignis; hinc ipsi episcopi terrarum domini exercituumque duces. (2)

Qualis inde civitatis conditio esse debuerit, colligere licet, etiamsi tacente historia. Qui varias summi imperii partes tenebant, nullo fere adstricti vinculo, sua non Civitatis spectabant commoda, quae, prouti animus ferebat, aut armis aut Ecclesiae praesidiis tuebantur. Tempora igitur, quae jam artium et litterarum studiis quodammodo illustrata fuerant, ea excepit aetas, quam, si Institutionem saltem cogitaveris, non immerito *ferreum atque infaustum* seculum dixerunt scriptores. (3) Deerat summo

(1) EICHHORN, *Deutsche St. u. Rechts G.* T. II. §. 290 seqq.

(2) PESTEL, o. c. pag. 16 seq.

(3) MABILLON, *Annales Bened.*, ad annum 901.

Principi non modo litterarum amor, deerant et vires, quibus si voluisset, studia procuraret, vasallorum scilicet juribus et potestate obsistentibus. Quamobrem, sicuti hac aetate historia omnino magis est historia Feudorum quam Civitatum, ita quoque quae de juventutis instituendi ratione legis auctoritate invaluerunt, si pauca excipias, apud Germanici Imperii Rectorem frustra quaesieris. ⁽¹⁾ Vasalli autem quominus studiis faverent, impedimento erat continuo turbata Feudorum conditio. Atque ita factum est, ut, si quid litterarum ex illius seculi procellis potuit servari, id clericorum tutelae debeatur.

Refectis post barbarorum invasionem ecclesiis et quae cum iis conjunctae erant Scholis, Institutio quidem, quoad canonicam spectabat doctrinam, sua habuit eruditorum virorum umbracula, e quibus Leodiense ⁽²⁾ EURAKLI ⁽³⁾ et NOTKERI ⁽⁴⁾ tempore prae ceteris lubet laudare; attamen laicorum si qui essent litterarum avidi, monasticam fere unicum habebant Scholam et magistros «cucullato capite» obambulantes. Nam etsi extra controversiam esse videatur,

⁽¹⁾ De legibus imperii hac aetate testatur EICHORN, o. c. T. II. §. 262. «es waren deren aber so wenige und ihr Inhalt auf einen so engen Kreis von Gegenständen eingeschränkt, dass sie bei weitem nicht als ein Ersatz für die ausser Gebrauch gekommenen Capitularien dienen konnten.»

⁽²⁾ Cf. *Gesta Episcoporum Leodiensium*, in MARTENE et DURAND, *Veterum Scriptorum ampl. collectio*, T. IV. pag. 864.

⁽³⁾ Is «totam Leodiensem ecclesiam imo totam provinciam, nullis hactenus studiis illustratam ad studium cooptavit, Scholas constituit.» — Vid. *Historia Monasterii Sti Laurentii Leodiensis*, c. 1. apud MARTENE et DURAND, o. c. T. IV. p. 1035.

⁽⁴⁾ MABILLON, *Ann.* L. IV. passim.

Scholas canonicas (1) laicis quoque patuisse, (2) quibus *alendis*, ut de Schola Leodiensi perhibetur, *sua seorsum erat disciplina*, tamen quam exigua ibi fuerit popularis, ut ita dicam, eruditionis cura, inde colligitur, quod, cum Schola duabus constaret partibus altera *externa*, *interna* altera, (3) illa, quae proprie laicorum liberis inserviebat, haud raro alterius, nempe theologicae, facta sit quasi *προ-παλδευμα*. (4) His Canonicorum Scholis aliquid proprium tamen fuit, quo cum iis quaedam secularis potestatis necessitudo intercessit. Quum enim mos invaluisset ipsos imperatores in consortium Canonicorum cooptandi, eo ad Scholarum curam quoque propius accedebant principes vel saltem in his praevalere potuit eorum auctoritas. (5) Sic praecipuae canonicorum Scholae in patria nostra Ultrajectina et Leodiensis suum habuerunt Canonicum fratrem Imperatorem. (6)

Ceterum in juventutis Institutionem majoris momenti hac aetate fuerunt monasteria. Prae ceteris laudantur Hasnoniense, Gemblacense, Andaginense aliaque in meridionalibus Belgii provinciis; tum in Frisia apud Aduwert et Bedum,

(1) De Scholarum divisione in *Canonicas* et *Claustales* diximus supra ad aetatem CAROLI M.

(2) Cf. J. H. BOEHMER, *Jus Ecclesiasticum Protestantium*, Halae 1743. T. II. pag. 124, ibique citati; et T. IV. pag. 704.

(3) Hinc quoque Scholasticus dicitur sive *interior* sive *exterior* in *Historia Monasterii Andaginensis* in *Veterum Script. Coll.* laud. T. IV. pag. 924.

(4) Cf. F. CRAMER, *Geschiedenis van Opc. en Ond.* p. 117.

(5) J. H. BOEHMER, o. c. T. II. pag. 132.

(6) A. MATTHAEI, *Lib. II, de Nobilitate*, c. 48. pag. 744.

quae celebritate floruerunt; ⁽¹⁾ sed ut de his prolixius agatur vetat argumenti ratio.

Omnes hae qualescunque Scholae, etsi illustres nonnumquam habuerint Scholares, Comitum filios aliorumque nobilium, ⁽²⁾ ecclesiasticae tamen disciplinae unice parebant, ita ut, qui in patria nostra princeps erat clericorum, is quin omni praeesset Institutioni eamque totam regeret atque gubernaret, dubitari vix potest; quin etiam Scholasticus, qui in Scholis lectionibus praeerat, ecclesiastico munere fungebatur. Unde instituendi ratio theologicis studiis accomodata fuit quam maxime, ⁽³⁾ et litterarum praesertim detrimento in Occidente unice facta est ecclesiastica. ⁽⁴⁾

Quo magis vero ita secularis imperii juribus ubique splendebat ordo clericorum, tanto magis laicorum animi exardescabant quotidie juris et libertatis studio, et qui labantem hierarchiae molem sustentare cupiebant, hi, deficientibus ecclesiae armis, palam invocare jam cogebantur militum auxilium, ut adversus terrarum Principes Ecclesiam tueri possent. Successerunt quidem bella sacra, unde nova

⁽¹⁾ De his omnibus consuli merentur J. H. BOEHMER, *Jus. Eccl. Prot.* l. I. H. CONRINGUS, *de Antiquitatibus Academicis*, Helmst. 1674. impr. pag. 294 sqq. Add. F. CRAMER, in o. c. pag. 128. et D. BUDDINGH, o. c. T. I. pag. 26 seq.

⁽²⁾ Vid. G. VAN LOON, *Beschrijving der aloude Regeringswijze van Holland*, 1744. T. II. pag. 72.

⁽³⁾ De natura Institutionis et indole hac aetate vid. THOMASINUS, *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, Part. II. L. I. c. 99 seqq. Lugd. 1705. T. II. pag. 296. Coll. F. CRAMER, o. c. pag. 145. 146.

⁽⁴⁾ HEEREN, *Gesch. des Studiums der klass. Litt.* Lib. II. §. 6. 24 et 30.

sibi dignitatis praesidia comparare licuit Ecclesiae: verum tamen ipsi quoque Europae populi novas inde petivere vires, quas Papparum opponerent auctoritati. Sic interlucet jam diluculum quoddam melioris aevi, quo perinde Institutio expurgans in melius quodammodo mutari coepit et magis quam antea vigere.

Nam praeterquam quod a clero et clericorum Institutis major in dies fieret laicorum emancipatio, postquam totius Germaniae princeps compedibus Romae sese expedire studebat; irrepserat quoque in monasteria tanta luxuria et morum corruptela, ut in vile lucri studium omnis abiret eruditionis amor. ⁽¹⁾ Quae res quum Ecclesiam non lateret, ipsa Pontificis auctoritas nonnullas Scholas sustulisse dicitur; ⁽²⁾ quid? quod litterarum humanarum studium dissuadere, vel saltem vituperare coepit Pontifex, ne eo rigor sanctitatis laederetur. ⁽³⁾ Quodsi inde jam cives magna haud dubie perceperint incommoda, ita ut ad Institutionem procurandam ultro invitarentur, aliud quid majus accessit, quo fieri debuit, ut ab ecclesiastica Institutione alieni de majoribus paulatim libertatis suae praesidiis cogitaverint.

Ejusmodi enim erat seculi indoles, ut qui mentem intentam haberent in magnam illam Pontificis cum Imperatore luctationem, quid juris esset magis coeperint sentire. Ita sensim ad Canonica jura multi animos impulerunt et juris studium hactenus neglectum in Scholis excoli coe-

⁽¹⁾ HEEREN, o. l. §. 54. in nota.

⁽²⁾ CRAMER, o. c. pag. 162.

⁽³⁾ Ita GREGORIUS VII, ut videre est in ejus *Libri XII Epistolarum*, L. IX. Epist. 4.

pit. Jam ut disciplinarum humanarum regionem ingrederetur inibi erat Institutio. Quod quum intelligerent pontifices, pluribus editis constitutionibus, edixerunt ne clerici in jure civili edocendo versarentur, veriti ne in theologica studia magnum damnum redundaret. ⁽¹⁾ Hujus rei primum exemplum dedit Concilium Remense anni 1131, ⁽²⁾ cujus Decretum postea confirmarunt et renovarunt Concilium Lateranense anni 1139, ⁽³⁾ Turonense anni 1163 ⁽⁴⁾ et anno 1180 P. ALEXANDER III statuens: «ut nulli omnino »post votum religionis et post factam in aliquo loco religioso professionem ad physicam legesve mundanas »legendas permittantur exire.» ⁽⁵⁾ His decretis quum nondum satis Ecclesiae cautum videretur, anno 1220 HONORIUS III *ad archidiaconos, decanos, plebanos, praepositos, cantores, et alios clericos, personatus habentes, nec non presbyteros hoc extendi voluit.* ⁽⁶⁾ Quae omnia non modo sollicitudinem indicant, qua Institutionem prosecuta est Ecclesia, verum etiam, quoad theologica studia spectabant, jure ad clericorum curam pertinebant. Subla-

⁽¹⁾ De ea re Cf. F. C. VON SAVIGNY, *Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter*, Heidelb. 1822. T. III. pag. 341.

⁽²⁾ MANSI, *Conciliorum Nova Collectio*, T. XXI. pag. 459.

⁽³⁾ MANSI, T. XXI. pag. 528.

⁽⁴⁾ Idem, *ibidem* pag. 1179.

⁽⁵⁾ C. 3. X. *ne clerici vel monachi* (III. 50).

⁽⁶⁾ C. 10. X. eodem. Decretalis verba restituit F. C. VON SAVIGNY, *über die Decretale SUPER SPECULA des Pabstes Honorius in Zeitschrift für Geschichtliche Rechts-Wissenschaft*, vol. VIII. pag. 225. Ubi legimus: «ne Parisiis vel in civitatibus seu aliis locis vicinis »quisquam docere vel audere jus civile praesumat.»

labefactandi consilia; at si quid damni inde cives per-
ceperint, id Civitatis negligentiae tribuendum est, cujus
per ignaviam et socordiam juventutis Institutio tum misere
habebatur. Ceterum ad clericorum disciplinam restitu-
endam vix quidquam fecerunt pontifices; ⁽¹⁾ quominus
monasteria antiquam auctoritatem recuperarent, non sivit
effraenata morum licentia, qua monastica vita contaminari
perrexit.

Verum ut ad ea, unde digressi sumus redeamus, his et
similibus ipsa Ecclesia causam dedit laicis, ut ipsi ab
antiqua instituendi consuetudine recederent novasque vias
sibi indagarent. Hinc Universitates omnium in se oculos
converterunt et plures jam Belgicae Nobilitatis juvenes
suis gremiis receperunt. Verum etiam quibus ita peregrinari
non placebat, illi, spretis Scholis monasticis, cano-
nicas nunc frequentare maluerunt. Cujus rei causa quae-
renda esse videtur in necessitudine, quae ecclesias inter
et terrarum dominos variis juris vinculis intercessit
paulatim. ⁽²⁾ At ne hoc quidem silentio praeterire licet,
quanta fuerit his temporibus equestris ordinis gratia;
quo illud enim obtinuit, ut principum aulae quasi gym-
nasia factae sint juventutis, ubi ad aulicas virtutes et
arma penitus instituebatur: nova quodammodo Institutio-
nis palladia, ab omni libera ecclesiae tutela. ⁽³⁾

Singula haec, quae ad historiam pertinent Institutionis

⁽¹⁾ Quae huc pertinent vid. apud BOEHMER, o. c. ad X *de ma-*
gistris (V. 5.)

⁽²⁾ F. CRAMER, o. c. pag. 255 seqq.

⁽³⁾ Vid. DE LA CURNE DE SAINTE-PALAYE, *Mémoires sur l'an-*
cienne Chevalerie, Paris 1781. T. I. pag. 2 seqq. et 36. Nol. 9.

hac aetate, etsi angustus tantum esset tractandi locus, ad ejus conditionem adumbrandam dicta sufficiant. Unum tamen superest, publici juris fatum, quod hic notasse refert, ne quis temere dictum putet, quod in exordio hujus capituli monuimus, Civitatis rectorem Institutionem legis dispositionibus parum procurasse. Quum enim sub Carolingicorum imperio ea, quae Procerum consensu fuerunt constituta, nonnumquam originem duxerint ab ordinis clericorum rogatione, hoc idem quidni in Germanici imperii Placitis obtinuerit, mirum videri posset. Verum enim vero locum, quem in his Placitis tenuit clerus, mutavit temporum ratio, ita ut, qui ex ecclesiastico ordine iis aderant, illud muneri suo imperiali deberent non vero Ecclesiae. Hinc latente sub imperii insignibus Ecclesiae auctoritate, factum est, ut rerum spiritualium cura Procerum suffragiis magis magisque exciderit et Civitas minus semper valeret ad Ecclesiae potestatem circumscribandam, ubi tot negotia, sicut juventutis cura, spiritualium numero haberentur. ⁽¹⁾

Inde tenebris et caligine circumfusa Institutio non modo nullis fere viguit legis dispositionibus, verum etiam principis curam vix ac ne vix quidem est experta. Atqui eo factum est, ut de instituendi ratione privati cogitarent et litterarum patrocinium ipsi susciperent, unde *Universitates* paulatim exstiterunt et *Scholae Patrimoniales*, quae quum eo maxime duxerint, ut adversus Ecclesiam jus suum vindicaret Civitas, nunc singulis locis ex origine sua et incrementis examinandae veniunt.

(1) EICHORN, *Deutsche St. u. R. G. T.* II. §. 292.

§. 2. De Universitatum Origine.

Quas recentiores Academias dixerunt sive Universitates, (1) earum historiam si a primis originibus repetamus, numquam sub aspectum veniunt jucundio rem neque dulcior em, quam illis temporibus, quibus rivuli, ex quorum confluenti concursu increverunt, per arenas et deserta scaturientes, aquis suis sitientes, ut ita dicam, litterarum campos refecerunt. Etenim dum ubique artium et disciplinarum studia, omnibus juris publici vinculis soluta, languent prorsus civiumque commercio eximuntur, in meridionali Europae parte corpora illa nascuntur *Magistrorum* et *Scholarium*, quibus licuit de studiis liberalibus inter se libere communicare et ingenii facultates ultra theologiae terminos explicare.

Jam dudum profligatus est error eorum, qui *Universitatum* originem ex Charta quadam imperiali aut Bulla repetendam esse existimarunt. Hi, priusquam de Constitutione quadam mentio occurrit, nullam agnoscunt Universitatem. At vero recentiores, quibus adnumerandus est

(1) Discrimen inter Academias et Universitates sibi proposuit C. MEINERS, *Geschichte der Entstehung und Entwicklung der Hohen Schulen*, Gött. 1802. 3 vol. initio. Ibi Academiae dicuntur unius doctrinae sive disciplinae Scholae, contra Universitates omnium. Nihil tamen est quod ejusmodi definitiones comprobare videatur, verum ubique in antiquis codicibus promiscue leguntur *Universitas*, *Studium Universale* et *Gymnasium*; quin et in Bulla anni 1422 de Schola Montepessulana statuitur ut ibi: «studium generale theologiae facultatis existat.» Quare illud discrimen in antiquitate rejiciendum esse existimo. Ceterum opus Cons. MEINERS judicavit von SAVIGNY, *Gesch. des R. R. T. III.* pag. 136.

imprimis cel. VON SAVIGNY extra controversiam posuerunt, Universitates originem duxisse ex sodalitia quodam discipulorum cum magistro ad has illasve studiorum partes interpretandas. Qui sic mutua voluntate et benevolentia convenerant, postea exacto numero, regulas quasdam condere et statuta coepere, quibus qui societatis erant sodales tenerentur suumque jus tamquam ex contractu persequi possent. ⁽¹⁾ Nostrum non est singula, quibus ea sententia nititur, expromere. Satis foret, ut contraria sententia refellatur, unum exemplum afferre delegatorum urbis Vercellarum, qui anno 1228 cum Scholaribus quibusdam Scholae Paduensis contractum octennium iniisse dicuntur de *studio* Vercellis instituendo. ⁽²⁾ Ita harum Universitatum neque melior erat initio neque inferior sed par cum caeteris civium societatibus conditio. Postquam vero, finibus suis extensis et prolatis, ita tandem splendere coeperunt, ut quas habitarent urbes, omnium civitatum oculos ad se converterent, ipsi principes intellexerunt se posse earum gratiam comparare, si quando nominis dignitatem amplificarent et summis honoribus condecorarent tam illustria studiorum domicilia. ⁽³⁾ Hujus rei primum exemplum dedit

⁽¹⁾ Cum his conferri merentur ea, quae commentatus est THOMASINUS in opere: *Vetus et nova Ecclesiae disciplina*, P. II. L. I. c. 100. pag. 303. «Constat, inquit, Universitates ab iis manasse »Scholis, quae in ecclesiis ante Cathedralibus effulserant.»

⁽²⁾ F. A. ZACHARIAE, *Iter litterarium*, Venet. 1762. pag. 142 seqq.

⁽³⁾ Eo spectant verba HEYNI in *Opusc. Acad.* vol. IV. pag. 305. «Per corporum et collegiorum jura illo tempore nihil non constituebatur, ipsae religiones ac sacra in manu certorum ordinum erant, »quid mirum, si litterarum quoque profitendarum jus certis corporibus in collegia dispertitis fuit datum.»

Imp. FREDERICUS I anno 1158, maxime ut videtur ratione habita Scholae Bononiensis, (1) cujus famam jam per universum Europae orbem pervolitaverat. Hic *habita diligenti Inquisitione Episcoporum, Abbatum, Ducum, omnium judicum et aliorum Procerum Palatii examinatione* apud Roncalias decrevit ut 1° qui studiorum causa peregrinarentur securi essent et habitarent et 2° ut ad lites suas componendas suum haberent forum privilegiatum coram domino vel magistro suo vel ipsius civitatis episcopo, quibus haec jurisdictio data erat. (2) Quodsi Bononiam imprimis spectasse videatur Imperator, tamen quominus

(1) VON SAVIGNY, o. c. T. III. pag. 152.

(2) Authentica HABITA, C. *ne filius pro patre* (IV. 13). «Habita... omnibus, qui causa studiorum peregrinantur, Scholaribus, et maxime divinarum atque sacrarum legum Professoribus, hoc nostrae pietatis beneficium indulgemus, ut ad loca, in quibus litterarum exercentur studia, tam ipsi, quam eorum nuncii, veniant et in eis secure habitent.» — Et porro: «Hac igitur generali, et in perpetuum valitura lege decernimus, ut nullus de caetero tam audax inveniatur, qui aliquam Scholaribus injuriam inferre praesumat, nec ob alterius cujuscunque provinciae delictum, sive debitum (quod aliquando ex perversa consuetudine factum audivimus) aliquod damnum eis inferat: scituris hujusmodi sacrae constitutionis temeratoribus, et etiam ipsis locorum Rectoribus, qui hoc vindicare neglexerint, restitutionem rerum allatarum ab omnibus exigendam in quadruplum, notaque infamiae eis ipso jure irroganda, dignitate sua se carituros in perpetuum. Verum tamen si litem eis quispiam super aliquo negotio movere voluerit: hujus rei optione data Scholaribus, eos coram domino, vel magistro suo, vel ipsius civitatis Episcopo, (quibus hanc jurisditionem dedimus) conveniat. Qui vero ad alium judicem eos trahere tentaverit, etiamsi causa justissima fuerit, a tali conamine cadat.»

de fundata universitate cogitetur vetat argumentum constitutionis, utpote qua privilegium tantum largitur princeps iis, qui *amore scientiae exsules facti et multis periculis se exponentes* litterarum studia exercebant.

Illud exemplum secuti multi postea principes similia impertiverunt privilegia in favorem eorum, quorum collegia, cum civitate necessitudine quadam adstricta teneri publicae rei intererat. Ita rex Franciae PHILIPPUS AUGUSTUS anno 1200 privilegium dedit Universitati Parisiensi de jurisdictione criminali, cui Scholares (quo nomine et magistri intelliguntur) ⁽¹⁾ subessent, postquam hi cum civibus inimicitias contraxerant.⁽²⁾ Item LUDOVICUS IX anno 1230 de Schola Montepessulanensi statuit, omnes, qui velent licentiandi et doctorandi in facultate canonica seu civili jusjurandum praestare, coram Episcopo Magaliniensi fidem suam promittere oportere. ⁽³⁾ Imprimis hic nominanda sunt privilegia Imp. CAROLI IV, alterum gymnasio Pisano ⁽⁴⁾ alterum Aretiis datum, quorum hoc jus conceditur *studii generalis* Scholae Aretinae, ejus statuta tamen jam anno ante condita erant a magistris, ita ut ejus studia restaurare magis quam instituere conatus sit Imperator. ⁽⁵⁾ At Universitatem Neapolitanam dicat quis revera principis decreto fuisse conditam. Fatemur, et summo jure id

⁽¹⁾ VON SAVIGNY, o. c. T. III. p. 317.

⁽²⁾ BULAEUS, *De Regimine Veterum Academicarum*, T. II. p. 370.

⁽³⁾ Statutum exhibet BALUZIUS, *Vitae Papparum Avenionensium*, Parisiis 1693, T. I. pag. 976.

⁽⁴⁾ VON SAVIGNY, l. l. pag. 311, ibique ANT. GATTI, *Gymnastii Ticinensis Historia*, Mediol. 1704, pag. 129.

⁽⁵⁾ Idem pag. 295.

fecisse FREDERICUM II (1) contendimus. Verum illud urge-
mus, plerasque imo omnes fere origine sua liberas fuisse,
communis juris participes et ab Ecclesiae disciplina immu-
nes, ita ut clericorum fuisse existimandae sint adversarias
magis quam socias.

Atqui ex adornandis hisce Musarum sacrariis vel et
Pontifices commodis suis consuli posse intellexerunt. Ita
non modo Scholaribus Universitatum theologicarum pri-
vilegia erogarunt, cujus rei ALEXANDER III P. anno 1180
exemplum dedit in favorem Facultatis Parisiensis; (2)
verum etiam omnes peraeque honores largiendo, quasi clien-
tium suorum numero adsciverunt. Bononiensis Universitatis
statuta comprobatione sua munivit Papa anno 1253, (3)
Aurelianensi privilegia impertivit CLEMENS V, (4) in Schola
Pisana *studium generale* ordinavit CLEMENS VI, (5) BONI-
FACIUS IX in Schola Ferrariensi (6) et in Patavina idem
CLEMENS et URBANUS IV. (7) Quid? quod ad jus suum
persequendum Universitates nonnumquam *conservatores*
a Papa acceperunt, (8) imo veniam petiverunt sedis Apos-

(1) Aliam sententiam tuetur MEINERS, o. c. I. pag. 353 qui ita,
nullis ceteroquin validis, ut videtur, argumentis, jus Institutionem
procurandi penes Civitatis rectorem fuisse hac aetate negat.

(2) C. 3. X. *de magistris* (V. 5).

(3) VON SAVIGNY, T. III. p. 164.

(4) Ap. BULAEUM, *de Reg. Vet. Acad.* T. IV. p. 101.

(5) Diploma habet A. FABRONI, *Historia Academiae Pisanae*,
T. VI. parte 3. L. B. 1722.

(6) VON SAVIGNY, T. III. p. 297.

(7) Exhibetur Diploma in GRAEVII, *Thesaurus Antiq. Ital.* T. VI.
parte 3. L. B. 1722.

(8) VON SAVIGNY, T. III. p. 185.

tolicae ut sibi liceret *Procuratorem* instituere ad agendum in causis judicialibus. (1)

Quibus omnibus manifestum est, Pontifices perinde ac Principes civitatum summo studio contendisse, ne omnem prorsus instituendi curam amitterent, quam privata sollicitudine prosequerentur cives. Quodsi Universitates amplificando novam iis quasi vitam saepe infuderint, plerumque tamen professi sunt, non nova se moliri sed ea, quae antiquitus invaluerant, emendare voluisse. (2) Quod autem Pontifices majorem, quam par erat, in Universitates auctoritatem sibi arrogarunt, ita ut aliquando Bononiae Archidiacono ab HONORIO III jus quoddam concessum fuerit tutelae in Scholarium promotione, (3) id tribuendum esse videtur necessitudini, qua institutio cum Ecclesia erat devincta per Scholas scilicet cathedrales. (4) Hinc e. c. Universitatis Parisiensis natura eo maxime facta est spiritualis, quod non raro auxilium implorare ab ecclesiis et monasteriis coacta fuerit. (5) Quae omnia quoque si illorum temporum memoriam repetimus, non facile quisquam mirabitur.

(1) C. 7. X. *De procuratoribus* (l. 38).

(2) Egregie illud testatur in privilegio de Schola Patavina (v. supra): «In civitate Paduae de consuetudine inviolabiter ibidem observata tanto abhinc tempore, ut de ejus contrario memoria non exstet, vigens et viget adhuc in jure Canonico et Civili aliisque facultatibus praeter sacram theologiam studium generale, sicuti per totam Italianam et in aliis mundi partibus est aperte manifestum.»

(3) VON SAVIGNY (o. c. T. III. p. 206), exhibet Honorii statutum.

(4) Idem, ibidem pag. 207.

(5) BULAEUS, l. c. III. 568.

Verum tamen, si quod hactenus de Universitatibus diximus, paucis complectimur, quam longissime abest, ut iis tunc temporis opus fuisse sive Pontificis sive Principis auctoritate dicatur, ut rite constituerentur. ⁽¹⁾ Uti origine sua et natura liberae erant et ad liberaliora studia viam indicare studuerunt extra limina monasteriorum, ita quoque, si quos honores aut privilegia nactae sunt aut etiam ultro petiverunt, id non necessitatis fuisse sed tantum utilitatis videtur, quo scilicet qui Doctores creari solebant publice ubivis agnoscerentur. ⁽²⁾ Perperam igitur etiam hodie papalem comprobationem celebrarunt nonnulli, ⁽³⁾ tamquam ad Universitates legitime constituendas necessariam. ⁽⁴⁾ De Theologiae studiis non dubitari quidem potest, quin eorum cura penes sedem Apostolicam semper

⁽¹⁾ Eadem sententia defenditur in: (E. MÜNCH) *die Freiheit des Unterrichtes, mit besonderer Rücksicht auf das Königreich der Niederlande*, Bonn 1829, pag. 37. «Auf den Universitäten des Mittelalters, jenen unschätzbaren Stammhaltern der Gemeingutes der Civilisation, bestand allerdings die *Liberté de l'enseignement*, d. h. sie waren Freikörperschaften und literarische Republiken mit vielen politischen Rechten und bürgerlichen Freiheiten, von dem Pabste wie von den Fürsten, die sie begünstigten und pflegten, unabhängig.»

⁽²⁾ VON SAVIGNY, III. 337. EICHHORN, o. c. §. 266.

⁽³⁾ IIA MEINERS, I. I. T. I. pag. 353.

⁽⁴⁾ Jam monuit seculo decimo quarto BARTOLUS in Dig. Vetus Const. omnem: «dico ergo quod habere studium vel licentiam docendi, procedit ex privilegio tantum, vel ex consuetudine longissima, sicut Paduae ubi est studium generale ex consuetudine; et sic eadem privilegia sunt ibi, quae Bononiae, ubi est studium ex consuetudine et privilegio LOTHARII Imperatoris.»

fuerit, quare saepissime in Universitatibus condiderunt Pontifices Facultatem Theologiae, quae nulla ante ibi adfuerat. Imo nonnumquam legibus ferendis Institutioni prospexerunt; ita tamen ut Canonicos magis spectarent, qui instituebant, quam ipsam Institutionem. ⁽¹⁾

Quam ob rem illud, opinor, ad historiae veritatem proxime accedit: Ecclesiam eatenus summam Institutionis curam gessisse, quatenus mera ecclesiastica fuit; summos autem Germanici imperii principes non modo numquam jura sua amisisse, verum semper extra Ecclesiam excolere potuisse eodem modo, quo Carolingicae stirpis principes consueverant. Hinc simulac Institutio ecclesiis per Universitates sese extorserit inque Civitatis potestatem se receperit, FREDERICUS I diutius non quievit, sed viam ingressus est ad Universitatum conditionem emendandam, edita constitutione, cujus ex verbis nihil dubii remanet, quin Institutionis cura ad *maiores rei publicae causas* etiam tunc, ut antea, pertinuerit et in Procerum concilium deduci perrexerit. ⁽²⁾ Quare, etsi necessarium necdum videretur, Universitates *publice* instituere, tamen Institutionem Ecclesiae tutelae exemptam, publice procurandam esse statim intellexerunt Principes, neque cives hanc curam recusarunt unquam.

⁽¹⁾ Ita quod vetuit ALEXANDER III, ne pro licentia docendi pecunia exigeretur (C. 3. X. *de magistris* (V. 5)), de ecclesiasticis tantum valuit. «Dignos eos esse animadversione censemus, qui nomen magistri Scholarum et dignitatem assumunt *in ecclesiis vestris* et sine certo pretio *ecclesiasticis viris* docendi alios licentiam non impendant.»

⁽²⁾ Vidd. const. verba supra pag. 49. Not. 2.

§. 2. *De Scholarum cura Patrimoniali unde hodierni
Juris Dominici magistros instituendi origo.*

Universitatum expositis primordiis earumque primae-
vae libertatis incrementis, in patriam ex deverticulo rede-
amus. Ejus juventutem instituendi rationem exposuimus,
quae quum esset unice fere ecclesiastica, regundae quoque
institutioni Ecclesia tantum operam dedisse videtur. Quae-
rentibus autem, unde factum sit, ut clerici illam tutelam
et scholarum ministerium, quod prioribus temporibus
habuerunt, tandem in patria nostra amiserint, eorum
quae excitamus temporum historiam aliquid lucis posse
afferre et ex politicae rerum conditionis notitia responderi
posse arbitror. Ita proximum est ut de *juribus Patrimonia-*
libus (Landsheerlijke Regten) videamus. Quodsi eruditissi-
morum scriptorum silentio deterreri non licuit, ⁽¹⁾ venia
nobis opus esse et majori quadam indulgentia intelligimus.
Rem scilicet aggredimur non levis momenti, ejus juris
originem persequentes, quod non modo ad magnam illam
rerum conversionem, quae nostro seculo mutatam Euro-
pae faciem dedit, vigere perrexit, sed etiam coram hodie-
no judice ab iis fuit vindicatum, qui titulum suum domi-
nii, ad priscum morem revocarunt magis, quam publicam
spectarunt utilitatem. ⁽²⁾

(1) L. A. WARNKÖNIG in *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte*,
Tüb. 1835, de Scholarum jure disserens T. I. pag. 438 ipse testatur
ea de re usque ad seculum 12 et 13 vel minima scripta desiderari,
ita ut notissimus quidem de jure Canonico Scriptor hanc nostram
aetatem plane praeterierit.

(2) Exempla habes in *Regtsgeleerd Bijblad*, Junij 1847, pag. 418.

Postquam apud GLODOVEI successores mos invaluerat, ut qui de republica bene meruerant, iis ex domaniis regis terrae quaedam concederentur, quas cum omnibus fundi juribus in *perpetuam proprietatem* ⁽¹⁾ possiderent, jure dominii, aut in *beneficium* datas, jure usufructuario, sensim aucta munificentia regia, praesertim Germaniae Imperatores, cum et honores impertire et omnes publici patri-
monii partes coepissent, tantopere liberalitatis terminos excesserunt, ut (quemadmodum festive dixit historicus) implumis fere fieret aquila imperii. ⁽²⁾

His juribus in primaevae Nobilitatis Dynastas translatis, manebant tamen Reges et Imperatores Germaniae summi Belgici territorii principes, penes quos omnes erat leges ferendi abrogandique potestas. Quodsi postea quorundam Dynastarum (Ducum, Comitum, Episcoporum aliorum-
que) potestas increverit, quum simul hereditarii fierent ministri publici, tamen, quatenus erant liberi terrarum domini, omnes primis temporibus eadem habebant ex territorii dominio jura fructuosa et honorifica, salvo tamen *allodii et beneficii* discrimine.

Fuerunt et sunt etiam hodie, qui omnia illa jura feudalia vocarent, quibus feudi nomen ita optatum videatur, ut eo utantur, ubi genuina adsit dominii natura. ⁽³⁾ Alii vero

⁽¹⁾ Cf. MARCULFUS, *de formulis*, L. I. form. 7 et 12.

⁽²⁾ De his ex industria egerunt, A. KLUIT, *Historie der Holland-
sche Staatsregering*, Amsterd. 1802—1805. T. V. pag. 109. et
ejusdem *Primae Lineae Collegii Diplomatico-Historico-Politici*,
L. B. 1780. cap. V seqq. J. J. RAEPSAET, *Analyse*, L. III. c. 15 et 16.
L. IV. c. 1 seqq.

⁽³⁾ Horum meminuit RAEPSAET (*Oeuvres Compl.* T. IV. pag. 245).

similem aliam sententiam tuentur, existimantes ad has imperii partes occupandas, vim et licentiam magis quam juris cessionem dedisse locum. ⁽¹⁾ Uterque error notandus est, utpote quem in nostro argumento evitari, magni omnino referat.

Tenuerunt itaque primaevi Dynastae terras Belgii Foederati, vel proprio jure cum omnibus territorii accessoriis et praerogativis *allodiales*, vel principis nomine cum iis juribus, quae tacita consuetudine vel expresse his accedebant, *beneficiarias*. Quae tamen originis cujusque juris dominici diversitas etsi antiquitus non levis fuerit, tamen quum beneficia hereditaria fierent, ⁽²⁾ eoque omnia illa jura in unum quasi corpus coalescerent et nonnulli existissent Dynastae Regii Ministri titulo insignes, qui omnibus potentioreserant territorii sui ambitu, hinc, juris patrimonialis et beneficiarii, quod nunc feudale dicitur, natura magis magisque commixta est et utriusque discrimen non semper aequè permansit perspicuum. Primariam vero originem cogitantibus trita nobis via erit ad sequentia.

«Comment donc est-il possible d'avoir vu et de voir encore, quelques fois des jugemens et même des arrêts, proscrire un droit ou une redevance comme *féodale de sa nature*? est-ce par ignorance ou par esprit de parti? Il n'y a de droit, ni de service, qui puisse être *féodal*, que celui qui est chargé de *foi et hommage*; tout autre est *allodial de sa nature* et doit être présumé tel, jusqu'à preuve du contraire, parceque la qualité féodale est une qualité accidentelle et contraire à la nature de toute propriété.»

(¹) Eos refutavit jam MONTESQUIVIUS, *Esprit des Loix*, L. XXX. cap. 20. A. SMITH, *Richesse des Nations*, (Belg. edit.) T. III. pag. 71. RAEPSAET, l. l. N.º 204. KLUIT, *Hist. etc.* l. l. pag. 135.

(²) Cf. RAEPSAET, *Analyse*, N.º 215.

Vetustissimi juris fuit ⁽¹⁾ apud Christianos quod ad allodia attinet, ut, quemadmodum Imperatores Episcopos nominare solebant, ita terrarum dominis, qui propriis expensis in praediis suis sacras aedes extruxerant, earum Sacrorum Ministros episcopali ordinationi ⁽²⁾ offerre liceret haberentque illi, quod dicitur, *jus Patronatus*. Fuit illud neque regale quoddam jus, neque feudale, sed mere patri- moniale, accessorium fundi, quod ad domini heredes transibat, ⁽³⁾ ita ut jurium dominicorum numero accedat. Quum igitur ecclesiastici, Principum Carolingicae stirpis mandatis obsequentes, majori studio juventutis Institutionem prosequerentur, et qui in ecclesiis sacra administrabant, eos scholas quoque tenere consuevisset; hinc, per jus patronatus Dynastas quoque auctoritatem aliquam in Institutionem vel saltem in magistros adeptos esse, dubitari nequit. Haec auctoritas profecto increvit postquam privatae illae ecclesiae ad Parochialium dignitatem pervenerunt salvo jure Patronatus, ⁽⁴⁾ quum ita schola Parochiae simul ecclesiae Patrono laico obnoxia esset. Verumtamen longe abest ut Dynas-

⁽¹⁾ Uti videre est in Just. Novella, CXXIII. cap. 18 et LVI. cap. 1.

⁽²⁾ Quid eo nomine intelligatur et quomodo jus Patronatus se explicuerit vid. apud A. ΥΡΕΥ, *Geschiedenis over het Patronaatregt*, Breda 1829, pag. 203 seqq.

⁽³⁾ Hinc jam in dicta Nov. CXXIII legimus, «si quis oratorii domum fabricaverit et voluerit in ea clericos ordinare aut ipse aut ejus heredes si expensas ipsis clericis ministrant et dignos denominant, »denominator ordinari.» — Interpretationem hujus legis dedit BAR- TOLUS in *legum volumine parvo*, T. V. pag. 549.

⁽⁴⁾ Hujus rei historiam enarrat ΥΡΕΥ, o. l. pag. 243 seqq.

tae in cooptandis sacerdotibus plenissimo jure egerint; erat enim haec Patronorum facultas Episcopali *investitura* ita coarctata, ut ultra oblationem se non extenderet et ab Episcopi comprobatione omnis penderet exitus. ⁽¹⁾ Quanti vero hoc quoque momenti fuerit ex summo colligi potest studio, quo Ecclesia hoc Patronorum jus continuo labefactare contendit. Ceterum de allodiis hactenus diximus; quum vero et illi qui Beneficia possidebant, domini juri- bus gaudebant postea quoque hereditariis, ut statuamus hos eadem Patronorum jura habuisse, aequa ratio suadet.

Verum, etsi hoc juris vinculum occasionem forte dede- rit seculari potestati Dynastis acquirendae ad Scholarum ministerium procurandum, tamen unice profluxisse vide- tur, ex majori Institutionis cum Ecclesia necessitudine; atque ita, a quo tempore utraque sejungi coepit, illud quoque vinculum sua natura dissolvi debuit. Jus Patro- natus cum ita dicto *jure Scholarum* nihil proprie habet commune; ⁽²⁾ illud ecclesiasticum est, hoculare, quod, titulo Patronorum, neque umquam sibi vindicare potuerunt Dynastae, neque hodie iis foret concedendum, etiamsi illud ceteroquin denegari non posset. Ulro illud perspicuum erit, hujus juris natura plenius exposita.

Est autem *jus Scholarum* jus quoddam intra territorii cujusdam fines prae ceteris Scholam administrandi ejusque

⁽¹⁾ Idem pag. 246 seqq.

⁽²⁾ Nonnumquam de iis promiscue loquuntur auctores, quare laetor sententiam meam comprobata me videre auctoritate Cel. KLUIT, *Inwijdingsrede over de Afzwering van Philips*, Leijden 1779. pag. 32 seq. qui in enumerandis comitum juribus utrumque distinguit.

magisterium procurandi; remotissimum igitur a legislativo munere, sed tantum administrationis regulas et normas amplectens. Hoc jure omnes fere terrarum Dynastas usos fuisse post ea tempora, de quibus nunc loquimur, multa ex antiquitate et temporum injuria salva diplomata omnibus dubiis exemerunt. Sin autem, (quod clarissimorum de jure publico scriptorum auctoritate confirmari potest) ⁽¹⁾ illud verum est, jus Institutionem juventutis procurandi ad summum civitatis rectorem pertinere, secundum principia juris publici universalis, neque aliam in imperio Germanorum viguisse rationem sub principibus Carolingicae prosapiae, secundum jus publicum particulare, tunc certe, quo jure postea in Institutionem publice procurandam singuli Dynastae cujuscunque nominis aut dignitatis juste et legitime usi sunt, id ex largitione regia originem duxisse oportet.

Quodsi temporum rationem persequimur et publicam, qualem paucis explicavimus, Germanici imperii conditionem, rem ita nobis fingimus. Clerici Scholas suas tenebant iisque praeerant mandatu principis, ⁽²⁾ id quod invaluerat, quum ingens adhuc esset in Patria nostra domaniorum regionum ambitus, sed postea, his omnibus

⁽¹⁾ Hanc controversiam agitare de novo nostrum non est. Ex scriptoribus nominandi sunt: R. MOHL, *Die Polizei-Wissenschaft nach den Grundsätzen des Rechts Staates*; Tub. 1832. T. I. pag. 414. F. C. DAHLMANN, *Die Politik, auf den Grund und der Maass der gegebenen Zustände zurückgeführt*, Leipz. 1847. pag. 281 seqq. Variorum etiam scriptorum sententiae exponuntur in libello *Du droit et du devoir des Gouvernements concernant l'Education* etc. Brux. 1829.

⁽²⁾ Cf. supra Cap. I.

in privatam proprietatem mutatis, idem ex antiqua consuetudine permansit. Quum vero deinde instituendi ratio paucis placeret, postquam Ecclesia per decreta sedis Apostolicae summo studio contendebat, ne ulterius ad ingenuas disciplinas excolendas procederent sui ministri et ipse clericorum ordo, vitiorum quorundam illecebris captus, juventuti minus prospiceret, ipsi laici de Institutione cogitare coeperunt, tamquam de re, quam eorum maxime intererat procurari. Hinc in Italia prima Universitatum germina, hinc in Patria nostra principes ordinis laici Dynastae, qui se juventutis curae immiscuerunt, Scholarum regimini auctoritatem suam interposuerunt et jus Scholarum *sibi asseruerunt*. ⁽¹⁾ Jam quaeritur num eo aliorum jura per usurpationem sibi vindicaverint?

Omnem Principum Belgii et totius Germaniae potestatem semper fuisse ad jurisdictionem accommodatam, imo in ipsa jurisdictione fundatam, jam notissimae veritatis est. ⁽²⁾ Ea omnis est sua origine patrimonialis, atque ita *allodia primaeva* sive *Franca* ⁽³⁾ Dominis suis omnia ea jura dederunt quae jurisdictione allodiali comprehenduntur, videlicet omnia jura Majestatica (sit venia verbis!) potestas legislativa, judicialis, etc. Inde omnis deducitur Regum Francorum et Germanorum potestas, utpote qui majora illa allodia possiderent.

(1) Verba sunt DUCANGII, in voce *Schola*, pag. 739, quibus utimur, ne quis putet statim hunc scriptorem de injusta usurpatione cogitasse.

(2) Cf. KLUIT, *Primae lineae* etc. §. 381, 524, col. §. 192.

(3) De *allodiis francis*, vid. RAEPSAET, *Analyse*, L. III. cap. 15. N.º 190. Dicuntur etiam *terrae Salicae*.

Ejusmodi autem Dominos in Patria nostra cognitos fuisse praeter ipsos Francorum reges nescius affirmare non possum. Contra vero de eximiis Regum domaniis ubique mentio fit. ⁽¹⁾ In his domaniis jurisdictio omnis erat Imperatoris vel Imperii; Duces, Comites ceterique hujus generis Vasalli erant ministri publici, qui regi aderant et publico ministerio fungentes, ubique imperii quieti prospiciebant nomine imperatoris. Quum vero ex his domaniis quaedam terrae jure beneficiario, sed imprimis jure proprio, privatis quibusdam concederent principes, harum Domini, Dynastae dicti, minorem semper hujus jurisditionis partem dominii titulo consequabantur. Huc pertinebat administratio totius territorii, jurisdictio domestica, et jus omnia officia et munera erogandi, quibus in his praediis fungi solebant nonnulli. ⁽²⁾ Eo titulo et jus Scholarum ad privatos Dynastas transiisse docet 1° ipsa rei natura, quum jus illud nihil aliud sit quam administratio quaedam patrimonialis, et imprimis magistrorum officia procuranda spectet; 2° analogia rei: scilicet eandem minorem jurisditionis partem Comites postea aliis quibusdam cesserunt (puta Ambactis, de quibus infra), atque jam omni dubio caret eo titulo accepisse donatarios magisterium Scholarum. ⁽³⁾

⁽¹⁾ Cf. KLUIT, *Prim. Lineae*, §. 225, seqq. *Holl. Staatsreg.* V. pag. 109 seqq. Principum allodia vulgo dicuntur *domania*.

⁽²⁾ Cf. RAEPSAET, *Analyse*, §. 228.

⁽³⁾ Id pluribus testatur PESTEL, *de Ryp. Bat.* T. II. p. II. pag. 1003 et P. BORT, *Tractaet van Hooge en Ambachts-heerlijckheden*, oper. omnia, T. I. pag. 347. Add. *Handvesten en Octroijen van Vlaardingen*, 1772, pag. 400 in Not.

Qui igitur territorii erat Dominus habebat ipso jure Scholarum administrationem. Jam vero plerique illi Dynastae erant simul ministri regii i. e. pleraeque illae insignes largitiones collatae fuerunt in ipsos Duces, Comites aliosque nobiles ministros, unde factum est, ut postquam eorum etiam munera hereditaria fierent, omnis omnino jurisdictio in unum corpus coalesceret, et pauci existerint potentiores, multis summi imperii juribus insignes. Quidquid vero his juribus postea accesserit, erat et fuit semper (quod non aequè de omnibus summi imperii juribus dici potest)⁽¹⁾ jus Scholarum sequela domini fundi. Quid igitur? num Scholarum regimen injuste sibi vindicarunt Dynastae? Imo vero, quemadmodum jus Patronatus Domino competebat jure Ecclesiastico, ita jus Scholarum Domino competebat jure publico Germanico. Dominia sua acceperunt Dynastae largitione regia, ergo et jus Scholarum. Illud quidem non per scriptam legem Dominis terrarum traditum legimus, verum *usu et consuetudine*, remotissimis inde temporibus invaluerat. Hic *usus* vigorem legis habebat, quemadmodum universa legislatio tunc magis consuetudinaria erat quam scripta. ⁽²⁾ Quare quidquid contra studuerint Pontifices profitentes: «ego sum veritas non autem usus vel consue-

(1) Etenim constat pleraque jura majestatica quidem jure domini adeptas fuisse Duces ceterosque Belgii Principes, sed tantum crescente eorum auctoritate per superioritatem illam territorialem quam vocant. KLUIT, *Prim. lin.* §. 322 et 260 seqq.

(2) G. L. MAURER, *Geschichte des Alt-Germanischen Gerichtsverfahrens*, Heidelb. 1824. §. 189. p. 280. Coll. M^c L. P. VAN DEN SPIEGEL, *Vérh. over den Oorsprong en de Historie der Vaderlandsche Rechten*, Goes 1769. Cap. III. N.º 7 seqq.

tudo:» (1) ea certe magnifice dicta ad juris naturam infirmam parum prodesse potuerunt. Quam ob rem quod monuit cel. DUCANGIUS (2) terrarum dominos jus Scholarum ecclesiis ademisse, id certe, quatenus de injusta vindicatione accipi poterit, non facile crediderim. Si quando jus suum tam parvi aestimarunt primis temporibus Dynastae, ut eo plerumque Ecclesiam uti tacite consenserint, tamen inde non sequitur, illud Ecclesiae proprium fuisse, et a Dynastis revindicari non potuisse.

His omnibus perpensis, jam intelligitur quod de Schola Gandavensi legatur, ejus ministerium penes Flandriae Comitem fuisse ab antiquissimorum inde temporum memoria: (3) et quod ibidem legimus, jus illud Scholarum Gandavensium non Ecclesiae fuisse sed secularis potestatis praerogativam, (4) id certe non modo nostram comprobat sententiam, sed de omnibus quoque Scholis, quae essent in territorio domini laici, aequè dictum velim. Nec est quod obstat Yprensis villae exemplum, ubi Scholarum jus anno 1252 Canonicis Sti Martini traditum fuisse

(1) Verba sunt epistolae URBANI II ad Comitem ROBERTUM FRISIUM, quam edidit WARNKÖNIG, *Flandrische Staats- und Rechtsges.* Vol. I. app. pag. 15.

(2) o. c. pag. 739.

(3) WARNKÖNIG, o. c. T. I. §. 48. pag. 438.

(4) Idem, l. l. pag. 440. « Wenn man bedenkt, dass die Schule eine geistliche, eine Domschule war, so ergibt sich aus dieser Urkunde, (A^o 1235 apud LESBROUSSART in notis ad P. d'OUDEGHERST, *Annales de Flandre*, T. II. p. 132) dass im dreizehnten Jahrhundert das »Recht zu lehren alda keine Prärogative der Kirche, sondern der »weltlichen Herrn war.»

dicitur. Notum est enim ex vetustissima Flandriae historia, ipsos Sti Martini Canonicos fundi dominos fuisse, ubi Scholae erant: quare si jus suum persequi aliquando voluerint, hoc iis non nisi dominiū titulo concedi licuit. Uti in urbe Gandavensi Comes Flandriae jus Scholarum tantum habuit in ea urbis parte, quam proprio nomine possidebat, sic quoque in villa Yprensi jus Canonicorum intra fines territorii Ecclesiae constitit, neque e. c. villam Comitum amplecti potuit, ubi etiam eam ob causam nulla Schola fuisse videtur. (1) Quod autem ad Bullam Pontificis attinet, jam intelligitur, eam numquam vim *tituli* habere potuisse: eam fortasse expetiverunt Canonici, ut si quis jus eorum vindicare voluisset, originis sanctitate deterreretur. Quid? quod ipsa sedes Apostolica aliquando professa est jus Scholarum territorii dominis deberi! Exemplum videre est in epistola ALEXANDRI III. P. ad Remorum archiepiscopum scribentis: «Dilectus filius noster abbas
»Sti Petri de montibus transmissa nobis relatione monstravit, quod magister Scholarum Catalaunensis ecclesiae
»in terra jam dicti abbatis sibi Scholarum magisterium
»vendicat, et nullum per abbatem ibi regere Scholas
»permittit. Unde quoniam cum donum Dei scit scientia
»literarum, liberum debet esse cuique talentum gratiae
»cui voluerit erogare, fraternitati tuae per Apostolica
»scripta mandamus, quatinus tam abbati quam magistro
»Scholarum praecipias, ne aliquem probum et literatum
»virum regere Scholas in civitate vel suburbii ubi voluerit aliqua ratione prohibeant vel interdicere qualibet occa-

(1) WARNKÖNIG, o. c. pag. 442 seq.

»sione praesumant Verum licet idem magister
»Scholarum illud sibi forte in civitate ipsa obtentu pravae
»consuetudinis vendicet, hoc *in terra Abbatis* non potest
»aliquatenus vendicare.» (1)

Nihil, ut opinor, ex hoc documento magis est perspicuum, quam ipsa Pontificis de jure Scholarum sententia, quippe qui ceteroquin Institutionis libertati favens, tamen singulare quoddam jus tuetur contra usurpatorem non in favorem Abbatis cujuslibet, sed territorii Abbatis. Erant quidem, ut ex hoc et multis aliis documentis constat, ipsi clerici ingentium praediorum domini, (2) unde non exiguam Scholarum partem curasse videntur; mansit tamen illud jus territoriale non vero ecclesiasticum; ad ecclesias non nisi publica largitione transit.

Alteram causam majoris in Scholas ecclesiasticae auctoritatis facile apud ipsos terrarum dominos invenies, quum liberam haberent Scholarum administrandarum curam, nonnumquam de hac regiminis sui parte, salvo suo dominio, cum ecclesiasticis viris transegerunt. Illud docet Charta quaedam Comitis ROBERTI FRISI, qui in ecclesia S^ti Petri Casleti Canonicis quibusdam instituens, eorum uni Scholam regundi curam mandat, a quo si quid nimis negligenter factum inveniretur, decernit, ut ceteris communi consensu alterum idoneum constituere liceat. (3)

(1) Integras litteras dedit SIMONDUS, *Opera Varia*, T. III. Ep. 44. pag. 880.

(2) De ipsis Ultrajectini Episcopis cogitasse sufficet.

(3) Apud MIRAEUM, *Codex Diplom.* T. II. pag. 1036. Alterum exemplum de Schola Gandavensi vid. infra pag. 68.

Nova ita sensim sese offert rei facies, quum Principes Belgii prae ceteris ⁽¹⁾ id, quod vastissimo domini sui ambitu acquisiverant, aliis quotidie erogare studuerunt. Mutata enim temporum ratione, Germaniae Principis exemplum secuti, terras suas et jura abalienare aut oppignorare coeperunt et qui Feudatarii erant (leenmannen) ipsi facti sunt Feudorum Domini (onder-leenheeren); atque ita fieri aliter non potuit, quin et Scholarum jus eodem fato premetur et sub variis contractuum formis cum ipso fundi dominio ad alios minoris dignitatis vasallos transierit, quorum quo minor erat cum summo principe necessitudo eo majori licentia omnia ipsi peragebant.

Hujus rei documenta quaedam primaria ad nos pervenerunt. Diserte illud testatur de ROBERTO FRISIO diploma, quod supra jam exhibuimus; ⁽²⁾ item HENRICUS I Angliae rex, *pro prioratu Huntedunensi* statuit et donavit «Capellam »Castelli de Huntedon cum pertinentibus suis et *Scholam* »ejusdem villae, ita ut nullus aliquam infra Huntedonscira »absque eorum licentia teneat.» ⁽³⁾ Alterum exemplum in Anglia exhibet Charta BALDUINI de Radueriis pro *Ecclesiae Twinkamensis* Canonicis statuentis: «ut dig-

⁽²⁾ Quod non ita accipi velim, ac si reliqui minores Dynastae illud jus amiserant lapsu temporum. Integrum illud semper habuerunt, verum minoris fuit momenti si cum Comitum juribus conferas.

⁽¹⁾ «Haec omnia,» inquit, «praenominata ipsius ecclesiae et »viginti Fratrum usibus constituta libera et ex omni exactione ser- »vitii absoluta, sicut in manu et potestate mea habui, ita Deo et ipsis »Fratribus habenda subnixta astipulatione manumitto.»

⁽²⁾ In *Monastico Anglico*, T. II. pag. 26. apud DU CANGE, *Gloss.* in voce *Schola*.

»nitatem suam plenam et omnes suas liberas consue-
»tudines in omnibus rebus honorifice habeant, sicut
»antiquitus semper habere solebant, villae scilicet ipsius
»*Scholam*, suam liberam curiam cum Soce et Sace Tol-
»et Then. . . .» (1)

Haud secus Comitissa Flandriae JOHANNA jus suum Scho-
larum, quod supra adumbravimus, contulit in Canonicos
Stae Pharahildis, qui, quum omnem Institutionis curam
sibi mandatam habuissent a Comite per longum temporis
spatium, (2) ecclesia et schola incendio vastatis, omnem
suam auctoritatem amiserant, postquam ipsi cives Ganda-
venses jus Scholarum liberum vindicaverant. (3) Antiquum
igitur morem repetens anno 1235 Comitissa Canonicis,
quod antea mandatum habuerant, nunc in proprietatem
concessit his conditionibus: «Johanna Ut servitium

(1) Ibidem pag. 180. ap. eund. l. l. Verba *sacha, soca, thol, thean* et *ensangthef* aliquam jurisdictionis partem significare ostendit HOVARD, *Coutumes Anglo-Normandes*, T. I. p. 112, 170 et 171.

(2) Hujus rei meminit WILHELMUS Archiepiscopus apud MIRAEUM, *Cod. Dip.* T. II. pag. 974. «Karissimus in Christo Filius noster Phi-
»lippus, Flandriae et Viromandiae illustris Comes, sua nobis insinu-
»atione monstravit, quod olim quasi a primo Ecclesiae Sanctae Pha-
»raildis fundamento, quae est in Gandensi oppido sita et specialis est
»Capella Flandriae Comitis, Scholae praedicti oppidi assignatae fue-
»runt uni Canonicorum, ut nullus in eodem oppido sine illius assen-
»su, cui a Comite Scholae assignatae fuerunt, Scholas regere et gu-
»bernare praesumeret.» — Idem igitur hic obtinuit quod de Schola
Roberti Frisii supra diximus pag. 66.

(3) Cf. TH. JUSTE, *Hist. de l'Instruction publique en Belgique*, pag. 50 seqq.

»divini cultus in ecclesia sanctae Pharahildis de Gandavo
»solennius (more) soluto celebretur et ad regendas Scholas
»ibidem talis semper de caetero substituatur persona, quae
»secundum Deum pueros tam scientia quam moribus velit
»et valeat informare, concedimus in perpetuum Decano et
»Capitulo ejusdem ecclesiae sanctae Pharahildis *Magiste-*
»*rium, quod ad nos spectabat Scholarum Gandensium*, juxta
»ipsam ecclesiam regendarum, intelligentes, in hac parte
»nomine Capituli, Canonicos in ecclesia eadem praesentes.
»Decanus autem et Capitulum supra dicti singulis annis in
»periculo animarum suarum scholas easdem concorditer gra-
»tis et absque omni exactione aut conventionem committant
»personae ad tale officium idoneae, et personam illam sin-
»gulis annis iidem Decanus et Capitulum cum litteris suis
»patentibus ad nos et ad successores nostros mittant ante
»pascha, ut ipsas scholas de manu nostra recipiat tenendas,
»per annum a festo sancti Johannis usque ad festum sancti
»Johannis anni proximo subsequentis. Alioquin si aliquo
»anno saepe fati Decanus et Capitulum concorditer eas non
»contulerint, vel personam illam cui scholas illas conferent,
»sicut dictum est, ad nos non miserint ante pascha: colla-
»tione earundem scholarum careant eo anno, et nos et
»successores nostri eo anno conferre poterimus dictas
»scholas. In robur etc. . . .» ⁽¹⁾

Integras exhibuimus litteras, quo melius cognoscantur
ea, quae de Institutionis regimine penes Dynastas primo

⁽¹⁾ Exhibet diploma LESEROUSSART in notis ad P. d'OUDEGHERST,
Ann. de Flandre, T. II. pag. 132. Vide etiam WARNKÖNIG, I. I.
T. II. parte I. pag. 41 appendicis.

fuisse, postea ad privatos transiisse statuimus. Hac enim et simili ratione cum Belgii Comites aliosque Principes, tum minores imperii Dynastas jus suum Scholarum alienasse aut oppignorasse, unde plures exstiterunt parvi terrarum Domini, singuli sua jura habentes cum territoriis, docent innumerae illae alienationes «cum assueta jurisdictione» vel «cum omnibus juribus et appendiciis» in liberos et Nobiles quotidie factae, quarum documenta in Diplomatum collectionibus abundant. Quare quidquid contra nitantur illi, qui partium studio feruntur magis quam veritatis, quam longissime abest, ut Scholarum publicum regimen illis temporibus semper ecclesiasticum fuisse dici possit. ⁽¹⁾ Erant plerumque *Scholae* ecclesiasticae, *Scholarum Magisterium* vero jurisdictionis cujusdam sequela, de qua ipsi Benedictini aliquando dixerunt: «Le prince est la source de toute Justice.» ⁽²⁾

Quamdiu autem Dynastarum quorundam auctoritas nondum ita increverat, ut per territorii superioritatem quaedam Imperii jura nanciscerentur, permansit apud Germaniae Imperatores summum quoque jus Institutionem procurandi, quemadmodum apud Roncalias ostendit *FREDERICUS* Imp., neque illud Dynastarum jus Scholas regundi ei quidquam detraxit.

Hactenus vidimus de iis juribus, quae simul cum territoriis dominio ad tertios transtulerunt Dynastae. Restat autem ut de *Toparchiis* (Hooge Heerlijkheden) et de *Ambactorum*

⁽¹⁾ Cf. Diarium: *Le Catholique des Pays-Bas*, 1827, N.º 102, 104 et 108, in *Droits du Prince sur l'Enseignement public*, pag. 115.

⁽²⁾ *DOM. BOUQUET, Recueil des Historiens*, T. III. praef. pag. 111.

Dynastiis (Lage of Ambachts-Heerlijkheden) dicatur. (1)

Postquam, cessante Ducum Comitumque officio, quamvis manente titulo, omnis jurisdictio hereditaria erat facta eoque magis magisque Principum Belgii propria ac patrimonialis; hanc Principis nomine mandatam sibi exercebant officarii quidam, Balivi, aliique. Quum vero hi Principes plures in dies fierent in domaniis suis et regaliis alienandis et oppignorandis, hinc mos exstitit paulatim partem aliquam hujus jurisditionis territorialis liberis quibusdam et Nobilibus concedendi jure feudali, integra manente tamen hujus territorii proprietate. Ita praesertim in Zeelandia, novis per alluvionem acquisitis terris, multae exstiterunt praediorum compages, aliae, quarum jurisditioni minori praeerant, qui dicebantur *Ambacti*, aliae, quarum simul et supremam exercebant jurisditionem, qui *Toparchae* vocantur, (2) omnes ex Principis privilegio officarii hereditarii. Cum his Ambactorum juribus (quae et Toparchiis plerumque comprehenduntur) quaedam conjuncta erant adventitia (*Ambachtsgevolg*, alles wat den Ambachte schuldig is

(1) De hac materie egerunt cum P. BORT, *Tractaet van Hooge en Ambachts Heerl.* Opp. Omn. T. I. pag. 245 seqq. tum VERHEYE VAN CITTERS, *Specimen de Toparchiis et Ambactis eorumque in Zeelandia juribus et possessionibus*, Traj. ad Rhen. 1774. quod tamen frustra ubique expetivimus. Add. PESTEL, o. l. T. II. p. II. §. 305. RAEP-SAET, *Analyse*, N.º 242 et pl. seqq. KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. V. pag. 254. IV. 608.

(2) In eo differunt BORTIUS et PESTELIUS, quod hic Toparchis Ambactorum quoque jura tribuat, ille vero Toparchas tantum supremam jurisditionem habuisse testatur, Ambactos vero minorem. Si illud cogites, Toparchas plerumque et Ambactos fuisse neutra amplius sententia claudicabit.

te volgen met regte) territorii dominio propria, in quibus cum multis aliis numeratur etiam jus ludimagistrum constituendi. (1) Fuerunt etiam Ambactorum Dynastiae antiquiores et recentiorum Toparchiarum haud raro primae causae. (2) Harum multa praeter Zelandiam in Hollandia quoque exstant vestigia, imprimis intra fines territorii Renolandini (Rijnland); (3) quin et in ipsis statutis Baliviorum Renolandinorum de magisterio Scholarum ab Ambactis procurando exstat legis dispositio. (4)

Hoc jus igitur erat origine sua mere *personale* et, postquam hereditarium exstiterat, totum *feudale*; unde si quis non dominus jus suum Scholarum in aliqua terrarum compage vellet vindicare, is titulum suum Ambacti nisi exhiberet admittendus erat nemo. Quare multo differt a ceterarum Dynastiarum sequelis; ita ut, si quae hactenus indagavimus jura Territorialia, paucis recenseantur, triplex eorum esse fons videatur et natura, prouti ea exercent

- 1.° Liberarum Dynastiarum primaevi Domini, quales fuerunt antiquitus praeter Duces, Comites aliosque principes Belgii, Domini ab *Amstelland*, *Waterland*, *Arkel*, *Heusden*, *Zevenbergen* alii; (5)
- 2.° illi Dynastae qui terras

(1) P. BORT, *Op. om.* T. I. p. 347. PESTEL, o. c. pag. 1003.

(2) KLUITIUS (*Holl. Staatsreg.* V. 274) nonnulla edidit diplomata, quibus Ambactorum Dynastiae ad Toparchiarum dignitatem extolluntur.

(3) Cogita Dynastias *Oestgeest*, *Warmond*, alias.

(4) *Keuren ende Ordonnantien van 't Balliuwſchap van Rijnlandt*, art. 102.

(5) Cf. VAN SPAAN, *Inleiding tot de Geldersche Historie*, T. III. pag. 202 seqq.

suas proprio sed praesertim beneficiario sive feudali jure possident a Principe datas, quales multi in Historia occurrunt Domini a *Voorne, Woerden, Gouda*, etc. ; et 3.º Ambacti et Toparchae qui tantum jurisdictionem aliquam cum juribus fructuosis feudi titulo exercent sine territorii dominio.

Quibus omnibus satis superque, ut spero, expositis, una solvenda restat quaestio, nimirum quaenam hac aetate fuerit praeter jus Scholarum patrimoniale Civitatis de Institutione cura. In ea breves esse possumus, quum ante urbes legibus et statutis municipalibus instructas in patria nostra penes principes civitatum nulla leges ferendi promulgandique ratio fuisse videatur. ⁽¹⁾ Erant quidem, postquam increverat quorundam Dynastarum superioritas illa territorialis, ipsi Duces Comites ceterique principes summi legum politicarum condendarum auctores, sed vigente adhuc capitularium per *usus et consuetudines* quadam auctoritate, ⁽²⁾ cum major esset singulorum Dominorum terrarum auctoritas in legibus administrativis et domesticis (huishoudelijke) condendis, inutile propemodum esse debuit, quid novi constituere ad rempublicam administrandam. De juventute instituenda, ut de reliquis publicae curae negotiis, leges nullae exstiterunt,

(1) KLUIT, *Pr. Lin.* §. 323 seqq.

(2) Eo sensu RAEPSAET (*Analyse*, N.º 128) pronunciaivit. «Nos chartes du moyen-âge, en se référant constamment à d'anciens usages, n'ont pu viser, qu'à ces anciennes lois nationales et aux Capitulaires des Francs; sans cela il faudrait dire que, du IXe au XIIIe siècle, nous avons vécu dans une anarchie absolue, ce qui est démenti par l'histoire....» Cf. M^r. L. P. VAN DEN SPIEGEL, I. I.

usibus et consuetudinibus summum jus constituentibus. Quare mirum non est, Ecclesiae ad omnes fere in civitate res fuisse aditum, et in Institutionis cura legum scriptarum inopiae nonnumquam ipsam occurrere studuisse.

CAPUT TERTIUM.

DE PUBLICA INSTITUTIONIS CURA

A COMMUNITATUM ORIGINE USQUE AD BURGUNDIAE STIRPIS PRINCIPES.

§ 1. *Communitatum initia quid omnino valuerint ad Institutionis conditionem mutandam.*

Ubi semel Europae populi ad politici juris notionem pervenerunt, alienatis magis inter se Laicorum et Cleri animis, et Communitatum libertas appeti coepit a plurimis, alia facta est et prorsus nova rerum publicarum conditio. Quamdiu enim duplex fere permanebat omnium civium status, alter *liberorum* (Welgeborenen), *servorum* alter (hoffhorige, eigene lieden), (1) per paucis tantum licuit civitatis juribus uti, plerosque glebae magis quam juris civilis constrinxerat vinculum. Quum vero in Italia seculo duodecimo, quo se servitutis laqueis exuerent, ad urbes confugerent homines ibique civile quoddam corpus constituere coepissent; postea eodem impulsu hoc libertatis

(1) KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. IV. pag. 38 seqq. VAN LOON, *Aloude Regeringswijze*, T. III. c. 3.

vindicandae studium varias commovit Europae regiones et tertium condidit atque novum civium statum *Oppidanorum* (Poorters). ⁽¹⁾ Hujus rerum conversionis nostrum non est causas omnes explorare, neque vias investigare, quibus oppidanorum libertas increvit, neque hujus rei momentum ad universam Civitatis rationem mutandam indicare.

Verumtamen Italiam inspicienti apparebit, Universitates, quibus novo quodammodo vigore effloruit Institutio, in ea ipsa tempora incidere, quibus paulo ante ad meliorem in civitate conditionem pervenerant cives per Communitatum libertates; ita ut libera illa artium et litterarum corpora ex communibus hisce libertatis palladiis originem duxisse non immerito existimentur. ⁽²⁾ Quodsi verum est in Italia, eadem quoque in Patria nostra reipublicae mutatio aequae civium animos eo ducere potuit, ut Institutionem Juventutis majori cura prosequerentur, eaque in re jus suum vindicare atque stabilire studuerint.

§ 2. *Civitates Belgii quam libertatem acceperint in rebus suis gerendis.*

Quamquam exemplis nonnullis supra jam ostendimus, Comites, Duces, ceterosque terrarum Dynastas, Scholarum curam sibi vindicasse et deinde aliis sive privatis ad vitam, sive in perpetuum corporibus quibusdam, ut puta

⁽¹⁾ RAEPSAET, *Analyse*, L. VII. c. 1. *Oeuvres Comp.* T. V. p. 299. VAN LOON, o. c. T. III. p. 267. T. IV. p. 45 seqq. MONTESQUIEU, *Esp. d. Lois*, L. XXVIII. c. 45.

⁽²⁾ Cf. K. D. HÜLLMANN, *Staedtewesen des Mittelalters*, Bonn. 1829. T. IV. pag. 335.

capitulis et similibus tradidisse; tamen qui terrarum domini aut *Feudorum capaces* non erant, hi omnes ejusmodi juris participes esse non poterant. (1) Hinc quidem Institutionis curandae jus, quale mandatum acceperat clericus atque proprium sibi vindicaverat, Ecclesiae revera exciderat, verumtamen extra clericorum orbem nullus erat ingenii cultus, ita ut Institutionis tutela ad Ecclesiam ultro rediret. (2) Priusquam maxima civium pars civitatis statum concupiverat, deerant quibus instituenda juvenus curae esset cordique, ipsa deficiente Instituendi facultate. Quamobrem, quae ex emancipatorum civium numero exstiterunt *Communitates* (*gemeenten*), earum naturam cognoscere refert, ut de civium juribus posset judicari.

Constat diversis temporibus Principes urbibus haud exigua tribuisse jura vel ob fidem egregie praestitam vel ob largitionem pecuniae, iisque majora continuo adstruxisse « usque adeo ut non contemnendam istorum privilegiorum a Comitibus datorum partem recte dixeris esse jura civitatis cujusque municipalia, ac politicas de civium regimine leges.» (3) Quibus ita privilegiis principes mactarunt urbes, postquam per litteras redemptorias (*afkoop-brieven*) eas emancipaverant (4) erant ea communia omnibus urbis sociis; unde hi, quatenus ita ejusdem oppidi privilegiis uterentur eodemque juris vinculo essent obstricti, corpus quoddam constituere coeperunt civium sive oppi-

(1) KLUIT, o. c. T. IV. pag. 58.

(2) HEEREN, *Ges. d. Stud. d. klass. Lit.* §. 54 et 82. Coll. supra c. 2. §. 1.

(3) VOET, *Comm. ad D. tit. de Const. Princip.* N.º 15.

(4) KLUIT, o. c. T. IV. pag. 111 seqq.

danorum ; eo sensu ipsi Principes fuerunt horum corporum sive communitatum auctores. Permansit semper intactum penes eos summum imperium et, quod peculiari privilegio oppidanis non erat tributum, id Principis proprium esse non desiit. (1)

Ne vero haec oppidanorum libertas ad licentiam vergeret, sed ut salvis privilegiis contineretur justis limitibus, mature jam prospexerunt principes, legibus constituendis et magistratibus cooptandis. Hinc urbes propriam acceperunt jurisdictionem et magistratum, qui Principis nomine jus dicebat, Scultetum. Hic tamquam arbiter inter Principem et oppidanos praeter judicia gubernabat atque curabat omnia quoque, quae ad πολιτεϊαν proprie pertinent ; quare illius talis erat natura muneris, ut Principis magis rationem duceret quam oppidanorum. His autem, ut peraeque consultum foret, ex eorum numero quidam constituebantur Scabini, qui in jure dicendo Sculteto assiderent eumque auxilio suo adjuvarent in quibusvis negotiis administrandis. Eatenus Scabini magis communi oppidanorum saluti prospexisse dicuntur et comparari possunt cum iis, qui postea incremente urbium auctoritate concilii municipalis fuerunt senatores (Leden van den Stedelijken Raad), quorum officia sic initio cum judiciario munere coaluerunt. ()

Multis ita constitutis civitatibus, quod cuique proprium erat jus municipale, ei procedente aetate accesserunt varii generis privilegia, quorum imprimis insigne habetur pri-

(1) KLUIT, *Prim. Lin.* §. 622.

(2) Cf. BONDAM, *Charterb. van Gelderland*, T. I. pag. 249 et seqq.

vilegium, quo jam mature urbibus facultas est tributa de rebus suis *choras* (keuren) constituendi. Gaudebat eo jure modo Scultetus approbantibus Scabinis, modo ipsi Scabini una cum Sculteto, prouti principis Privilegium magis minusve esset circumscriptum. Sic etiam urbium facultatem coarctavit ipsius Principis imperium, quod ne ex choris constituendis damnum sentiret, prudenter imprimis caverrunt Comites, varias suis privilegiis clausulas adstruentes salutare «behoudens ons recht, behoudens onzer graefflicker gewelt.» ⁽¹⁾ Atque ita cum singulae urbes suis parent legibus administrativis, licebat tamen Principi, ubi aliquid auctoritati suae detrahi animadverteret, *choras* infringere atque irritas esse jubere.

Cum ita semper Principis jura obstabant oppidanorum auctoritati, eam contra amplificarunt concilia illa omnium civium municipalia, quibus comitiorum nomen tribui possit. Ex his enim, mutata sensim rerum facie, prodierunt postea plurimi in republica administranda Proceres, urbium *Delegati*, quorum ingentem fuisse auctoritatem in Foederati Belgii civitate, neminem latet. Quodsi vero civium juribus politicis excolendis occasionem dederint haec comitia, tamen qualia fuerunt sua origine, non nisi ad sententias ferendas de rebus municipalibus quibusdam civibus erant concessa. Ita primo iis aderant convocati omnes; deinde vero, quum negotia publica negligenter qui inferiores erant conditione et opibus, Prudentiorum (*Vroedschappen*) tantum esse videbatur publicis hisce consiliis interesse. Fuit haec universa comitiorum conditio usque

(1) KLUIT, *Holl. Staatsreg.* l. 1. pag. 145.

ad Burgundiacae stirpis Principes, a quo tempore sensim sensimque singulae urbes certum Prudentiorum collegium acceperunt ex constitutione Principis. Quo plures ita cives comitiorum erant participes, ita minor fuit eorum auctoritas, quae saltem antiquitus non nisi causas quasdam pecuniarias, vectigalia et similia amplectebatur, cum omne regimen municipale (Stadsbestuur) integrum permanserit penes magistratus, quibus haud raro ex oppidanis perpaucitantum adjungi solebant senatores (Raden). ⁽¹⁾ Quamobrem illud imprimis cavendum est, ne, quidquid publica auctoritate in singulis urbibus ad rem municipalem procurandam sit decretum, id civium suffragiis statim tribuatur; unde etiam extensus rerum municipalium orbis magistratum auctoritatem plus quam civium adauxisse dicendus est. Haud secus in rebus publicis gerendis, quasdam imperii partes gessisse cives aut per repraesentationem aut in comitiis, hac, de qua agimus, aetate, dudum jam omnibus controversiis exemerunt qui scripsere de hoc argumento, ⁽²⁾ sed monuisse hujus loci erat, quo cautius nunc historiae viam persequamur.

§. 3. *Scholaram curam primo privatis concedunt
Hollandiae Comites.*

Hactenus de Scholas procurandi jure ex communi origine Patrimoniali diximus, quale fuerit prioribus seculis

⁽¹⁾ De his copiose egit KLUIT, o. c. T. IV. pag. 154 seqq.

⁽²⁾ Cf. ea de re I. J. VAN HEES, *Disp. de Nobilibus ac Urbibus, sub Comitum Hollandiae regimine ordines constituentibus*, Ultraj. ad Rhenum 1829. pag. 41 et 57.

usu et consuetudine in terrarum dominos collocatum. Ita jam cujuscunque auctoritatis Dynastas, quin et Comites aliosque, tamquam fundi Dominos, Scholarum magisterio ipsos prospexisse, nonnulla horum temporum historiae monumenta docuerunt. Quum vero, qui ita superiores erant territorio, illi quoque superiores essent jure, atque ita omnia territorii jura ad paucos transirent Principes, hinc quoque omne fere Scholarum administrandarum jus quorundam proprium existit, Comitum scilicet, Ducum aliorumque hujus generis principum, quibus ideo prae ceteris de eo statuere licuit in favorem unius pluriumve.

Hujus rei exempla abundant in variis Epistolis sive Chartis donationum (giftbrieven) ex seculo decimo quarto ineunte, quibus Hollandiae Comites, ne aliquam patrimonii sui partem amitterent vel aliquid splendoris ei detraxerent, jus suum de Scholis peculiari privilegio privatis nonnullis impertiverunt. Sic cum alibi in patria nostra Scholarum magisterium vix curasse videantur terrarum Domini, ⁽¹⁾ qui illud forte, quod conjicere licet, Ecclesiae reliquerunt; in Hollandia praesertim Scholae habebantur, quarum magistri Principis epistola muniti, ut omnibus posthabitis oppidanis juventutem litteris instruerent, privilegii sanctitate consecuti sunt.

Ex his privilegiis quum non exiguus plerumque redundet pecuniae quaestus: — Scholarum enim reditus

(1) In Frisia jus suum procurasse aliquando terrarum Dominos, colligitur paucis ejus rei vestigiis, in iis, quae reperiuntur de Schola Staffriensi (Stavoren) in THOE SCHWARTZENBERG, *'t Groot Placaaten Charterboek van Friesland*, T. I. pag. 370 seq.

magistro cessisse testantur epistolarum verba «*met allen vervallen ende nutscappen die daertoe behoerd*» sive «*mit sulken nutscappen profiten ende vervallen als mit rechte daertoe staan ende custumelic is*» — hinc Scholarum magisterium ad eos saepe detulerunt Principes, quorum virtutes atque officia meruerant, quae publico grati animi testimonio condecorarentur. Quare jam intelligitur, magistri munus non ita vile fuisse hac aetate, quale nonnulli id sibi finxerunt. ⁽¹⁾ Quid? quod magister quidam Scholae Lugdunensis aliquando Principis decreto non modo ad insigne in regia aula munus est vocatus, verum etiam antiquum suum magisterium eo non amisisse dicitur. ⁽²⁾

Ceterum ut haec mittantur, quemadmodum omnia privilegia donatoris voluntate aut coarctari possunt aut extendi, ita quoque Comites pro arbitrio Scholarum suarum magisterium erogarunt vel ad vitam «*durende alsoe langhe*

(1) Ita D. BUDDINGH (*Gesch. van Opv. en Ond.* T. I. pag. 45) ex nomine *Schrijf- en Schoolambacht* argumentatus est de munere magistrorum parum honorifico, quippe qui essent, quales hodie dicimus *ambachtslieden*! Exhibet tamen ipse auctor diploma Comitum Hollandiae de Schola «*van onser poirte ende van onsen ambochte van »s Gravensande.*» Cf. DU CANGE in voce *Ambactus*. RAEPSAET, *Anal.* N° 242.

(2) Cf. VAN MIERIS, *Groot Charterboek der Graven van Holland*, T. II. pag. 345. «*Wi Willem Grave enz. maken cond allen luden , » want wi Meyster Andries, Scoelmeyster van Leyden, uyt der scole » voersz. ghenomen hebben ende gheset bi onsen dochter, der Conin- » ghinne van Aelmangien, hoer Clerc te wesen, so willen wi niet, » dat hi daer bi gheminret si, ende willen, dat hi die scoele voersz. » behoude ter thyt thoe, dat hi elwaer versien worde, of tote onsen » wedersegghen.*»

als hi leeft » vel etiam ad tempus duraturum « *tot wederseggen toe.* » Similiter donatario nonnumquam facultas data fuit, alterum, qui in ejus locum succederet, eligendi magistrum; quae tamen beneficia ne ad exemplum trahantur, vetat juris regula monens, ea, quae Princeps alicui ob merita indulserit, personam non egredi. ⁽¹⁾ Qui sic Scholae princeps erat non vero magister, is nonnumquam *Scholaster* dicebatur et quasi erat Patronus *magistri*. Hinc nonnumquam legitur de Scholastro: « *magt hebbende van schoolmeesters te benoemen.* » Possit igitur a *Magisterio* distingui *Scholasterium*. Quum tamen utrumque saepe esset conjunctum et etiam Comes dicatur habuisse *magisterium*, discrimen, quod postea magis cernitur, tamen primis temporibus non aequè semper fuit perspicuum.

Singula haec, quae privilegiorum plenitudine data, ad unum alterumve privatum transierunt jura, optime innoscunt ex diplomate GUILIELMI IV Comitis de Schola Delforum statuentis: « Willem enz. — maken cond allen » luden, dat wi voir ons ende voir onse nacomelingen ghe» gheven hebben, ende gheven mit desen brieve Mester » Clays Merren, onsen trouwen clerc, omme menighen » trouwen dienst, dien hi onsen Ouders, ende ons ghedaen » heeft, ende ons noch doen sal, die scole, die costrie, » ende de schrijfambocht van onser poerte van Delfd tot » sinen live mit alsulken vervallen, ende renten als dairtoe » behoren, te bedriven, ende te verwaren, of doen ver» waren van sinen weggen, ende hierbi en sal niemand scole » houden, costrie verwaren, noch scryfambocht hantieren

(1) L. 1. §. 2. D. de Const. Princ. (I. 4.)

»binnen der prochy van Delf dan Meester Clays voirsz.
»of die ghene, dien hyt bevelen sal van sinen weghe;
»ende soe wie dair jehens dede, dat soude wi houden
»ane hem, alse ane den ghenen die onse heerlichede ane
»tasten wilde. Ende onbieden allen onsen ghoeden luden
»van der prochy van Delf voirscreven, dat si Master
»Clays Merren voirsz. of den ghenen, dien hyt bevelen
»zal van sinen weghe, alsulke renten, ende vervallen
»alse der scole, der costrie, ende den scryfambocht voir-
»ghenoemt toe behoert, rusteliken ghebruiken, ende vol-
»ghen laten zonder enich wederzegghen. In oirconde
»enz. — »⁽¹⁾

His et similibus, magis civium favorem spectasse Comites quam Ecclesiae, ultro apparet. Privilegia hujusmodi largientes et de Scholarum magisterio statuentes, nulla habita clericorum ratione, certe hierarchiae non profuerunt Principes. Quare quum ita ipsa Ecclesia suos intra limites se compelli jam animadverteret, eique metus esset, ne Scholarum curam prorsus amitteret, quamdiu potuit auctoritatem suam Institutioni interponere studuit. Hinc enim interpretamur quod de Schola Roterodamensi legimus, cujus magisterium postquam cuidam PETRO MARRENO dederat Hollandiae Comes priva lege, hanc canonica approbatione muniri voluerunt suo *vidimus* Canonici, qui voca-

⁽¹⁾ VAN MEERIS, o. c. T. II, pag. 662. Est hoc diploma omnium, quotquot ex hac aetate vidimus, amplissimum. Illud integrum exhibuimus, quandoquidem desideratur apud BUDDINGH in o. c. nec non in edito ab eodem Diplomatum Catalogo in *Letterbode*, 1846, N.º 34 et 35, ubi omnia enumerantur documenta et ipsi et Cos. RO-BIDÉ VAN DER AA nota. Alia vide in nostra Appendice.

tur: « ARNDT, *Canonic de Premonstret, ende Prochiepaep van Sciedamme ende ANDRIES, Prochiepaep van Vlaedinge.* » (1) Ejusmodi certe probatione non opus erat, ut omnibus rata haberetur Principis voluntas. Ita quum paulo post revocavit Princeps priorem donationem et alii tradidit magisterium Scholae, (2) epistolas de hac re clericorum confirmationem accepisse non constat, ideoque Canonicam auctoritatem parvi fecisse videtur GUILIELMUS. (3) Ceterum harum comprobationum usus quin diu quoque viguerit, dubitari nequit. (4)

Universe adhuc sub Comitibus stirpis Hannoniensis proprium fuisse videtur Principum, qui ipsi Scholarum magistros cooptarent eosque per privilegia in magisterium suum instituerent. Praeter Scholam Roterodamensem et Delforum, illud de Scholis Sandae Comitissae (s. Gravensande) et Hornae (Hoorn) quoque patet ex Chartis a^o 1322 (5) et 1358 (6) sed et multis aliis locis obtinuisse verisimilli-

(1) VAN MIERIS, l. l. pag. 453.

(2) De dato 10 Martii 1336 v. MIERIS, l. l. pag. 575.

(3) Eo sensu pronunciauit HÜLLMANN, *Staedtewesen*, T. IV. pag. 342. « Von Anbeginn des Schulwesens im besitze desselben, hielten es die Geistlichen für ihr Alleinrecht, erhoben sich also gewöhnlich dagegen, wenn eine Burgerschaft oder Pfarrgemeinde, oder auch der Landesfürst aus eigener Macht eine Schule anlegen, und Weltliche als Lehrer anstellen wollte. » Quin et paulo post ipsam ecclesiae confirmationem vocat *eine Überflüssigkeit*.

(4) Ad annum 1469 videre est de Schola Urbis Zierikzeae in diplomate quod dedimus in Append. N.º 1.

(5) VAN MIERIS, o. c. T. II. pag. 282.

(6) Idem, T. III. pag. 74.

num est. (1) Quamdiu de suo jure non in perpetuum statuerant Comites, Scholarum cura iis propria permansit, ubicunque in eorum domaniis habebantur. Itaque Urbium cives nisi Principis beneficio muniti, universae Institutionis cura erant destituti, nec melioris conditionis in his fuisse Ecclesiam explorati juris est.

§. 4. *Scholarum cura postea Civitatibus conceditur per privilegia.*

Videntur Hollandiae Comites hanc patrimonialem, ut ita dicam, Scholarum tutelam gessisse universe usque ad seculum decimum quartum medium. Quo plures tunc favores Urbibus concedere studebant, eo majora quoque jura et beneficia suis privilegiis erogare et oppidanorum civitatibus largiter tribuere coeperunt. Ita factum est, ut Scholas procurandi jus in commune civitatum commodum alienaverint magis magisque, postquam primum, ut opinor, hujus rei exemplum dederat, qui civium suorum precibus non mediocriter indulsisse dicitur, FLORENTIUS V. Hujus saltem Comitis reliquum est omnium antiquissimum diploma in favorem Dordracenorum a^o 1290 ita scriptum: « Wy » Floris, Grave van Hollandt, maken condt ende ken- » nelick alle den ghenen, die desen Brief sullen sien of hoo- » ren, dat wy om menighen ghetrouwen dienst, die onse » lieve getrouwe poorteren van Dordrecht, onsen voorsaten

(1) Cf. *Naspeuring en Aanwijzing ad Handvesten, Octroijen etc. van Vlaardingen*, 1782. pag. xci. et D. VAN BLEYSWYCK, *Beschryving der stad Delft*, 1667, pag. 587.

»ende ons dick ende mennichwerf vlytelick hebben
»gedaen ende altoos bereet syn te doene — — soo heb-
»ben wy onsen voorz. poorteren ghehenghet ende gegeven
»dat sy eeuwelycke vorwaert neer die gift van der scholen
»t' Dordrecht ende van der costerien aldaer, selve geven
»moegen daar sy willen, en dien syt jonnen etc.» — (1)

Hoc privilegio instructi Dordraci cives de Scholarum magisterio ipsi decernere jam potuerunt antiquitus et inde omnia commoda percipere. Brevi post sub finem imperii JOANNIS II. Comitis civibus urbis Zierikzee eundem tribuit favorem procuratorio nomine GUILIELMUS Comitis filius, cujus epistolam etiam multis annis post comprobare satigit Prior Conventus Carthusierorum prope urbem, (2) quemodmodum illud continuo flagitasse Ecclesiam supra jam ostendimus. Ipse GUILIELMUS paternam hereditatem adeptus in Scholarum magisterio urbibus tribuendo ulterius progressus non est. Per spatium utique dimidii fere seculi nulla nobis innotuerunt ejusmodi privilegia; cujus rei causa in eo posita esse videtur, quod junctis Hollandiae et Hannoniae sub uno Principe provinciae, illam prae altera neglexerit Comes. (3)

Ad finem demum imperii GUILIELMI IV anno 1342 novum sese offert donationis exemplum pro Delforum

(1) VAN MIERIS, o. c. T. I. pag. 503. Coll. MATH. BALEN, *Beschryving van Dordrecht*, 1677, pag. 438.

(2) Ipsum donationis diploma d. d. 6 m. maji aⁱ 1304 exstat apud VAN MIERIS, l. c. T. II. pag. 38 et 39 et desideratur in *Letterbode*, l. 1.; quare illud exhibuimus in App. N.º 1.

(3) WAGENAAR, *Vaderl. Historie*, T. III. pag. 234.

oppidanis, (1) qui, lite cum Comite pacata, haud exiguum jurisdictionis aliorumque jurium privilegium acceperunt, quorum adnumerantur quaedam his verbis: «Voort om alle dinck te verklaren tusschen ons, ende onse goede luyde voorscreven, zoe hebben wy hem ander cleyn poincten ghegeven, alsoe die borye, make-laerdie, met dat vuytsetten van den coern, die buttermate die scoele etc.» — — (2) Eodem anno Amstelodamensibus indulsit Comes «die Schole dat Schryfambocht ende die Costerye binnen hare vryheden te geven, die es hen genoeght.» (3)

Mortuo vero GUILIELMO IV turbae civiles maxime videntur impedivisse quominus plures Hollandiae urbes similes favores nanciscerentur. Itaque novam plane viam iniit ALBERTUS BAVARICUS statim ac regno potiretur. Is majori quam consueverat largitione, sive ut reditus suos augetet sive ut precibus cederet oppidanorum, tot tantaque erogavit privilegia, ut ejus praesertim auspiciis urbium auctoritas plurimum creverit. Ab eo inde tempore plerisque Hollandiae civitatibus jus cessit Scholas pro arbitrio constituendi, nonnumquam tamen, ut constat, pretio solutae vel promissae pecuniariae pensionis (Bede). Illud disertis verbis testatur ALBERTUS Aquis-Veteribus (Oude-

(1) De Delforum jure Scholam procurandi aⁱ 1340, perperam loquitur BUDDINGH. o. c. T. II. p. I. pag. 51.

(2) VAN MIERIS, o. c. T. II. pag. 666. Privilegii meminit D. VAN BLEYSWYCK, *Besch. der stad Delft*, pag. 587, idque sibi ignotum esse fatentur auctores Catalogi supra cit.

(3) Idem, l. l. pag. 669. *Handvesten van Amsterdam*, P. I. pag. 11. Coll. WAGENAAR, *Gesch. van Amsterdam*, 1761. P. II. pag. 106 et 123.

water) Scholarum privilegium tribuens: «Ende hier-
» van heeft onse Stede voorseydt alsoo veel gunste gedaen,
» dat ons wel gheneucht, alsoo veel voorghedaen dat ons
» bekennen voldae ende betaelt van twee beden, dat is te
» weten van onse huldinge ende hylicke die sy ons voir
» desen tyt schuldich was, scheldende daer af quyt.» ⁽¹⁾
Quare dignus sit ceteroquin ALBERTUS qui bene meruisse
de Institutione dicatur, tamen quod plura ejusmodi indul-
serit privilegia quam ceteri Comites, id magis gratiam
captandi studio quam literarum curae tribuendum esse
arbitror. ⁽²⁾ Sunt praeterea qui de Scholarum emtione
dicant, maxime, ut puto, superioris exempli auctoritate
freti. ⁽³⁾ Quorum sententiam vulgarem haberi licet potius
quam veram, suadente cel. KLUITIO ⁽⁴⁾ qui privilegia,
quoad de domaniis statuebant, pleraque gratuita fuisse
fatetur.

Ceterum quo tempore quibusve conditionibus singulae
urbes jus Scholarum adeptae fuerint donante ALBERTO,
ex ipsis privilegiis judicari licet. Cognita nobis sunt, quae
data fuerunt Harlemo a^o 1389, ⁽⁵⁾ Alcmariae a^o 1390, ⁽⁶⁾

⁽¹⁾ VAN MIERIS, o. c. T. III. pag. 609.

⁽²⁾ SECUS BUDDINGH, o. c. T. II. p. I. pag. 61.

⁽³⁾ Ita CRAMER, in o. c. pag. 294 loquitur, acsi omnes urbes jus
suum a principe coemerint. Nec dubito quin in eo nimium amplifi-
caverit sententiam, quam exposuit Doct. DELPRAT in opere mox
citando; quem auctorem secutus esse videtur.

⁽⁴⁾ *Holl. Staatsreg.* T. IV. pag. 229, 163, 240.

⁽⁵⁾ *Handvesten en Privilegien van Haarlem* in TH. SCHEVELIUS,
Harlemias, 1734. T. IV. pag. 28 seq.

⁽⁶⁾ VAN MIERIS, o. c. T. III. pag. 570. *Handvesten van Alkmaar
en Hoorn*, 1667. pag. 16.

Scidamo a^o 1394, ⁽¹⁾ Aquis-Veteribus a^o 1394, ⁽²⁾ Hornae a^o 1396. ⁽³⁾ De Schola Roterodamensi superest quidem ALBERTI epistola a^o 1402, sed ex diplomatibus verbis liquide constat, fuisse urbis privilegium multo antiquius, et dictam Chartam non quidem donationem continere primaeuam, sed prioris confirmationem, postquam antiquissimum suum jus tabulis probauerant cives. ⁽⁴⁾

De Schola Hagana aliam plane rationem secutus est Princeps. Non enim communi civium corpori eam donasse dicitur, sed uni capitulo Hovano (ten Hove), in favorem, ut videtur, canonicorum, quorum unum pretio emisse Scholam gratisque capitulo tradidisse constat, ut profecto aequitati congruum esset, ne Comitibus largitiones fierent in detrimentum piae donationis. ⁽⁵⁾ Non minus caute semper prospexerunt Comites, ne acquisito tertii cujusque juri nocerent privilegia, statuentes, ea modo valitura post mortem

⁽¹⁾ VAN MIERIS, T. III. pag. 613.

⁽²⁾ Idem, T. III. pag. 608 seq.

⁽³⁾ Idem, T. III. pag. 645. VELIUS (*Chroniick van Hoorn*, Ed. 4^a. pag. 20) exhibet diploma d. d. 19 Aprilis 1390. Cujus tamen verba et dies docent omnino, anni discrimen tantum vitio typographico esse tribuendum.

⁽⁴⁾ VAN MIERIS, l. l. pag. 770. «Want ons op desen tyt van onser getrouwer Stede van Rotterdam getoont en wel onderwyst is met goede Handvesten, dat sy van onse voor ouderen, Grave te Holland, besegeld hebben, als dat sy die Officien — van de Schole ende van de Costerien binnen derselver onser Stede selven sullen bevelen ende geven, daer sy een wyl tyds of vervreemt ende verkort hebben geweest — » Cf. tamen BUDDINGH, o. c. T. I. p. I. pag. 75.

⁽⁵⁾ DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage*, T. I. p. I. pag. 203 et seq.

ejus, qui tempore donationis Scholam justo titulo teneret.

Ceterum ad privilegiorum naturam quod attinet diversa inde jura urbes petiverunt magis minusve plena, secundum donationis ambitum. Fuerunt pleraeque ejusmodi donationes illimitatae, nulla addita conditione, i. e. jus Comitis transiit ad magistratus municipales, Scultetum et Scabinos, qui uno verbo dicuntur *ons gerechte*. Contra vero in urbibus Harlemi et Alemariae Scholas procurandi facultas ita fuit coarctata, ut hic magistratibus liceret tantum antiquare magistri cooptionem, quae ipsa erat ecclesiae Parochanis relicta, ⁽¹⁾ illic autem magistratus una cum Parochano magistrum instituerent. ⁽²⁾

Quamquam abundant exempla probationum, quibus Principes Hollandiae, quod antecessores sui erogaverant, se ratum habituros sunt professi, atque etiam, qui ea de re scripserunt ex industria, copiose probarunt, juris publici principiis hac aetate congruum fuisse, ut, quod quisque princeps decreverat aut ordinaverat, id non aequè semper obligaret successorem, ⁽³⁾ tamen quod in perpe-

(1) « — dat die Keremeesteren van Alcaer die nu syn, of namaels wesen sullen, gheven mogen bi goed denken ons Gherechts van Alcaer, die Scoele binnen onser Stede voersz. — »

(2) « — Soe hebben wy ghegeven die Scoel binnen Haerlem als dat onse stede mit onse persoene aldaer die nu is of namaels komen sal eenen Clerc die Scoel gheven sal. » — Parum prudenter ita singulorum partes in magisterio curando distributas fuisse, postea docuit lis inter Parochanum et Magistratus de Academia constituenda orta, de qua vide infra ad finem §. 4 hujus cap. in not.

(3) KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. IV. pag. 276 et ejusdem *Primae Lineae*, §. 518 seqq. Coll. J. DOORNIK, *Diss. de Magno Mariae Privilegio*, L. B. 1792. 4°. cap. 3.

tuum et jure fuerit constitutum, id firmum fuisse atque in posterum valiturum etiam sub Comitum imperio, affirmare non dubitaverim. ⁽¹⁾ Jus autem Scholarum, quod privatis plerumque ad diem tribui solebat, urbibus plerumque in perpetuum tradiderunt Comites «voor ons ende onse nakomelingen, tot eeuwigen dage, sonder verbreken;» ita ut, nisi plane juris laesionem continerent, ejusmodi privilegia nullius probationis indiguisset aut contraria voluntate postea infirmari potuisse videantur. Nec est quod huic sententiae obstent duo diplomata confirmationis GUILIELMI IV Comitis, alterum de Schola Scidamensi, ⁽²⁾ de Roterodamensi alterum. ⁽³⁾ Etenim edita ea fuerunt annis 1394 et 1402, quo tempore adhuc ALBERTUS BAVARICUS imperii fasces tenebat, ita tamen ut filius ejus GUILIELMUS non exiguam jam imperii partem sustineret. ⁽⁴⁾ Quare, quod in duorum imperio fieri solet, ut quod alter sancivit ab altero quoque ratum habeatur, plane id fecisse videtur GUILIELMUS paterna privilegia comprobando; neque ut de peculiari jure cogitetur, quod GUILIELMUM inter et dictas urbes intercesserit, militat ulla ratio. ⁽⁵⁾

⁽¹⁾ Cf. KLUIT, *Pr. Lin.* §. 564.

⁽²⁾ VAN MIERIS, o. c. T. III pag. 620.

⁽³⁾ Idem, l. l. pag. 770 et seq.

⁽⁴⁾ Cf. WAGENAAR, *Vad. Hist.* T. III. pag. 364. Huc pertinet quoque quod movuit KLUIT, *Prim. Lin.* §. 565, magistratus creandi jus, si per absentiam aliisve de causis exercere non possent Comites, nonnumquam etiam Comitis filio fuisse demandatum.

⁽⁵⁾ His responsum velim auctori op. *Gesch. van Opo. en Onderw.* (T. II. p. I. pag. 77), qui hanc sententiam dubius proposuit.

Haec de Principum juribus civitatibus per privilegia datis jam dicta sufficiant. Quum vero quibuscunque fundi juribus Principes gaudebant, eadem quoque haberent minores illi Dynastae, qui terras suas vel primaevi dominiū titulo vel Principis beneficio tenebant, hinc illi quoque civitatibus in Dynastia sua constitutis Scholarum privilegia nonnumquam, ad Comitum exemplum, imperiverunt. Ita Dominus Voornensis in favorem Briiliensium suorum statuit anno 1342. « Item, sullen Schepenen, Burghe- » meysters, ende Raet van den Briele kiesen, ende hebben » scoelmcesters, die hem genoecht. » — (1) In Scholam Lugdunensem, cujus regimen a^o 1374 penes Comites fuisse supra vidimus, aliquando jus quoddam sibi vindicavit DIDERICUS Vicecomes ex stirpe Wassenaeria, quod quum validis tabulis probare non posset, lite composita cum oppidanis, integrum urbi restituit sancteque custoditurum se promisit per decretum aⁱ 1356. (2) Similiter Scholae Gaudanae memoriae proditum est curam ad oppidanos transiisse, favente urbis Domino, GUY, Comite Blosensi: (3) saltem nova ibi Schola condita fuit auctoritate municipali, et ex communi arca magistratus penderunt honoraria magistrorum.

Quodsi ita quarundam civitatum privilegia ex minorum Dynastarum largitione repeti debeant, inde tamen non sequitur ea inferiora fuisse jure. Etenim plerique ejusmodi Dynastae jura sua a Principe data ipsi tenebant,

(1) VAN ALKEMADE et VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van den Briel*, T. II. Privil. en Handv. pag. 28.

(2) VAN MIERIS, o. c. T. III. pag. 9.

(3) J. WALVIS, *Beschrijving der stad Goudu*, pag. 213 et seq.

atque ita eorum privilegia revera quoque Principem habuerunt auctorem ; sed etiam siqui fuerint praeter Belgii Principes adhuc liberi , quales dicuntur , Dynastae , hi praeter Superioritatem Territorialem ejusdem erant conditionis ac Comites aliique et , ut qui ipsi essent parvi Principes , de juribus suis statuentes , pari auctoritate egerunt.

Invaluit ita in Hollandia , per breve temporis spatium , universa Scholas administrandi ratio , a priori maxime diversa , post auctam per privilegia communitatum auctoritatem . Quamobrem etsi nequeant cum universitatibus comparari Scholae municipales , utrisque tamen communem esse originem intelligas . Sub imperio Comitum Hannoniensis et Bavaricae prosapiae imprimis has Scholas exstitisse verisimile est , et ubique fere adfuisse quum imperii sedem occuparunt Burgundiaci Principes . Ceterum qui rura colebant , sive Toparchae sive Ambacti , eorum jura in communem utilitatem non tam facile permolari potuerunt , atque adeo , per multa secula ita ad nos pervenerunt , ut , quod perdolemus , quidam ad ea hodie provocare potuerint.

§. 5. *Quae jura circa Institutionem privilegii acceperint civitates.*

Postquam ita significavimus , unde cives quoque ad aliquam Institutionis curam pervenerint et quomodo cum iis Principes aliquid sui juris communicaverint , proximum jam est , ut ea intueamur , quae civitates ad Institutionem ordinandam decrevisse dicuntur . Itaque scire interest , quid in hac re juris fuerit civibus ex auctoritate

privilegiorum, si quidem, quem locum hac aetate in Jure Publico tenuerit Institutio, mente complecti velimus.

Manifestum jam est, Scholam sive Scholasterium antiquitus Comitum Domaniis solitas fuisse accenseri et quidem ad ea jura pertinuisse, quae vulgo uno nomine dicebantur *kleine poincten*. (1) Quatenus inde lucrum percipiebant Principes, eatenus in bonis habuerunt Scholas et de iis libere decernere potuerunt. Quodsi jam ex privilegiorum verbis quaeritur, quale fuerit Principis beneficium, revera Scholae dominium translatum fuisse videtur, ita ut inde fructus percipiendi jus ad cives transierit. Uti autem domino de re sua pro arbitrio statuendi facultas tribuitur, modo ne rei publicae eo damnum inferat, ita quoque civitatibus licebat suo arbitratu de Scholis statuere. Hinc non modo jure suo utebantur quotiescunque publicus ludimagister erat instituendus, sed etiam quodcumque jus sibi competere ex Principis privilegio, id cedere licebat. Hujus rei exemplum exstat in Schola Dordracena, quam uti a^o 1290 civibus tradiderat FLORENTIUS Comes, ita ipsi cives a^o 1292 communi consensu alienarunt in commodum Nosocomii Municipalis. (2)

At vero, licet ita de jure quodam reali cogitari possit, quod civitates magis minusve plenum habuerint, prouti illud epistolis suis coarctasset Princeps, tamen si quando historiam testem audiamus, civitates majora habuisse

(1) Exemplum est in privilegio Delforum a^o 1342 quod supra attulimus.

(2) M^r. P. H. VAN DE WALL, *Handvesten, Privilegien etc. van Dordrecht*, Dord. 1770. T. I. pag. 86. Cf. in App. nostra N.º 2.

constat, quibus Institutioni prospexerint, atque ideo praeter Scholae dominium aliis juribus usas fuisse circa Institutionem.

Simulac enim Scholarum jura in civitates transtulerunt Principes, illi, qui rebus municipalibus gerendis praeerant, de juribus civium excolendis cogitarunt et rem statutis municipalibus sive Choris submittere studuerunt. Ita, ne quis publicis privilegiis vim inferret et oppidanorum juribus noceret, hic et illic mature jam cautum fuit poenali aliqua sanctione. Sic Magistratus Delforum choram tulerunt, quae nobis servata est *sine die et consule* hunc in modum: « Voert en moeten geen knapel Kinderen elwaert » ter Scolen gaen, dan inder Stede-Scole, ende wiese anders settede of ontfinde die verbuerde drie pont, een » derde den Heer, een derde der Stede, ende een derdenen » diet aanbrenget, ten wair by guetduncken vander Stede » Scoelmeesteren.» (1) Similia decreverunt anno 1403 Magistratus Dordraci (2) et Harlemi a° 1420, (3) ita qui-

(1) VAN BLEYSWYCK, *Besch. van Delft*, pag. 586 et seq.

(2) MATH. BALEN, *Besch. van Dordrecht*, T. I. pag. 674. « Dat » men geen Scholen houden en zal van Knechten binnen de Grootte » Parochye, dan ter Grooter-Schole en dat niemant geen scholieren » aen en neme van der Grooter Parochye, dan by der Rectoers ge- » moede van der Grooter-Schole, op Drie pont sonder verdragh.»

(3) S. AMPZING, *Besch. ende lof der stad Haarlem*, App. pag. 509. « — dat nyemant Scolen houden moet van knechten dan die » Grootte Scole binnen Hairlem. Ende dat nyemant syn kinder dat » knechtken syn anders ter scolen senden moet noch laten gaen anders » dan in die Grootte Scole, op een boete van drie ponden also dicke » als sy dair off toe gesproken worden.»

dem ut eadem fere legis placita adesse dixeris. Hanc autem chorarum similitudinem nemo sane mirabitur, qui sibi compertum habet, omnes magistratus municipales Principis nomine egisse. Quodsi in civium juribus indagandis, hanc fuisse magistratum muneris naturam teneas, tunc profecto in Institutione procuranda quid juris obtinuerit in civitatibus praeter Scholae dominium, facile intelligi poterit.

Nam exceptis iis, quae mere sunt statuta poenalia, qualia hactenus exhibuimus, dubium non est, quin urbium chorae universum Scholarum regimen ordinaverint et ita de juventutis Institutione multa tulerint praecepta. Sic de Ordinatione Scholae Arnhemiae jam mentio fit ad annum 1367. (1) Ampliora de Scholae disciplina continet Chora quaedam Dordraci, quam Ordinationis nomine edidit hujus urbis rerum scriptor. (2) Ex praefixis his verbis: «Wart »gecundicht die ordinancye, in wat maniere dat men die »Schoel ter Grooter Kerk voert Regeren ende houden sal:» satis erit manifestum, quali auctoritate se pollere existimaverint magistratus. Continet scilicet dicta Ordinatio quaedam ad magistri licentiam redarguendam, de minervalibus a Scholaribus praestandis, quibus ad finem etiam haec adduntur: «Item, so gebieden den Gueden Luden, dat »nyement, hy sy Man of Wyff, den Rectoer van der Scho- »len ter Grooter Kerk, off syne Medegesellen, die hy tott

(1) VAN HASSELT, *Arnhemsche Oudheden*, T. I. pag. 182. «1367 »feria quinta post Epiphanie Arnhem Gosen Else sederunt de ordina- »tione Scole.»

(2) MATH. BALEN, l. l.

»hem neemt, om in der Scholen te Regeren, onstandt en
»bewise (impedimento sit), met woerden off werken, noch
»in geenre wys en misdoo, noch en doe misdoen, om sake
»wille die hy an den kinderen redelic hantiert om te lee-
»ren. — Item, wat Knechtken die boven haren Seven
»Jaren syn, die en sal men nergens ter Scholen setten dan
»ter Grooter Kerk etc.» — Quodsi veteres chorarum col-
lectiones perscrutari liceret, dubium non est quin majora
deprehenderes. Posteriori utique aetate urbium chorae de
re proposita usquequaque abundant; sed haec magistratum
auctoritas, quamquam in decretis suis illam agnoverunt
ipsi Principes, tamen, quod uberius infra videbimus, tota
a Principis voluntate ita pependit, ut quemadmodum pos-
tea officia magistratum legibus constitutis circumscribe-
rentur, ita tunc sub formula *Mandati* sive *Commissi*
expresse indicarentur. ()

Quantumvis igitur suo arbitrio juventutis Institutionis
curam gesserint aut gerere potuerint Magistratus municipi-
pales, in his semper Principis persona agnoscat necesse
est. (2) Verum etiam quod altero loco omittendum omnino
non est, in Schola municipali procuranda etiam civibus
aliquod suffragium tributum fuisse videtur in ejusmodi
conciliis, quae comitiorum instar erant. Hinc de Schola
Dordracena alienanda decrevisse dicuntur « Rechte Sce-

(1) A. KLUIT, *Prim. Lln.*, §. 357.

(2) Eo sensu dixit S. H. VAN IDSINGA, *het Staatsrecht der Ver-
eenigde Nederlanden*, Leeuw. 1765. T. II. pag. 369. «dat het Recht
»om keuren te maken, alleen in den boezem der Oppermacht oor-
»spronckelyck berustende, diens volgens de bevoegtheit daar toe,
»door mindere overheden, daarvan ontleendt moet worden.»

»pene Raet ende *die ghemene porters van Dordrecht.*» (1) item Chorae Harlemensi inscribitur: «Gecoert by Schout, »Schepenen, ende Raide, *bider Rycheyt ende Vroetschap* »van der Stede van Haerlem; » (2) quare de civium partibus controversia esse nequit. Longe tamen abest, ut propterea civium arbitrio omne Scholarum regimen subjectum fuisse dicatur. Differunt inter se quam maxime Scholae dominium et Institutionis tutela. Illud civibus detulerunt Principes privilegia largientes adeoque civibus proprium habebatur, ut, nisi omnibus consentientibus, de eo statui non liceret. Commoda igitur pecuniaria ex magisterio percipiunda et quodcumque eo pertinebat, haec omnia civium suffragiis erant submissa; quod ita verum est, ut Scholae Dordracenae alienatio in Nosocomii favorem a civibus facta impedire non potuerit, quominus de eadem Schola Ordinationem tulerint Magistratus. Quodsi ita a Scholae dominio diversa est Institutionis cura, haec, quatenus magistratibus mandata intelligitur, ne summi Imperantis jura offenderet, impedimento semper fuerunt clausulae illae salutare, quibus freti choras irritas esse jubere potuerunt Principes.

Quamobrem in Hollandiae urbibus Scholarum administrandarum ratio quaedam publica valuisse videtur, quae absque ullo momento esse non potuit in universam indolem atque Institutionis naturam reformandam. Quum enim liberum esset civitatibus tot, quot vellent, Scholas condere, earum magisterium optimo cuique mandare,

(1) Cf. App. nostra N.º 2.

(2) S. AMPZING, l. l.

lectiones, stipendia ceteraque omnia, quae disciplinam spectabant, magistratuum auctoritate constituere; nullum dubium est, quin omnis Ecclesiae auctoritas propemodum corruerit, ejusque in locum succederent civium aut magistratuum jura et omnium commodi ratio. Quod tamen non ita accipi velim, ac si in ipsa Institutione nihil remanserit Ecclesiasticum. Satis manifestum est, etiam diu post res ecclesiasticas in hisce Scholis fuisse traditas. De jure tantum loquimur, qua in re certissimum est, per Principum Privilegia civitates Ecclesiae exstitisse potiores. ⁽¹⁾

Imprimis illud conspicuum est sub finem seculi quarti decimi et proximo seculo sequenti, quum institutum *Fratrum communis vitae* sive *collationariorum* quotidie increcens, et praesertim in Provincia Transisalana et Ultrajectina majori fama insigne, Scholas quoque habere coepit, quae omnibus laicorum pueris patebant. ⁽²⁾ Dum enim in Belgii nostri parte orientali Fratrum Scholae non exiguam famam consequabantur, in Hollandia contra perpaucae tantum urbes animadvertimus, quae Fratrum instituta benevole et ex animo coluerunt. ⁽³⁾ Obstabant scilicet cum civium jura, tum ipsa magistratuum municipalium auctoritas, ⁽⁴⁾ quo factum est, ut quotiescunque sedem suam in aliquam urbem transferre Fratres sibi proposuissent,

⁽¹⁾ Cum nostra sententia conferri potest HÜLLMANN, o. c. T. IV. pag. 335 seqq.

⁽²⁾ Vid. G. H. M. DELPRAT, *Verh. over de Broederschap van G. Groote*, Utrecht 1830.

⁽³⁾ DELPRAT, o. c. p. 179.

⁽⁴⁾ Idem, ib. pag. 183.

intercederent urbis privilegia essentque impedimento. (1)
Ut Scholas suas rite instituerent Fratres peculiari indigebant magistratuum decreto. Hinc, quae Delfis aliquando floruisse dicitur, Fratrum Schola non prius ibi invaluit, quam Scabini et senatus municipalis illud juventuti utile fore intellexerant et annuerant, ipsi Fratrum auxilium coram Principe ordinis, qui Daventriae erat, implorantes. (2)

Quae quum ita sint, in dubium vocari possunt ea, quae vulgo perhibentur, Institutionis in Hollandia turpissimam fuisse conditionem, saltem inferiorem quam in ceteris Belgii provinciis. Etenim si causa, cur Scholae *Fratrum communis vitae* tantopere floruerint, in eo quaeritur, quod, licet ecclesiasticum fuerit eorum institutum, tamen magis quam ceterae Scholae liberae fuerint a clericorum tutela, et magis quam Canonicae communem spectaverint utilitatem; profecto Scholae municipales, quarum major etiam fuit libertas et quae omnium commodis publice prospiciebant, potuerunt illae majorem praestare utilitatem et multo melius juventutis Institutionem procurare. Hinc de Scholis municipalibus hujus aetatis disserens eleganter dixit cel. HÜLLMANN: «In Beziehung auf das geistliche Leben und Streben war zu jener Zeit der Priesterstand, einzelne erleuchtete und grossgesinnte Männer allerdings ausgenommen, zu vergleichen einem Vogel, dessen Flügel es niederschlugen, der Bürgerstand aber einem

(1) Idem, ib. pag. 238.

(2) DUMBAR, *Analecta*, T. I. pag. 54. *Oudheden en Gestichten van Delfsland*, pag. 157. Coll. DELPRAT, o. c. pag. 92.

»Vogel dessen Flügel es schirmte und pflegte.» (1) Fate-
mur quidem non ubivis in Hollandia omne Scholarum
regimen clericorum manibus excidisse, quod si in urbi-
bus non statim obtinuit, multo minus in fundis eccle-
siasticis fieri facile potuit. Hinc Schola Renoburgensis,
cujus in quadam epistola meminit ANT. MATTHAEUS, ANNO
1459 etiam Abbatissae Renoburgensi plane erat obnoxia.(2)
Sunt haec ejusmodi Scholae peculiare Dominicae, quae
ad exemplum producendae non sunt.

Ceterum qui GULIELMI V aetate floruit cel. PHILIPPUS
A LEYDIS, ille jam monebat in *Tractatu de formis et semitis
reipublicae* multum reipublicae expedire, viros habere
litteratos; (3) quin et hac in re GULIELMI Comitis curam
memoriae prodidit in altero *Tractatu de cura reipublicae et
sorte principantis*; (4) ita ut merito de exiguo in Hollandia
litterarum studio dubitari liceat. (5) Quare hujus rei accu-
rata investigatio, quae nostri argumenti fines egreditur,
inveteratam hanc et vulgarem sententiam plenius, ni fal-
lor, redarguet.

§. 6. *Quid juris Summo Imperanti fuerit relictum.*

Privilegiorum, quae a Comitibus data sunt de Scholis,

(1) *Staedtew.* T. IV. pag. 345.

(2) Cf. ADR. PARS, *Rynsburgsche Oudheden*, pag. 306.

(3) Vid. ejus *Tractatus Juridico-Politici* recensuit SEBASTIANUS
PETZOLDUS, Amst. 1701, pag. 387.

(4) *Ibidem* pag. 205.

(5) Cf. HUGONIS GROTII, *Paratitlon Rerumpublicarum liber ter-
tius*, ed. M^r. J. MEERMAN, Haarl. 1802, pag. 51.

qualis proprie fuerit natura ratione civium, praecedenti § monuimus. Ita de jure quodam municipali circa Scholarum curam dicendi locus fuit; unde simul de Principis juribus nonnulla innotuerunt. Ne tamen incertum maneat, qualem personam in re proposita gesserit summus Imperans, breviter quoque de Institutionis conditione ratione summi Imperii dicendum restat, et hac mente hujus aetatis historiam excitabimus.

Quemadmodum Belgii Principum auctoritas natura sua duplex est, cum Domanialis, ex terrarum dominio profecta, tunc Majestatica sive Regalis, quam ex superioritate territoriali consequitur terrarum Dominus, (1) sic quoque Comitum leges sive privilegia hujus illiusve naturam redolent aut plus aut minus, prouti in iis de Principum dominio quodam statuatur aut de jure imperii. Hinc privilegia, quibus aut de magistratuum munere aut de urbium auctoritate, de choris constituendis similibusve rebus majoribus quid decreverunt Comites, eorum facile numero adscribi possunt, quas leges politicas dixerunt scriptores. Ea vero quae magis terrarum dominium spectabant, jus administrandi, fructus percipiendi et cetera, ea revera legum nomine venire non possunt. (2)

Jam his rite dispositis, quid proprie fuerint Scholarum privilegia ratione Imperantis, nemini non erit perspicuum. Verum enim vero simul ac Scholarum dominium civitatibus tribuerunt Principes, eo omnis regimen Scholae et totius Institutionis curam simul tradidisse viden-

(1) KLUIT, *Primae Lineae*, §. 520 seqq.

(2) Cf. KLUIT, o. c. §. 516.

tur; civitates utique ab eo inde tempore statim omnem juventutis tutelam sibi vindicarunt, choras de Institutione suo arbitrio tulerunt, imo nullam amplius Principis rationem habuerunt; usque adeo ut summum Imperantem jus suum in Institutionem abdicasse, sint fortasse qui putent, ita perhibentes, liberam fuisse Institutionis curam civibus relictam. Quorum sententiam si ex industria refutare vellem, vereor ne KLUITII ⁽¹⁾ MEERMANNI ⁽²⁾ aliorumque ⁽³⁾ aemulus viderer. Satis hodie manifestum est, Principes ne exquisitissimis quidem privilegiis de jure summi Imperantis resiluisse. Quemadmodum leges semper intelliguntur salvis privatis Privilegiis, ita Privilegia intelliguntur salva publica utilitate, quae suprema semper lex est. Unde Principes, quidquid publici juris aliis mandarunt aut dederunt, illud numquam dedisse abdicative dicuntur. ⁽⁴⁾

Itaque illud tuto jam affirmari potest, utcunque aut cives aut magistratus de Institutione decreverint in statutis municipalibus, id adeo plenum fuisse numquam, ut eo quidquam legitimae potestati legislatoriae detraheretur, quippe quae intacta semper permanserit penes Belgii Principes, usque dum multae provinciae ab Austriacae stirpis Principibus desciverunt et novam constituerunt rempublicam Belgii foederatam. ⁽⁵⁾

Jam vero si quis contra nitatur hoc usus argumento, ex-

⁽¹⁾ *Holl. Staatsreg.* T. IV. pag. 146 seq.

⁽²⁾ *Gesch. van Graaf Willem*, T. III. pag. 349 seqq.

⁽³⁾ In his G. W. OOSTEN DE BRUIN, *Haarlem en hare Geschiedenis*, 1765. Vol. I. pag. 76 et 133.

⁽⁴⁾ KLUIT, *Pr. Lin.* §. 621 seqq.

⁽⁵⁾ Cf. J. I. VAN HEES, *Disp.* I.

ceptis privilegiis, non alias adesse de Institutione legitimas Principum dispositiones, unde nisi legis vim tribuas civium decretis et statutis, omnino leges de juventute instituenda defuisse hac aetate videantur: fateor juventutis curam non ita magni fecisse Hollandiae Comites, ut in ea curatione non potius privatis commodis quam publicae saluti prospexerint: unde jam tunc temporis questi sunt nonnulli, quod salaria magistris detraherentur; ⁽¹⁾ inde tamen aliud nihil sequitur, quam Institutionis curam minus caute semper ad unius Principis arbitrium deferri, sit ille aut JULIANUS Apostata, aut ALBERTUS Bavaricus.

Praeterea multum interest inter diligentiam ordinandi communium legum corpus, quale hodie habetur (wetgeving), et quae tum fuit maximam legislatoris socordiam. Desunt quidem revera ejusmodi communes leges illa aetate; num vero aequae latet legislator? Dubium illud videbitur cogitantibus, legum communium locum occupasse his temporibus peculiaria statuta singulorum locorum conditioni accommodata, quae num pariter defuerint quod ad Institutionem attinet, id certo affirmare non licet. Contra vero integra ad nos pervenit ex seculo decimo quarto Charta quaedam Joannis III Ducis Brabantiae de Schola Bruxellensi, cujus ejusmodi sunt dispositiones, ut prope modum legem adesse dixeris.

Lis erat inter Scholarcham et oppidanos Bruxellarum

(1) PHILIPPUS A LEYDIS, o. c. pag. 24 seq. et 138. Id fortasse clericis tribuendum est, qui, quo magis Scholae fierent civiles, eo minus magistris antiqua praebenda concedere voluerunt, quum arca municipalis ad Salaria praestanda deficeret et ad Scholam sartam tectam habendam multas expensas facere jam debuerit.

de jure instituendi, ita ut praeter Scholarcham alii quoque Scholas habere flagitassent. Hinc, expositis breviter partium vindiciis, tamquam quae locum dederant Decreto aⁱ 1320, ita statuit JOANNES: «Begherende ooc dat tusschen »onse Capitel ende Scolaster, ende tusschen onse poorters »hier na alle omminne blive afgeleit ende dat der kindre »profyt gescie; Wiser liederæet hierin gebrukende, heb- »ben geordineert, voor Ons ende voor onse nacominghe, »Dat voortmeer niement, wie hi si, sonder oirlof der »vors. Scolasters oft des oversten rectoris van Bruessele »hem pine te leerene. Ende al eest van ouds gewoenlec »geweest van rechte, ende geaprobeert, dat maar twee »scolen plagen te sine, te wetene, eene hooghscole om »knechte, ende een clene om meiskene, niet te min, »op gonste ende vrede onser vorseider poortren, willen »Wi dat onse vorseide Scolaster, oft rector van der ho- »gher scolen van Bruessele van den selven Scolaster ge- »deputeert, diet nu es, of namaels ten tiden syn sal, »viere ondermeesters setten sal, binnen onser stad van »Bruessele, ende den vyfsten te Molenbeke, omme de »knechtkene ende de viere onderrectoires, ofte onderrec- »toiresen, omme de meiskene getrouwelec te learne haer »clein dinc, totten Donaet ⁽¹⁾ toe, ende niet voordere. »Ende dan syn die knechtken sculdich te komen totte »hoger scolen, om aldaer geleert te sine in gramariën, in »musyken ende in goeden seden. Voort den vijfsten neder »meester, oft neder meesterssen, sal setten de vors. Sco-

(1) AELIUS DONATUS, *de octo partibus orationis*, liber tunc in Scholis valde acceptus.

»laster, oft doverste meester van der hogher scolen,
»daertoe van de Scolaster geset, oft namaels ten tiden
»setten sal, om de kindre te leerene in seden getrouwelec,
»in grammarien ende in musyken. Deze vors. scolen sal-
»men ordineren in onse vors. stad van Bruessele, ten mees-
»ten gerive ofte gemac onser vors. poorters, deen van-
»den anderen staende in redeliker distantien. Wi en wil-
»len niet dat die knechten metten meissenen, in hooch-
»scole oft in nederscolen, tegader gaen selen, en ware
»dat enigh van onsen voirs. poorters meer kindre hadden
»van knechtkenen ende van meiskenen dan een, dat die
»kindre tsamen gaen mogen daer vader ende moeder wil-
»len, behoudelec nochtan de ordinancie van den Donaet,
»hier boven verclaert. Voort es een overmeester sculdich
»te examineren, te visenteren, te berespen ende tonsetten
»die meester oft die meesterssen van den nederscolen,
»ende andere in die stat te settene, also dicke ende also
»menich warven alst den kindren proffyt es, ende hem
»noot duncken sal.» — (1) Sequuntur porro de magis-
trorum honorario et de mulctis eorum, qui Decreti placita
violaverint, quaedam dispositiones, quas omnes hic
exhibere longum foret. Ex iis vero, quae non excitare
non potui, manifestum satis erit, quam egregie Institu-
tioni consultum voluerit Brabantiae Dux ea aetate, de qua
multi sic judicant, ac si non nisi de Ecclesiae juribus cogi-
tari posset.

Verum etiam, quod imprimis significare hujus loci erat,

(1) Edidit Diploma J. F. WILLEMS, *Belgisch Museum*, Gent
1837, T. I. pag. 23. ex MS. PETRI A THYMO, *Historia Brabantiae
Diplomatica.*

habemus jam ejusmodi peculiare Legislatoris decretum, quod tunc, deficientibus legibus, earum vicem implevisse videtur. Ita mirum non est, illud canonica approbatione munivisse Decanum ecclesiae Bruxellensis, ⁽¹⁾ quippe quum de re ageretur tunc etiam pro parte ecclesiastica, et in his nulla lege, nisi canonice confirmata, Ecclesia teneretur. Est autem haec clericorum confirmatio tam prudenter scripta, ut Principis decreto se obtemperaturam sponderit Ecclesia «*alsoe verre alst ons toehoort.*» Quamobrem veritati congruum videtur quod monuit Germanicus de Jure Publico auctor SCHMALZ, Institutionem quidem ecclesiasticam fuisse his seculis, et plerasque Scholas Ecclesiae disciplinae subfuisse, attamen supremum Institutionem procurandi jus penes Civitatis rectorem fuisse semper. ⁽²⁾

Quodsi igitur Principum summa erat auctoritas, si quando publica salus postulabat, non dubito quin, Comitibus civitates Scholarum privilegiis mactantes, reliquam juventutis curam tacite magistratibus mandatam voluerint; simulac vero Institutionis conditio talis esset in hac illave

⁽¹⁾ His verbis: «Wi Deken ende Capitel der kerken van Bruessele, wien die rechten van geesteliken persoenen toehoert van ouds, »aensiennde hierinne die goede meininge des hoochs vermogens »princen, ons heren tshertogen vors. om pays ende vrede te hebbene »tusschen sybre Kerken ende der stad van Bruessele, doen hiertoe »ende geven onsen vrien wille, ende Consent. Ende alsoe verre alst »ons toehoort geloven Wi, voor ons ende voor onse nacomelinge, »vaste ende gestadich te houdene ende te doen houden te ewelicken »dagen etc.» — Ibidem pag. 24.

⁽²⁾ SCHMALZ, *Das Deutsche Staatsrecht*, Berol 1824. §. 450.

civitate, ut ea mutua voluntate ibi curari amplius non posset et peculiari Principis cura indigeret; nihil obstat, quominus summum Imperium intercederet. Hujus rei scio an majus exemplum afferri possit, quam quod dedit urbs Gandavensis, ubi Comes Scholae curam mandaverat Ecclesiae, haud exiguo civium, ut videtur, detrimento. Hinc choram tulerant Gandavenses: «si quis in Gandavo Scholam regere voluerit, sciverit et potuerit, licet ei nec alius poterit contradicere;» quod decretum Principis confirmatione non caruisse constat. ⁽¹⁾ Quum vero hic rerum status communi civium saluti parum prodesse videretur, jus Scholarum privilegio delatum fuit clericis, ex auctoritate Principis, nulla amplius habita Chorae municipalis auctoritate. Ita quemadmodum Princeps primo cives tutari voluit adversus clericorum, ut ita dixerim, monopolium, suam auctoritatem dissensionibus interponens, sic postea communi utilitati consultum voluit per clericorum tutelam. Eodem consilio Comes Hollandiae Scholae Rotodamensis magisterium privato cuidam indulgens hanc addidit conditionem: «dat onze goede luyden, ende die kinderen, niet versuymt en werden.» ⁽²⁾ Quid? quod teste aequali ejus PHILIPPO A LEYDIS, Hollandiae Comes dicitur viros legali lumine radiantes in Scholis retinuisse et a Scholis postea avocasse, ut sic Balivis adessent in jure dicundo periti. ⁽³⁾

Licet igitur de Scholarum magisterio tamquam de re sua

⁽¹⁾ Cf. WARNKÖNIG, *Fl. Staats- u. Rechtsgesch.* T. II. p. I. pag. 45 et 46.

⁽²⁾ VAN MIERIS, *Gr. Charterb.* T. II. pag. 575.

⁽³⁾ In op. laud. pag. 205.

libere decernere potuerint Principes, quo magis tamen eorum increvit auctoritas et stabiliora fierent jura majestatica, eo cautius jura illa sarta tecta habere studuerunt et adversus civitates vindicarunt. Sic quoque procedente aetate privilegiorum largitiones coercuerunt et intellexerunt, sua interesse istiusmodi Scholarum magisterium procurare, etiamsi nullos inde redditus amplius perciperent. ⁽¹⁾ Intelligitur inde quod inter PHILIPPUM Burgundiae Ducem et JACOBAM ex stirpe Bavarica actum fuisse legitur per pactum pacis a^o 1428, quum Comitissa summum imperium pro maxima parte cedere cogeretur PHILIPPO, una cum novem Tutoribus (Ruwarden) rebus Hollandiae propositis. In notabili, quod hac de re exstat, diplomate ⁽²⁾ decreverunt partes: facultatem magistratus et judices cooptandi fore penes PHILIPPUM; tum etiam magistros instituendis jus ita aequa lance distribuerunt, ut JACOBAE liceret dimidiam eorum partem cooptandam offerre PHILIPPO. Postea quum novem illi Tutores instituerentur partim a JACOBA partim a PHILIPPO, eorumque potestas circumscribi fuit necesse, diserte iis ademta fuit deliberandi facultas de rebus «*s Hertogen en der Landen*» erfachtigheid betreffende — collatien en presentatien van »geestelyke beneficien en van alle andere ampten en diensten *daar geen ontfang aan kleeftile.*» ⁽³⁾

Ceterum ut haec missa faciamus, unum restat, quod hic

⁽¹⁾ Huc pertinent quae de exiguo Scholasterii lucro ex WAGENARIO affert KLUIT, *Inwijdingsrede* etc. pag. 34 in Nota.

⁽²⁾ *Gr. Placaatboek*, T. IV. pag. 2. Est hoc diploma, ut videtur, parum hodie cognitum, quamobrem illud vide in App. N.º 3.

⁽³⁾ Cf. WAGENAAR, *Vad. Hist.* T. III. pag. 489 seq.

omittendum plane non est, instituta scilicet hac aetate Universitas Lovaniensis. Jam supra ea in re summi Imperantis jura vindicavimus adversus Ecclesiam, nec minus ea tuentur sincera Juris Publici praecepta. Quamobrem quae condita dicitur Universitas Lovaniensis, quum Brabantiae Dux esset JOANNES IV (a^o 1425), a Principe quoque originem ceperit necesse est, nisi plane quis ea infitias eat, quae hactenus diximus de summo Imperante. Exstant quidem Bullae MARTINI V P. primum Universitatis privilegium continentes; at de condenda Universitate ipse JOANNES primus cogitavit. Quid? quod Pontificis Bullae non nisi per Principis *placetum* plenam auctoritatem nancisci potuerunt. ⁽¹⁾

Ita Principis auspiciis nec Belgium nostrum Universitate caruit. Quod vero tardius in eo fuerit et tamdiu apud peregrinos hauserit liberaliorum studiorum nutrimenta, id praesertim minori Principis curae tribui licet. Sic quoque languente nonnumquam sub rerum publicarum clade Principis animo, fieri potuit, ut magistratus in Publicam Institutionem ulterius se irruerent et suam magis quam publicam salutem aliquando spectaverint. ⁽²⁾

(1) Cf. M. DE REIFFENBERG, *Mémoires sur les deux premiers siècles de l'Université de Louvain*, in *Mém. de l'Académie de Bruxelles*, T. V. TH. JUSTE, *Hist. de l'Inst. Publ. en Belgique*, pag. 68 seqq. Add. *Mémoires Historiques et Politiques des Pays-Bas Autrichiens*, Paris 1784. T. I. pag. 201.

(2) Illud monet exemplum Harlemi, ubi Academiam constituentem et Caesareo beneficio confirmandam decreverat Ecclesiae curio: quod tamen consilium parum profecit, ubi nonnulli a litteris alieni ad Curulem in urbe Sellam pervenerant. Vid. S. AMPZING, o. c. pag. 98. ibique HADRIANUS JUNIUS.

His malis ipsi cives subvenire aliter non potuerunt ,
quamdiu in legibus ferendis eorum Delegati nulla valuerunt
auctoritate; qualis fuit Ordinum natura illis temporibus.
(¹) Quodsi communes omnibus publicae tum fuissent
leges, quibus civium utilitati esset provisum, politicam
Institutionis conditionem illa aetate talem dicerem, qua-
lem optimam sibi proposuit ROSSAVIUS (²) his verbis:
«L'éducation publique sous des règles prescrites par le
»gouvernement, et sous des magistrats établis par le sou-
»verain, est une des maximes fondamentales du gouver-
»nement populaire ou légitime.»

(¹) KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. IV. pass. *Prim. Lin.* cap. 14. et
§. 343 seqq.

(²) *Dictionnaire Encyclopédique* in voce *Économie Politique.*

CAPUT QUARTUM.

DE PUBLICA INSTITUTIONIS CURA

INDE A PRINCIPUM BURGUNDIACAE STIRPIS IMPERIO

USQUE AD CONSTITUTAM BELGII FOEDERATI

REPUBLICAM.

§ I. *Quo tempore sub uno Principe nondum coaluerant
Belgii provinciae, quomodo se gesserit
Summus Imperans.*

Novam aetatem a PHILIPPO I inchoare solent plerique Rerum Belgicarum scriptores. Mutata sensim post finem imperii JACOBÆ Belgii regionum conditione, artium disciplinarumque studia novas vires ex Italia petiverunt, ubi doctissimi viri ex Imperio Byzantino exsules degebant; ⁽¹⁾ nova vigere coeperunt instituta judiciaria et Urbium auctoritas per introducta sensim Corpora Prudentiorum ita increvit, ut jam majorem aliquam imperii partem sustinere magis magisque inceperint. ⁽²⁾ Quae omnia etsi magnum habuerint momentum, cum ad explicanda instituta politica,

⁽¹⁾ HEEREN, *Ges. d. St. der klass. Litt.* T. II. §. 60.

⁽²⁾ KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. IV. pag. 156—219. J. I. VAN HEES, *Disp. laud.* pag. 113.

tum ad necessitudinem confirmandam cives inter et Principem, tamen ut Institutionem legibus procuraret Summus Imperans, postulare illud nondum videbatur Civitatis commodum, sed tantum veteris divini cultus periculum potuit suadere.

Quodsi igitur sub Burgundiaca stirpis Principibus fere pristina permansit Institutionis conditio, tamen quae illis temporibus publica auctoritate aliquando decreta fuerunt, ex his colligitur, Belgii Principes in Institutione procuranda majorem jam Civitatis rationem habuisse et tamquam Imperantes magis se quam antea gerere coepisse.

Ducit itaque haec aetas Burgundiaca quasi ex antiqua Institutionis conditione patrimoniali ad novam Publicam, ut ita dicam, post enata sacra reformandi studia. Quamvis Principes Scholas procurare tamquam domaniorum suorum partem etiam nunc perrexerint aliquantisper, nihilominus jam sensim intellexisse videntur, Institutionem majori Juris Publici vinculo ad Principis curam pertinere.

Pristinae Scholas alienandi consuetudinis exempla exstant hac aetate in amplissimo PHILIPPI I Comitis diplomate aⁱ 1436 de Schola Enchusana, ⁽¹⁾ nec non de Schola Bevervici aⁱ 1434, donante MARGARETA vidua Comitissae GUILIELMI VI. ⁽²⁾ Haec altera donatio intelligi nequit, nisi cogitaveris, MARGARETAM quaedam loca, et in his urbem

⁽¹⁾ d. d. 28 Aug. 1436. ap. VAN MIERIS, o. c. T. IV. pag. 1087. et *Handvesten van Enckhuyzen*, 1667. pag. 25. Vid. App. n. N.º 4.

⁽²⁾ d. d. 8 Junij 1434. VAN MIERIS, l. l. pag. 1040. Vid. App. n. N.º 5.

Bevervicum ⁽¹⁾ ad vitam data tenuisse jure beneficiario (verlyftogt). ⁽²⁾ Hae Dynastiae omnes post obitum MARGARETAE ad PHILIPPUM transierunt, ita quidem ut tunc demum Princeps privilegiorum et jurium conservandorum fidem civibus praestiterit eique cives obsequium juraverint. Est haec, ut obiter moneam, singularis Bevervici conditio, unde de summi Imperii natura *patrimoniali* judicari liceat. Ubi sic in Civitate quasi parvae adessent civitates, quid mirum, si nonnulla summi Imperii jura adhuc essent incerta, saltem potestas legislativa infirmis esset atque impedita. Quemadmodum supra vidimus ex JACOBÆ pacto cum PHILIPPO, multarum Scholarum magisterio ipsos prospexisse Principes, ita quoque ex anno 1442 superest documentum, Scholae Vlardingensis magistrum Principis decreto fuisse institutum, ⁽³⁾ sicut ibi semper obtinuisse constat. ⁽⁴⁾

Cum ita antiquos mores sequerentur Principes et magistratus municipales in Urbibus Scholarum privilegio munitis eorum nomine Institutionem administrarent, aucta nimis, ut videbatur, civium libertas effecit, ut Principes jura sua diligentius tueri coeperint, unde Institutionis curam quoque, tamquam summi Imperii jus pluris semper aestimarunt. Hinc non modo liberalitatem suam in privilegiis erogandis compescuerunt, sed etiam antiqua privilegia

⁽¹⁾ Cf. *Handvesten van Kennemerland*, pag. 55.

⁽²⁾ WAGENAAR, *Vad. Hist.* T. III. pag. 547.

⁽³⁾ d. d. 11 Nov. 1442. in *Handvesten, Octroyen etc. van Vlaardingen*, 1782. pag. 399. Vid. App. n. N.º 6.

⁽⁴⁾ *Ibidem* in *Naspeuring en Aanwijzing*, pag. xci.

violasse dicuntur; quo factum est, ut graves civium querelae exorirentur, quibus tandem indulgere debuit MARIA.

Ita jam proximum est, ut de *Magno MARIAE privilegio* dicatur, de quo quanto studio disceptatum fuerit praecedenti seculo, a nemine ignoratur. Ejus historiam enarrare inutile est; ⁽¹⁾ meminisse satis est, datum illud fuisse d. 14 m. Martii aⁱ 1476. et pluribus constare articulis, quorum 26us Scholas imprimis spectat. ⁽²⁾ Triplex est hujus arti. finis: 1° comprobat universum Scholarum statum, qualis

⁽¹⁾ Eam scripsit J. DOORNIK, *Sp. de Magno Mariae Privilegio*, 1792. cap. I.

⁽²⁾ Verba articuli haec sunt: «Item, alle die Costeryen, Clerck-ambachten, Scholasteryen, Bood-ambachten, Camerwaerders, ende alderhande kleyne Officien, hoedanig die wesen mogen inden voorsz. Landen ende Steden, van den selven wesen staen, ende blyven sullen eeuwiglyck, ter gifte ende dispositie van den genen, het sy van de Ridderschap, of Steden der voorsz. Landen, daer sy de naeste vyftig Jaren voorleden af gegeven, ende uyt crachte van der selver gifte beseten ende gebruyckt syn geweest, sonder te trecken in consequentie 't gene dat by Hertoge Philips, of onse lieve Vader voorsz. by tyden van der gifte, ende dispositie der voorsz. officien geschiet mach syn, dat voor haren tydt, eer sy Heeren der voorsz. landen geworden waren, niet te wesen en placht, welcke giften contrarie deser ordonnantie by den voorsz. Philips, of Carels tyden gegeven, doot ende te niet wesen, en blyven sullen. Ende indien in toekomende tyden by inadvertentie, of anders, hoe dat het sy, eenige giften van ons of onse nakomelingen van den voorsz. Steden goederen in den lesten voorsz. puncten begrepen, of oock van den voorsz. kleyne officien, contrarie deser ordonnantie gedaen, ende gegeven worde, soo sal die selve gifte, nu als dan, ende dan als nu, niet ende van geender waerden syn ende blyven ten eeuwigen dagen.» Vid. *Groot Placaetboek*, T. II. pag. 657.

proximis quinquaginta annis in singulis Urbibus atque Dynastiis auctoritate antiquorum privilegiorum constitutus fuerat; 2° omne illud rescinditur, quod contra haec privilegia atque donationes statuerant atque donaverant PHILIPPUS et CAROLUS I Principes; 3° in futurum cavet, ne quid postea fiat contra Decreti mentem.

Nihil in eo est, quod dubio obnoxium videtur; voluit enim MARIA in integrum restituere illa Scholarum privilegia, quibus aliquando vim intulerant sui Praedecessores, (1) unde sequitur, quod eas donationes, quas supra attulimus anni 1434, 1436 et 1442, ratas habuerit omnino, utpote quae non in antiquioris juris detrimentum factae fuisse videantur.

Eousque res optime procedit, et universam Scholarum conditionem MARIAE privilegio ordinatam confirmatamque fuisse constat. Quum vero, postulante PHILIPPO II, una cum Principe suo Ordines omnia MARIAE privilegia deleta et rescissa in perpetuum voluisse dicantur, quid ea in re juris fuisse videatur, saltem quod ad Institutionem attinet, nostrum est paucis significare. Quodsi in notissimo hac de re sententiarum discrimine, jam cum Doctissimo DOORNIK (2) statuamus, universum MARIAE Privilegium rite et legitime fuisse revocatum et rescissum cum ceteris omnibus privilegiis hujus Comitissae, tunc certe quod ad Scholas attinet art. 26us quoque pro non scripto habeatur necesse est, unde

(1) Has violationes locum dedisse M. Privilegio ex praefatione videre est.

(2) In Diss. laudata; Cf. KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. II. pag. 227 seqq.

statim conjigi posset, priores violationes hac revocatione fuisse comprobatas et in praejudicium antiquorum privilegiorum factas. At vero illud profecto non potuerunt voluisse reipublicae Senatores neque revera, ut arbitrator, voluerunt. Etenim in documento publico condiciones continenti, quibus PHILIPPUS civibus suis fidem juravit, legimus, eum promississe, fore ut omnia privilegia sancte custodiret, excepto: «dat alle andere Privilegien by hen »verkregen zedert den overlydene van wylen myns voorscr. »Heere Hertoge Kaerle van Bourgondien, souden geabo- »leert gecasseert ende van onwaerde syn.» ⁽¹⁾ In his verbis mentio fit de Privilegiis MARIAE tempore acquisitis; at vero noster articulus nullum ejusmodi continet privilegium, sed tantum antiqua restituit; atque ideo magis est debita ob priorem juris laesionem resarcitio. Fatemur quidem nostrum articulum quoque pertinere ad universum MARIAE decretum; quo sensu ipse PHILIPPUS professus est: «'t voorsz. »nyeuwe Privilegie, mitsgaders al 't inhouden van dien »wederroupen ende te nieuten gedaen te hebben.» — ⁽²⁾ An vero haec quoque fuerit Ordinum sententia, etiamsi ceteroquin MARIAE favores irritos esse jusserint, dubitari licet; certe, quid postea professus sit PHILIPPUS, non attinet sed tantum quid actum sit. Quare, etiamsi rescissum habeatur universum MARIAE Privilegium, alterius tamen circumventio alii jus praebere non potuit; quid? quod ipse Doct. DOORNIK, qui ceteroquin acriter urget rescissum magnum MARIAE Privilegium, agens de privilegio quodam antiquo

⁽¹⁾ DOORNIK, Diss. cit. pag. 15.

⁽²⁾ V. D. WALL, *Handv. v. Dordrecht*, pag. 746.

per *MARIAE* Privilegium confirmato, diserte testatur ejusmodi privilegia per rescissionem succedentem non fuisse abolita. ⁽¹⁾

Contra vero si cum Doct. G. SIX ⁽²⁾ dicatur *MARIAE* Privilegium legitime rescissum fuisse numquam, (et certe dubitari non potest, quin postea Privilegium juste fuerit observatum), tunc profecto de articuli nostri vi atque auctoritate minus etiam ambigi poterit.

Utrumque ea de re judicetur, ex iis, quae diximus, hoc sequitur: justam Scholarum conditionem fuisse restitutam per *MARIAE* Privilegium atque in ea nihil mutare potuisse subsequentem Principis revocationem. Quanta fuerit per tanta discrimina rerum antiquorum privilegiorum auctoritas, testatur lis anno 1536 agitata inter magistratus Haganos et Capitulum Hovanum de Schola municipali procuranda; ⁽³⁾ quum Capitulum jus suum persequi studuerit titulo antiqui privilegii anni 1393, de quo supra monuimus. ⁽⁴⁾

Continet *MARIAE* Privilegium primam generalem de omnibus Scholis dispositionem a Comitibus datam, et licet legum Fundamentalium numero non facile adscribi possit, ⁽⁵⁾ tamen omnino legis habuisse auctoritatem, dubitari

⁽¹⁾ Vid. Diss. I. pag. 127 ubi agitur de privilegio *de non evocando*.

⁽²⁾ Disput. Jurid. de *Magna Mariae Privilegio*, Amst. 1779.

⁽³⁾ DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage*, T. I. p. 2. pag. 590 seqq.

⁽⁴⁾ Vid. cap. 3. pag. 90.

⁽⁵⁾ Uti fecit Cl. C. H. TROTZ, *Comment. ad leges Fundamentales Belgii Foed.*

nequit. In ea de Scholarum regimine fuisse decretum, id dignum est imprimis quod notetur. Nam quaecumque sit de eo iudicium, id certe affirmare licet, ejusmodi decreta non nisi ex supremo in Civitate Imperio posse repeti. ⁽¹⁾ Ita sensim legitimos Belgii Principes juventutis Institutionem legislativae suae potestati subiecisse patet, cujus rei exempla mox plura provenient. Quo magis Belgii Principes, laxato vinculo, quo cum Germanico imperio erant adstricti, omnia ipsi jura majestatica exercebant, eo magis vidimus etiam, in Institutione procuranda, omne jus atque tutelam in eos sensim fuisse translata.

Novum hujus rei exemplum exhibet historia Scholae Zwollensis, quam memoriae prodidit auctor rerum Zwollensium VAN HATTUM ex genuinis, quae exstant, documentis. ⁽²⁾ In epistola RODOLPHI Episcopi ad rectorem Scholarum anni 1450 mentio fit de rectoris successore «*per scabinos Swollenses in Rectorem Scholarium ibidem legitime constituendo*» unde explorati juris est, hanc quoque Scholam magistratui municipali subfuisse. Verum tamen illud impedire non potuit, quominus Episcopus, tamquam summus imperii Praeses, in dicta epistola idem fere statuerit, quod in Germania Imperatores sanciverunt ratione Universitatum, ut scilicet magistris competeret quaedam singularis in Scholares jurisdictio. Ita rectori Zwollensi ejusque successori diserte committitur a RODOLPHO «*ut dictos rebelles, aut alios qualitercunque delinquentes Cle-*

⁽¹⁾ Cf. S. STYL, *Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*. Ed. alt. pag. 74.

⁽²⁾ MR. B. J. VAN HATTUM, *Geschiedenissen der stad Zwolle, 1767—1775*. T. I. p. 2. pag. 401. Coll. ibid. pag. 377.

»ricos sive laicos scolares, prout secundum bonos mores
»visum fuerit expediens, corrigant aut corrigi procurent;
»Invocato ad hoc etiam, si fuerit opus in praemissis, auxi-
»lio Scabinorum et Consulum opidi nostri Swollensis prius
»dicti: hoc proviso quod auxilium hujusmodi Scabinorum
»et Consulum in ipsos Clericos se ulterius non extendat
»quam requirat rebellio Clericorum praedictorum.» (1)
Gaudebat igitur Schola Zwollensis foro quodam privile-
giato ad instar Universitatum ex decreto Civitatis Rectoris.
Nam si illud conjiceres, RODOLPHUM hic egisse tanquam
Ecclesiae Praesidem, tunc procul dubio de laicis Scholari-
bus statuens, quales recensentur, aliquam civilis imperii
auctoritatem sibi arrogasset. Magis illud conspicuum est
ex Decreto DAVIDIS Episcopi anni 1464, quum Schola-
rium libertas, impunitatis spe ad licentiam vergens, turpis-
simis in urbe turbis et libidinibus locum dedisset. Tunc
enim, ne rectori vis deesset ad rebelles corripiendos, aliquid
juris gladii in Scholares magistratui urbis tribuit Episcopus,
statuens, ut si qui post horam nonam vespertinam per
urbem vagarentur armati aut rixantes, possent a magis-
tratibus corripi et ad posterum mane detineri, quos tunc
oporteret eos aut rectori Scholae tradere aut puniendos
committere Episcopo in villa Vollenhoviana. (2) Ejusmodi
certe decreta ecclesiasticae potestatis fines egredi, ambi-
guum erit nemini. Imperantis haec sunt et fuerunt, etiamsi
Scholarum cura domestica penes urbis esset magistratus,

(1) Integrum diploma vid. ap. VAN HATTUM, l. I. pag. 402.

(2) Vide diploma 20 Nov. aⁱ 1464 belgico sermone editum apud
VAN HATTUM, o. c. T. II. p. 1. pag. 5.

sicut jam universe hac aetate obtinuisse, aut per privilegia, aut tacita consuetudine, videtur.

§. 2. *Belgii provinciae sub uno Principe conjunctis, leges invaluerunt.*

A. De Caroli Imp. legibus.

Hactenus in patria nostra qui summi fuerant Principes, Comites, Episcopi, Duces alique Institutionem privata plerumque sollicitudine procuraverant et, si quid civitatibus ea in re gerenda tribuebant, id magis in singulorum locorum favorem, quam in communem Civitatis utilitatem datum fuisse videtur. Scholas magis quam Institutionem cogitabant, necdum intellexerant, Principis esse, qui de republica bene cupiat, juventutis eruditioni ubique consultum habere, quod nisi communi lege vix aliter fieri potest.

Jam vero sacra emendandi studium usquequaque exarsit, et qui in patria nostra quoque Romanae Ecclesiae dignitatem aggredierentur, per plures erant Reformatores. In tanto, quod imminebat, Ecclesiae periculo, ut antiquam patrum hereditatem vindicaret et novam hereticorum doctrinam compelleret, etiam ne quid republica detrimenti caperet, vidit CAROLUS Imperator postulare temporum suorum discrimina. Hinc fulminis instar prodiit adversus novissimae doctrinae fautores decretum Wormatiense d. d. 8 m. Maji 1521, ⁽¹⁾ cujus acerrimas sententias

⁽¹⁾ J. DUMONT, *Corps Universel Diplomatique du Droit des Gens*, T. IV. p. 1. pag. 335.

damnatorias, quales hodierna opinionum libertas horret, dictitaverat magis fervens religionis amor, quam ingenium ad tyrannidem proclivum. Spectabat illud decretum, cum alia, tum usum librorum, quorum sententiae ne LUTHERI doctrinam pervulgarent, ante omnia studuit Imperator, preli libertate ad tristissimam redacta servitatem.

Prosperè nihilominus procedebant consilia Reformato-
rum, quorum non modice increverat numerus. Novis itaque remediis opus erat, ne plures ab Ecclesiae Catholicae fide desciscerent. Illud imprimis effici posse videbatur, si infantium animi a tenera inde aetate veteris Ecclesiae praeceptis imbuerentur. Et ecce! jam Imperatoris decretum d. d. 15 Nov. 1531 de Institutione pauperum, ut vagabundi et mendici Scholis instituerentur, aut in opificum officinis vel mercatorum tabernis reciperentur discipuli; ita tamen, ut hi magistrum nanciscerentur diebus Dominicis, ne prorsus Ecclesiae Institutione indigerent. (1) Sic Institutionis cura summo Civitatis Rectori reddita sub auspiciis CAROLI M. ab altero CAROLO denuo suum in Jure Publico locum recuperavit. At vero, quemadmodum Galliae Imperator ea in re Procerum adhibuit auxilium, ita quoque

(1) Vid. Dipl. ap. VAN DE WATER, *Utrechts Plakaatboek*, T. I. pag. 413. «Item dat van den Kinderen van den armen, de welke »voor dese Politie ende Ordonnancie leeggangeren waren, levende »op rabauwerie, die eenige zullen ter schoele gestelt worden, ende »d'andere om een ambacht, of andere negociacie te leeren, of den »goeden luyden te dienen, ende die geene die ambacht leeren zullen »op sonnendaghen ende Heyligen dagen leeren heuren Pater noster, »heuren Gelove etc.... by den schoelmeester, die dairtoe geordon- »neert zal worden etc....»

qui Germaniae fuit summus Imperans non secus Ordinum rationem habuisse videtur. Saltem quod de historia hujus Decreti enarravit WAGENARIUS, ⁽¹⁾ etiamsi inde colligi non possit Ordines de Institutione quoque, ut de quibusdam negotiis, primum sollicitasse Imperatorem, tamen ea de re in concilio suo Bruxellis habito actum fuisse, omni caret dubitatione. Quamobrem, qualiscunque ceteroquin fuerit CAROLI mens et consilium, dignus ille est, cui eadem tribuatur laus, qua prior CAROLUS celebrari consuevit.

Quo magis vero Imperatoris consiliis adversabatur increscens sacra reformandi studium, eo severius adversus Reformatores actum est, et, tamquam veteris cultus propugnaculo, juventutis Institutioni consultum. Quum nova in urbe Vesaliae (Wesel) exstiterat Schola, damnatas imprimis doctrinas propagans, Imp., ne quis eo mitteret juvenes, cavere mandavit Gubernatori Gelriae, edito rescripto d. d. 7 m. Martii a¹ 1544. ⁽²⁾ In praefatione rescripti rationes exponuntur, quod nempe dicta Schola neque papalem neque imperialem auctoritatem esset consecuta. ⁽³⁾ Mirum videri possit, quodsi haec Schola ejusmodi indigeret comprobatione, quo legitime constitueretur, quidni potius eam sustulerit Imperator, quam labefactari curaverit.

(1) *Vad. Hist.* T. V. pag. 24.

(2) G. VAN LOON, *Geldersch Placaatboek*, T. I. p. 20.

(3) «Alsoe wy geloefflyck bericht syn worden, dat die van der Stadt van Wesele, in de Lande van Cleve onlanxleden soekere vordonnantie und oprichtongh eener Scholen gemaect hebben om die selve aldaer op Paesschen nest voirleden te beginnen und voirts to halden und continueren, sonder hyer op van den Pauefs oder ons oirlof erlanght und verworven toe hebben.....»

Fortasse de Universitate cogitavit, quam tunc temporis condere absque Imperantis suffragiis non licebat, quum contra Schola Vesaliae non nisi municipalis esset, quae quominus publica auctoritate tolleretur, impedimento erat regimen municipale. Utut est, interdictum publice in Gelria editum est duobus annis post, unde conjicitur Scholam vigere perrexisse.

Tandem rem fortiter aggressus anno 1550 (d.d. 29 Aprilis) edidit CAROLUS Ordinationem, quae jam antea forma Mandatorum (Mandementen) viguerat, adversus sacrorum reformatorum antistites quasi gladio scriptam. ⁽¹⁾ Hac opportunitate et de Institutione sollicitè cogitavit Imperator, ita quidem, ut statuta quaedam Ordinationi inseruerit, quae tamquam prima Scholarum administrandarum placita universalialia in patria nostra haberi possunt.

Triplex est ea de re decreti dispositio; 1° de magistris:
«voorts, om te versiene, dat voort-aen die jonge kinderen in heure eerste jonckheyt niet qualicken en worden »geleert ende geïnstrueert, t'welck een seer periculeuse »saecke is. Soo ordonneren wy, dat voort-aen niemant »van wat state oft konditie hy sy, en sal mogen openbare »Schoole houden, om de jonghe Kinderen, Knechtgens »of Meyskens, te leeren lesen, schrijven, spreken, in »wat Tale dat sy, ten sy dat hy eerst ende al vooren »geadmitteert ende geaprobeert sy, by den principalen »Officier vander plecken, ende vanden Prochiaen vander Prochie Kercke, onder welke hy sal willen residenten oft vanden Capittelen of Scholastren die daer op

⁽¹⁾ J. GYSIUS, *Oorspranck ende Voortgang der Neder-landscher Beroerten*, Delf. 1626. pag. 3 seqq.

»van ouds aenschouw ende superintendentie gehad hebben : Op de peyne etc.» (1)

Hujus dispositionis principium parum differt ab eo, quod etiam hodie nostris legibus viget de magistrorum instituendorum examine. (2) Uterque legislator, etsi varia opportunitate ductus, tamen aeque intellexit, interesse Civitatis, ne juvenus institueretur in ipsius reipublicae detrimentum, idque, habita magistrorum publica inquisitione, se curare posse vidit.

In prima, quam exhibuimus, legis parte illi, quibus magistrorum inquisitio mandatur, habentur 1° loci magistratus, nimirum illi, qui in urbe rebus publicis praesunt et etiam Scholarum magisterium curant, et 2° sacrorum ministri et Parochani ecclesiarum, vel etiam alii clerici ad quos haec res pertinuit antiquitus. Jam igitur et civilis et ecclesiasticae auctoritatis rationem habuit Imperator voluitque, ut una simul de magistris judicarent. Quod autem civilis magistratus ratio habita fuerit et quidem praecipua: ex sequentis articuli verbis; «ofte andere hebbende authoriteyt van School-meesters te committeeren,» conjici licet, eo ductum fuisse legislatorem, forte invitum, quum eos praetermittere non posset, qui imprimis ex munere suo municipali procurabant Scholas. (3) Igitur et Dynastae,

(1) GYSIUS, o. c. pag. 14.

(2) Art. 17. leg. 3 Ap. 1806. coll. Art. 2. lec. 20 Mart. 1814. Staatsbl. N.º 39.

(3) Urbium magistratuum cura hac in re optime cognoscitur ex Programmate Magistratus Hardewicensis aⁱ 1540, quod nuper editit V. Cl. H. BOUMAN, *Geschiedenis van de voormalige Geldersche Hoogeschool*, Utr. 1847. T. II. p. 640. Illud vid. in App. n. N.º 7.

qui habebant jus Scholarum, hoc et sequenti articulo comprehenduntur.

His statim adjicitur in art. 2. « Wel-verstaende, dat de » voor-seyde Officiers, Prochianen, Scholastren, ofte » andere autoriteyt ende macht hebbende van School- » meesters te committeren, sullen goede toesicht nemen, » daer toe te committeren Persoonen van goeden name ende » fame, ende geensins ghesuspecteer(t) van quade leeringe: » op de peyne etc.» (1) Spectant haec unice illos, quibus est magistratos cooptandi facultas; igitur jam tunc temporis et privilegia et jus Scholarum Dominicum impedire non potuerunt, quominus Civitatis Rector de his juribus ad communem utilitatem statuerit, addita quoque sanctione poenali.

Denique in art. 3, mutatis hac in re mandatorum statutis, (2) de usu librorum cautum fuit: « Dat de gene die » alsoo geadmitteert ende geapprobeert sullen zyn Schoole » te houden, gene andere Boucken en sullen mogen voor- » lesen, noch leeren inde perticuliere Scholen, dan de gene » die beteeckent ende gedesingeert zyn, by advise ende » Declaratie van dien van onser Vniversiteyt van Leuven,

(1) GYSIUS, o. c. pag. 14 et 15.

(2) In mandato edito a^o 1546 Lovaniae, apud SERVAES VAN SASSEN legimus: « Dat die ghene die alsoe zullen geadmitteert ende ghe- » approbeert wesen schole te houdene, Nadien zy den kinderē hun » Alphabet, Pater noster, Ave Maria, ende hun geloeue, Confiteor » ende seuen salmē geleert sullē hebbē nyet en sullē in die particuliere » scholē moegē lesen oft leeren andere bouckē dā die hier na volgen » etc.» Cf. BUDDINGH, *Archief voor Gesch. van Opy. en Ond.* part. 3. pag. 76.

»gedateert als boven.» (1) Si haec comparentur cum iis, quae prius hac de re fuerunt sancita, non potest non animadverti, quantopere differat utriusque articuli mens; prior enim totus spirat animum ecclesiasticum, cum alter mitior quodammodo sit et majori prudentia de re statuatur ad peritorum arbitrium relinquenda. In promptu causa est! nam quod prius sua sponte decreverat Princeps, id, priusquam publice editum fuit postea, in regio concilio fuit pertractatum, multoque mitigatum. (2) Sic jam, ubi nondum in legibus ferendis decisoria erant populi delegatorum suffragia, tamen qui, populi habita ratione, Principi assiderent Conciliarii, illi magnam jam et salutarem tunc habuerunt in potestatem legislativam auctoritatem. Imo CAROLI successor in edito a^o 1569 diplomate, (3) ipse testatur Principis decreta de *religione*, (quae et de Institutione agunt), lata fuisse: «by aduyse nyet alleenlicken van »allen zynen Raiden *maer oick van den Staten van den »zelven Landen van herwaerdsouere.*» Igitur, quantum potuit, populi rationem duxit Imperans in emendanda Institutione, et multa hac de re placita ex suasoria Procerum Imperii voluntate emanasse videntur.

Negandum non est, etiam nunc decreta nimis religionem spectasse; sed perperam quae antiquitus gesserunt Imperantes, cum hodiernis comparantur et quasi novo pondere

(1) GYSIUS, l. l.

(2) Verba quae ordinationi subscripta sunt: «by den Keyser in »synen Raede» in priori mandato desiderantur.

(3) De hoc diplomate uberius dicemus infra. Illud vide apud J. J. TH. DUVAL, *Sp. de Vera mente Foederis Trajectini*, L. B. 1789. App. pag. v. et in nostra App. N.º 8.

aestimantur. Ceterum hujusloci non est CAROLI merita per-
censere; ⁽¹⁾ tantum de Publica Institutione videndum est,
quomodo ad hodiernam venerit conditionem, atque illud
quaerentibus cum auctore rerum Frisicarum ⁽²⁾ respon-
dendum esse arbitror, eo duxisse ante omnia CAROLI
Decreta imprimis hoc, quod exhibuimus. Ab ejus inde
aetate summus Imperans in patria nostra legibus denuo
juventutis Institutionis curam gessit, cujus locum tamdiu
occupaverat rerum aestimabilium sollicitudo.

Praeter ea, quae universam spectabant in omnibus
Provinciis Institutionem, existimare licet, quamquam non
sine dubitatione, singulas provincias hac de re suas habuisse
leges ab Imperante datas. De Frisia saltem ex antiquita-
tibus ecclesiae Ultrajectinae superest plenissima de Insti-
tutione Ordinatio, quam sua auctoritate muovisse Impe-
ratorem, testatur auctor, cui debemus illud diploma. ⁽³⁾
Cognitum est, quam effraenata fuerit praesertim in Frisia
nonnullorum Clericorum licentia; ad hanc coercendam
et universam in hac regione pacem componendam multa,
cum Ecclesiam spectantia, tum ad magistratum civilem
pertinentia variis decretis sancivit Princeps, in quibus
etiam de Scholarum regimine placita primum locum
obtinent. ⁽⁴⁾ Longum foret omnia enumerare; quare hic
pauca sufficiant. Postquam de bibliopola Leovardiae con-

(1) Ea celebravit, FOEKE SJOERDS, *Alg. Beschrijvinge van Fries-
land*, 1768. T. II. p. 2. pag. 508 seqq.

(2) FOEKE SJOERDS, o. c. pag. 511.

(3) H. v. R.... *Oudheden en Gestichten van Friesland*, Utr. 1744.
T. I. pag. 156.

(4) *Ibidem* pag. 167 seqq.

stituendo egit legislator, ita pergit: « Ter plaatzen, »
»daar geen byzonder Schoolmeester is, moet de koster
»der kerke de meysjes in het leezen en de jongens daaren-
»boven in het schryven en in den zang onderwyzen. En
»op de dorpen, alwaar geen Koster is, daar moet de
»Pastoor zelf dit waar neemen; of door iemand anders
»laaten doen. » Jam tunc igitur non nisi omnibus deficien-
tibus, minister sacrorum Institutioni praeerat; imo,
quae alibi leguntur: (1) «zoo iemand een kerkelyke schuld,
»of een schuld die den schoolmeester toekomt, zal weige-
»ren te betaalen: » haec certe jam Scholarum regimen ab
ecclesiarum diversum significant. Majoris etiam momenti
sunt, quae porro decreta fuerunt. «Dat er voor ieder
»Schoolmeester een salaris op de kosten van het gemeen
»vastgesteld werde, waar door hy verbonden zy om ook
»de kinderen der genen, die het meesterloon niet kunnen
»betaalen, naarstig te onderwyzen.» — «Dat 'er in alle
»steden van Vriesland een voornaam school zy; tot het-
»welk geene anderen moeten toegelaaten worden, als die
»in de laager scholen zoo verre al gekomen zyn, dat ze
»vaardig in de moederlyke ende Latynsche taale kunnen
»leezen.»

Ecce! jam omnium Scholarum in majores et minores
(sive superiores et inferiores) distributio; de Scholis ubi-
que per Frisiam constituendis praeclara legis dispositio;
quin etiam, quae uberius ibi occurrunt, de mutua quae
dicitur, Institutione, de auctoribus Latinis Graecisque in
Scholis adhibendis, de examine magistrorum, de curatorii-

(1) Ibidem pag. 183.

bus aliisque, ea omnia prudenti ita consilio decrevit Imperator, ut merito habeatur qui primus in Frisiam Musarum choros introduxisse dicatur. ⁽¹⁾ Post ea, quae ad haec decreta annotavit, tum FOEKE SJOERDS, cum auctor antiquitatum Frisiae VAN R(IJN), extra controversiam esse videtur, haec singula revera CAROLUM habuisse auctorem; quam sententiam confirmant quoque ea, quae statuta sunt de magistris a magistratibus et clericis examinandis, quae nempe prorsus eadem sunt, ac supra sancivisse CAROLUM diximus.

Ad CAROLUM igitur referri possunt, quibus LYCURGUS a PLUTARCHO celebratur, ⁽²⁾ laudes, eum legislatoris officia optime tenuisse. Quo magis dolendum est, eum successorem habuisse PHILIPPUM, plerisque Parentis virtutibus carentem, ejus vestigia tamen prementem in omnibus, quae de liberis hominum opinionibus nimis dura ac severa jussert Imperator.

B. De Philippi Hispanici legibus et de Concilii Tridentini Decretis.

PHILIPPI, qui inter Belgii Principes Tertius hujus nominis fuit, consilia ad sacrorum reformandorum studia coercenda latent neminem. Majori quam antea severitate et crudelitate, qui decretis exsequendis praeerant Magistratus, officio suo fungebantur; ipsa decreta quoque identidem publicabantur, ne quis ea ignorare praesumeret; imprimis

⁽¹⁾ FOEKE SJOERDS, o. c. pag. 511.

⁽²⁾ Vid. in Compar. Lycurgi cum Numa cap. 4. pag. 127. T. I. Edit. SCHAEFFER.

CAROLI ordinatio Augustana aⁱ 1550. ⁽¹⁾ Quae omnia etsi Ecclesiae Romanae commoda spectaverint, numquam ejusmodi fuerunt, ut PHILIPPUS jus suum in Institutionem Ecclesiae mandasse aut tradidisse dici posset. Ita prodiit d. 29 m. Martii 1563 ⁽²⁾ Edictum ad Gubernatorem et Proceres Hollandiae cum aliis de Institutione haec statuens: «Ende want voor al van nooden is te voorsien, dat de »Kinderen wel gheinstiveert ende geleert worden inde »vreese Gods. Wy bevelen dat terstont ende sonder ver- »treck goede Schoolen op-gesteld sullen worden, — — »soo t' by den Aertz-Bisschop van Vtrecht ende den »Bisschop van Haerlem, *midsgaders by u geadviseert sal* »worden, die hier op met de voorschreven Prelaten, ende »daer 't behooren sal, sult communiceeren.» ⁽³⁾ Longe abest, ut ita ad Clericos transferretur Scholarum tutela, quum contra Edicti verba ad reipublicae Gubernatores scripta sint et tantum Episcopis tribuant suasoriam aliquam auctoritatem. Plenius, qualis fuerit in Institutione procuranda PHILIPPI mens, ex iis, quae ad Concilium Tridentinum pertinent, cognosci poterunt.

MARGARETA Gubernatrice totius Belgii constituta, regium publicatum est mandatum ad Episcopos d. 11

⁽¹⁾ E. c. d. 20 Aug. 1556. 10 Maji 1569, 30 Julii 1574. Vid. VAN LOON, *Geld. Placaatb.* T. I. pag. 207. 413. 655.

⁽²⁾ Illud fuisse aⁱ 1569 erronea est sententia ap. BUDDINGH, o. c. T. II. p. 1. pag. 189.

⁽³⁾ Exhibet diploma GYSIUS, o. c. pag. 67, ubi et haec leguntur: «Ordonneren insgelycx, dat de Ouders hare Kinderen, zynde van »bequamen ouderdom, schuldigh sullen wesen, ter Schoole ende ter »Kercken te schicken....»

Julii 1565 (1) de Concilii Tridentini Decretis ubique recipiendis. In Cap. I Sessionis V sanciverat Concilium: «In
»Gymnasiis etiam publicis, ubi tam honorifica et ceterorum
»omnium maxime necessaria lectio hactenus instituta non
»fuerit, religiosissimorum principum ac rerumpublicarum
»pietate et caritate ad Catholicae fidei defensionem et
»incrementum, sanaeque doctrinae conservationem et pro-
»pagationem instituat, et, ubi instituta foret et negli-
»geretur, restituatur. Et, ne sub specie pietatis impietas
»disseminetur, statuit eadem Sancta Synodus, neminem
»ad hujusmodi lectionis officium tam publice quam priva-
»tim admittendum esse, qui prius ab Episcopo loci de vita,
»moribus et scientia examinatus et approbatus non
»fuerit. . . .» (2) Istiusmodi statuta, a prioribus regiiis
quodammodo diversa, vulgarem Scholas procurandi
rationem commutare potuissent, nisi in ipsis mandatis clau-
sula quaedam fuisset addita restrictiva nomine Regis, ne
quid per Concilii Decreta invaleret adversus jura summi Im-
perantis; quod omne, qualicumque titulo Concilii Decretis
irrepsisset, nihili foret atque irritum. (3) Rem Institutionis

(2) Cf. WAGENAAR, *Vad. Hist.* VI. pag. 113. VAN LOON, o. c. T. I. pag. 314.

(1) J. H. BOEHMER in *Corporis Juris Canonici*, edid. A. L. RICHTER, *Canones et Decreta Concilii Tridentini*, Lips. 1837. pag. 7.

(3) «Ende want onder die articulen van 't voersz. Heyligh Conci-
»lium eenige syn die den regalien regten hoogheyt ende preëminencie
»van synder voersz. Majesteyt ende van synen vasallen staten ende
»ondersaten aengaen . . . Synre Coninckl. Majesteyts wille ende
»meynonge is, dat men deshalven vuegen ende reguleren sal gelyck
»tot nog toe gedaen is geweest, sonder yet daer inne te veranderen
»of innoveren soe voerschreven is . . . alle wellicken regten ende

hac clausula quoque contineri, atque igitur Concilii Decreta de Institutione Laicorum nullius fuisse in patria nostra auctoritatis, multis probari poterit argumentis.

Et quidem primo ea, quae WAGENARIUS memoriae prodidit, in concilio regio fuisse acta ante promulgata Concilii Decreta, optime docent, qualis fuerit PHILIPPI de Institutione Publica sententia. Dux Nobilissimus AB EGMOND, legatus ad Regem missus, ex Hispania redierat et in Concilio Status (Raad van State) Regis sententias exponens, cum aliis multis professus erat, utile visum fuisse PHILIPPO, si clam et praetextu de Concilio Tridentino deliberandi, nonnulli ex Episcopis adjungerentur Concilio Status, qui una cum reliquis de Institutione populi procuranda consulerent. ⁽¹⁾ Quodsi existimaverat PHILIPPUS, rem Episcopis esse mandandam, is, qui mox Concilii Tridentini Decreta erat promulgaturus, ejusmodi fraude non opus habuisset. Quum vero deinde nonnulli essent convocati ex Regia voluntate in Concilium Status, plerique ex Episcopis, omnes autem ex fervidissimis Ecclesiae fautoribus, illi, re triduo explorata, tandem renunciarunt, de Scholis ordinandis non opus fore quidquam statuere, quum Decreta Conc. Tridentini mox in patria promulganda hanc rem plenius procurassent, ita ut tantum his Decretis obsequi oporteret. ⁽²⁾ Hoc responsum a PHILIPPI mente longe distare, nemo est quin videat. Rege de Scholarum cura cum

» andere diergelycke die u naemaels soe verre des noot sy breeder ver-
» klaert sullen worden, syne voerschreven Majesteyt niet en verstaet
» by 't voorschreven Concilium gederogneert te worden . . . etc.»

⁽¹⁾ Totam rem vide ap. WAGENAAR, o. c. T. VI. pag. 107 seqq.

⁽²⁾ Ibidem pag. 111.

Ecclesia communicanda cogitante, ipsi Clerici statim omnem Institutionem Juri Canonico submittere conantur. Ex hoc Clericorum studio publicam Institutionem sibi vindicandi multa explicari possunt, quae postea Episcopi, sine ulla auctoritate civili, suo Marte decreverunt.

At vero, ut in viam redeamus, brevi postquam ea in concilio regio fuerant agitata, Concilii Tridentini Decreta publici juris facta sunt in patria nostra, cum ea tamen clausula, quam supra exhibuimus. Est haec clausula universalis et Concilii Decreta ultra res mere Ecclesiasticas extendi non patitur in detrimentum jurium regalium. Ad haec jura Institutionis curam quoque pertinere, facto professus est PHILIPPUS, etiamsi aliam prorsus habuerit Clericorum in concilio suo sententiam; id quod paucis significari adinet.

Atqui quanta fuerint Ecclesiae conamina ut juventutis curam Civitatis Rectori subtraherent, exemplo suo ostendit Episcopus Bruggensis PETRUS CURTIUS. Hic anno 1566 (itaque jam brevi post Conc. Trid.) ad magistratus municipales articulos quosdam scriptos miserat, quibus renuntiabat, sibi placuisse in omnes ludimagistros inquirere, quos propterea omnes convocabat, et nisi his jussis obtemperassent, omnibus interdicebat Scholis regundis praeesse. Jam auctor, ⁽¹⁾ cujus fidem sequimur, addit, ea egisse Episcopum ex mandato regio, vel potius *illud praese tulisse*, unde jam conspicuum est, Clericos non nisi artificio quodam Regis sententia sibi contraria abuti studuisse. Quid? quod idem auctor memorat, ⁽²⁾ magistratus

(1) J. GYSIUS, o. c. pag. 104.

(2) l. l. pag. 106.

controversias habuisse de jure Episcopi, usque adeo ut ejus decreta parum curaverint.

Sed majora jam documenta ab ipso Imperante peti possunt. Biennio post introducta Concilii Tridentini Decreta MARGARETA Gubernatrix statuit: « Dat geen School-meesteren der Jonckheyt noch int openbaar, noch int heymeric, en sullen mogen leeren, nochte schoole houden, » ten sy datse eerst ende al vooren by den Scholaster ende » twee van der Weth van haer gelove ondervraegt ende » geexamineert sullen wesen, ende eerst met Eede solemnellyck beloofst sullen hebben anders geen boecken noch » leeringe te leeren, dan de Catholycke kercke voor goet » geoordeelt heeft. Die jegenwoordigh school houden, » sullen hen binnen thien dagen nade publicatie hier naer » moeten reguleren;» ⁽¹⁾ Hoc placitum Con. Tridentini Decreto plane adversatur, contra vero parum differt ab iis, quibus Institutioni consultum voluit CAROLUS Imp. Quodsi cogitaveris, MARGARETAM omnia fecisse ad nutum PHILIPPI, inde qualis fuerit Regis sententia liquide constat.

Nullum tamen majus documentum afferri potest, quam regia Instructio altera, ad Gubernatorem Hollandiae GUILIELMUM Principem Arausiacum, quam primo typis exprimi curavit Doct. DUVAL. ⁽²⁾ In hoc mandato notabili, quod

⁽¹⁾ J. GYSIUS, o. c. pag. 270.

⁽²⁾ In Specimine Juris P. de Vera mente foederis Trajectini etc. KLUTHII auspiciis edito ibique App. pag. III. Illud quoque exhibet A. GORDON, Diss. de Potestate Guilielmi I Hollandiae sub Philippo II Gubernatore, cum ordinaria, tum extraordinaria, L. B. 1835. Cf. App. n. N.º 8.

etiam in nostro argumento magni momenti est, ⁽¹⁾ sequentia haec GUILIELMO praescribuntur. «En de want van »noode is goet toesicht te nemen in de steden ende plaetsen daermen scholen houdt daervan tgouvernement en »administratie toebehoert den gouerneurs ende wethouders der voorsz. steden en plaetsen, zult ghy den wethouders last hebbende van de de voorsz. Scholen van »onsentwegen ordonneren de voorsz. scholen dickmael te »visiteren en neerstich toesicht te nemen, etc.» ⁽²⁾ Haec quantum abest, ut indicent consilium Institutionem placitis Tridentinis totiusque Ecclesiae submittendi!

His omnibus addi possunt ea, quae in mandato FERDINANDI DE TOLEDO Ducis ALBANI ad Episcopum Leovardiae CUNERUM PETRUM leguntur apud WINSEMIUM. ⁽³⁾ In hoc diplomate, quod administrandae sedis Episcopalis rationem continet, praescribitur: «Locis vacantibus pios »eruditosque pastores aedituosque dabit, scholarumque »non tantum Leovardiae, sed per omnem Frisiam curam »geret, ac quid doceatur, expendet. — De consilio Pastorum, Magistratus oppidani seminarium e praescripto »Concilii Tridentini constituet. — Concilii Tridentini »decreta promulgabit, si non omnia, saltem ea quae »Doctrinam spectabunt, et ad captum populi erunt.» — ⁽⁴⁾ Aut fallor aut his placitis ostenditur, Episcopi in Institu-

⁽¹⁾ Ignorasse illud videtur BUDDINGH, o. c.

⁽²⁾ In Sp. l. App. pag. VII.

⁽³⁾ PIERII WINSEMI *Historiarum sive Rerum sub Philippo II per Frisiam gestarum Libri VII*. Leov. 1446. pag. 121 seqq.

⁽⁴⁾ De his statuit Concilium in cap. 18. Session. XXIII. ap. BOEHMERUM, l. I. pag. 68.

tionem auctoritatem ex peculiari regio mandato manasse et Concilii Tridentini vim nullam fuisse, nisi in studiis Theologicis. Quae enim hic de Seminario constituendo leguntur, ea non nisi Clericorum studia spectare, ipsa docet Concilii sententia: «ut hoc collegium *Dei Ministrorum* »perpetuum Seminarium sit.» — (1) Nihil igitur ad jus attinet, num Episcopus hac potestate usus sit ad Ecclesiae gratiam captandam, et rem Institutionis in Synodum, ex decreto Tridentino habendam (2) deduxerit, ita ut in hacce Synodo de Scholarum regimine tulerint Clerici. (3) Dicendus est semper ex regio mandato egisse Ecclesiae Praelatus, quemadmodum in Frisia istiusmodi hierarchiae vestigia ubique reperiuntur.

(1) Ibidem §. 208, m.

(2) Vid. G. 2 Dec. *de Reformatione*, Sess. XXIV. BOEHMER, o. c. pag. 75.

(3) Synodi, Leovardiae habitae, decreta exhibet H. v. R.... *Oudh. en Gest. v. Friesland*, T. I. pag. 315—348 ibique pag. 345 de Scholis haec leguntur: «Wy beveelen en gebieden aan de Pastoren der plaatzen en aan de Oversten en Kerkmeesteren, dat ze ten »hoogste bezorgt zullen zyn, om een schole en een degelyken Schoolmeester in hunne plaatze te hebben; dewelke belydenis van zyn »geloof in de kamer des Bisschops gedaau hebbe; en de jonkheit in »de vreeze des Heere en in de beginzelen des Katolyken geloofs »onderwyze. En opdat dit des te vaardiger in 't werk gestelt en te »bestendiger onderhouden werde; zoo beveelen wy dat ieder bezitter »van vaste goederen een goudgulden van 20 stuivers in ieder dorp »tot zoo een godvruchtig en noodzakelyk werk zal opbrengen: en »dat zoo wel de verkiezing van gemelden Schoolmeester, behoudens »nochtans het onderzoek en de toelaatinge van den Bisschop, als de »afzetting, zal staan aan den Pastoor, den Oversten der plaatze, de »Edelluiden, en de Kerkmeesters.» (Art. 17.)

Quae quum ita sint, Ecclesia tantum studuisse dicenda est, ut juventulis Institutionem omnem juri Canonico submitteret, PHILIPPUS contra, quantumvis licet adularetur Ecclesiae, Institutionis curam neque cedere potuisse ⁽¹⁾ neque voluisse.

Ceterum, priusquam haec Clericorum studiis turbata tempora mittantur, restant quaedam commemoranda PHILIPPI Decreta, imprimis illud a¹ 1569, utpote quod opportunum dare possit locum de Provinciarum Ordinibus pauca disserendi. Decreverat nimirum Rex, ⁽²⁾ ne quis extra Belgii fines studiorum causa abesset et exterorum Universitates aut Scholas frequentaret, una excepta Universitate Romana. Hoc decretum, quod sequenti anno publicandum mandasse videtur Dux Albanus, ⁽³⁾ non potuit non justas excitare multorum civium querimonias, qui consueverant juvenes ad externos mittere mercaturam addiscendi gratia. Ita, re in Ordinum concilium deducta, nonnullae Provinciae expostularunt cum Governatore de detrimentis et incommodis hujus Decreti tollendis; quae tamen omnia sperato caruerunt eventu, ita ut promulgaretur ubique. Nihilominus Transisalani Nobiles et tres Urbes, Provinciae Statum constituentes, nondum desperantes, querelas suas renovare decreverunt, et per Comitem MEGANUM epistolas miserunt ad Governatorem, quae, nobis integrae servatae,

(1) Imperantem jus suum in Institutionem non cedere posse tuitus est. V. COSS. J. DE BOSCH KEMPER, in thesi 12 ad dissert. *De Indole Juris Cr. ap. Romanos*, L. B. 1830.

(2) D. d. 4 Martii 1569. ap. v. LOON, *Geld. Placaatb.* T. I. pag. 406.

(3) Cf. VAN HATTUM, *Gesch. van Zwolle*, T. III. p. I. pag. 79.

multa continent ad Publicae Institutionis conditionem illustrandam. (1)

Longe vero abest, ut Ordinum auctoritas tanta fuerit, ut juste *veto* suum Regis decreto interponere potuerint; in republica administranda eorum potestatem etiam hac aetate suasoriam magis fuisse quam decisoriam, docent Juris Publici auctores. (2) Hinc neque PHILIPPI decretum a^o 1569 suis suffragiis antiquare potuerunt Proceres, neque impedire, quominus illud renovaret Imperans a^o 1571. (3) Hac reipublicae administrandae ratione non mutata, potuit PHILIPPUS arbitrio suo antiqua renovare placita et paterna quoque decreta tueri; quod quantopere perficere studuerit, et, invitis populi querelis, veteres leges tueri voluerit, manifestum est ex Ordinatione d. 19 m. Maji 1570 (4) ubi, per interpositum jus jurandum coram examinаторibus, cavetur ne quis magister novam doctrinam pervulgaret (art. 33), (5) id quod pie colendum esse statuitur

(1) Rem narrat VAN HATTUM, l. l. ubi etiam Diploma exhibetur, quod typis quoque exprimi curavit BUDDINGH in *Archief voor Ope. en Ond.*, Mengelw. pag. 89.

(2) Cf. KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. IV. cap. 4.

(3) VAN LOON, o. c. T. I. pag. 543 seq.

(4) Idem T. I. pag. 454. GYSIUS, o. c. pag. 438 seqq.

(5) «Ende in den eersten, dat degenen die uyt kragte van de ordi-
»nautie voirschreven, gecommitteert ende gestelt sullen wesen totter
»approbatie ende admessie van de meesters oft meesteressen van scho-
»len, sullen van deselve solempnele eedt nemen, dat sy gheene ghe-
»reprobeerde oft suspecte boecken noch andersints schandaleux we-
»sende sullen leeren oft voirlezen.» — Reliqua vide ap. v. LOON,
o. c. T. I. pag. 454. J. GYSIUS, l. l. pag. 439.

«boven 't gene des by de voirseyde ordinancie (aⁱ 1550)
»van der religie deshalven gestatueert ende geordineert is.»

§ 3. *Post rerum Conversionem anni 1572, quid actum fuerit cum a Gubernatore et Ordinibus Provincialium, tum in Synodis.*

Agglomeratis undique nutrimentis discordiarum, quum tandem igniculus accederet, ubique flammae Belgicae Civitatis parietes corripuerunt, usque dum Hispanici imperii fasces submitterentur et Belgii foederati Respublica victrix succederet. Hinc illustres cum in Historia tum in Jure Publico Belgii anni 1572 et 1581; hinc quoque quod his interjacet temporis spatium, multis agitatum turbis, nisi varia et saepe mutata Summi Imperii conditio teneatur, vix intelligi posse videtur.

Hollandiae Ordines, qui sub Principibus Burgundiis et Austriacis magis magisque populi exstiterant Representantes, etiamsi eorum auctoritas maneret suasoria, quum anno 1572 a Gubernatore MAXIMILIANO DE BOSSU essent convocati, potius suo Marte convenire et rem suam pristino Gubernatori GUILIELMO I Principi Arausiaco committere decreverant. Ita majori eorum parte congregata GUILIELMUS I legitimus restitutus est Gubernator ex auctoritate pristinorum Regis Hispaniae Instructionum, salvo Regi praestando obsequio. ⁽¹⁾ Manebat igitur summum Imperium penes Hispaniae regem, ejusque vicibus in

⁽¹⁾ KLUIT, *Holl. Staatsreg.* T. I. cap. 4 en 5 passim; T. IV. cap. 5.

patria nostra fungebatur Gubernator secundum Regis mandatum. Ad Ordines Delegatos quod attinet, eorum auctoritas creverat imprimis per fidem a Gubernatore praestitam, se in republica administranda Ordinum consilium esse adhibiturum; ⁽¹⁾ unde, quum GUILIELMUS Ordinum auxilio saepe indigeret eorumque benevolentiam captare deberet, haec auctoritas in rebus publicis suasoria majores sensim vires acquisivit. Quodsi tamen ex his paucis, quae de summo Belgii imperio hac aetate dicenda erant, in legislativam potestatem inquiratur qualis tunc fuerit, merito ea dicitur penes GUILIELMUM fuisse Gubernatorem, Regis nomine, suadentibus tantum Ordinibus Delegatis. ⁽²⁾ Quae omnia quantopere mutata fuerint post ejuratum Hispaniae Regem et summum Imperium ab Ordinibus Duci ANDEGAVENSI (ANJOU) et GUILIELMO Principi oblatum, quisque habet perspectum. Ab eo inde tempore populi partes in summo Imperio tueri poterunt Ordines Delegati, quandoquidem in legibus ferendis eorum consensu plerumque indigebat Princeps. ⁽³⁾

His praemissis, quae salva ex horum temporum infelicitate ad nos pervenerunt historiae Documenta, ultro jam explicari possunt. Verosimile est, omne Scholarum dominium, quodcumque sive per Capitula sive alio modo habuerint Clerici, id sensim amisisse Ecclesiam, postulantis urbium magistratibus, (ut exemplum Capituli Hagani docet), vel ipsis Scholis discipulorum penuria languentibus.

⁽¹⁾ KLUIT, o. c. T. I. pag. 70.

⁽²⁾ S. VAN SLINGELANDT, *Staatkundige Geschriften*, 1784. T. I. pag. 91.

⁽³⁾ KLUIT, o. c. T. I. c. 11; imprimis pag. 348.

De summi Imperii juribus in Juventutem instituendam, pauciores erant quotidie qui disceptabant, postquam Romani cleri vindiciae per increscentem sacrorum emendatorum auctoritatem obmutuerant. Ita quod MAXIMILIANUS II Imp. praeclare tunc profitebatur «bonarum literarum tutelam et patrocinium ad Caesarei culminis fastigium, ejusque moderatores potissimum pertinere» (1) hoc Juris Publici praeceptum nostrates jam non amplius latebat.

Regia mandata, quibus instructus Imperii fasces receperat GUILIELMUS Gubernator, de Institutione tuenda quoque egisse, supra jam ostendimus. Quum igitur Hollandiae Ordines a^o 1572 suum, qui exsul erat, legitimum restituerent Gubernatorem GUILIELMUM Arausiacum, et quidquid ille ex pristinis Regis mandatis egisset, id se ratum habituros decrevisset; quod antea GUILIELMO mandatum erat de Scholarum cura per Instructionem alteram, (2) id nunc quoque ab Ordinibus renovatum fuisse constat. In his, ut jam diximus, ad Gubernatorem rescriptum fuit, ut diligenter curaret, ne magistratus in Scholis inspiciendis essent laxiores, quam Ecclesiae periculum postulabat. Nec tamen Gubernatoris auctoritas his tantum Instructionis verbis comprehenditur; habuit enim universam religionis curam sibi commissam per eandem Instructionem; quin et in priori majori, (3) omnis PHILIPPI auctoritas plenius GUI-

(1) In dipl. de condenda Universitate Julia a^o 1575 ap. H. CONRINGIUM, *De Antiquit. Acad.* pag. 384.

(2) Vid. DUVAL, o. l. App. pag. VII. GORDON, o. c. et in nostro App. N.º 8.

(3) Eam edidit, praeter auctores modo laud. nuperrime GACHARD, *Correspondance de Guillaume le Taciturne*, Brux. 1847. T. I. pag. 487.

WILHELMUS mandata legitur: quamobrem, etsi de Institutionis cura pauca tantum leguntur in GUILIELMI mandatis, eam tamen ex natura muneris sui omnem gessit Gubernator nomine Regis. Illud haud scio an ex quaquam re magis sit conspicuum, quam ex condita a^o 1575 Universitate Lugduno-Batava, de qua — uti in diplomate habetur —, statuisse dicitur « Philips Koning van Spanje, Grave van Holland en »Zeeland — by advis van onzen neve Willem Prinse van »Orange — Stadhouder en Capitein Generaal voor ons, — »met die van den Rade Provinciaal van Holland en van de »gemeene Staten van Holland en Zeeland — autoriserende »alzulks — den Stadhouder — ordinantien en Statuten te »maken by advys van de Staten. » — (1) Etenim quis est, qui non videat, Hispaniae Regem numquam condere voluisse Universitatem, praemio datam civibus ob perduratam Hispanorum obsidionem, et quasi Catholicae Universitatis Lovaniensis adversariam; quare de conditore Universitatis hodie non ambigitur et quid PHILIPPI nomen in Diplomate (2) valeat, ulterius non opus est significare. Exstat etiam GUILIELMI dispositio, ad supplices urbis Alcmariae epistolas respondentis, de bonis quibusdam Ecclesiasticis in Scholae municipalis favorem alienandis: «ghehadt 't advys

(1) *Groot Placaetboek*, T. III. pag. 538. P. BOR, *Nederlandsche Oorlogen en Beroertens*, T. VIII. pag. 85. S. H. VAN IDSINGA, o. I. T. I. pag. 393.

(2) Cf. A. VAN 'S GRAVENSANDE, *De Unie van Utrecht herdacht*, Middelh. 1779. pag. 135. «Het oprichten van eene Hooge School »was eene daad van *Oppermagt*; Dit te onderneemen met 's Konings »kennisse was *ondoenlyk*, en, *buiten zyne kennis gedaan wordende*, »moest zulks zyne gramschap te meer ontsteken.»

»van de Gouverneur, Gedeputeerden ende Burgemeestere-
»ren van de steden van Noordt-Hollandt by advyze van
»den Rade ende Finantien nevens hem wezende.» (1)

Ex quibus omnibus ultro intelligitur, in Institutione publice procuranda quid Gubernatori esset mandatum quidve Ordinibus relictum. Hi tantum suasoriis suffragiis gaudere perrexerunt, quum contra Gubernatori in his jus supremum competeret. Notanda praesertim hic est sententia Cons. VAN IDSINGA, (2) quo teste Gubernatoribus datus est titulus *Curatoris Magnificentissimi*, quem titulum Gubernatori proprium dicit ex summi muneris natura. Praeterea magni momenti est, quod idem auctor his addidit: «dat de andere Academien in deeze Republyk, door de
»Staten der bijzondere Provincien, en daar onder die te
»Franeker in Friesland, altans voor zoo verre eenige
»Wetten betreft, met goedkeuring van den Graaf van
»Leicester, onder de Stadhouderschappen zyn opgericht:
»ten welken opzigte het aanmerkelyk is datter onder een
»Stadhouderlooze Regeeringe, nimmer eenige Academie
»in deze Republiek is gesticht. — »

Ex his colligitur majorem statim fuisse Ordinum auctoritatem hac in re, si quando leges essent condendae, postquam, ejurato Hispaniae rege, non suadere tantum sed jam

(1) BOOMKAMP, *Alkmaeri en zyne Geschiedenissen*, 1767. pag. 336.

(2) o. c. pag. 393. — «Zynde de titel van *Curator Magnificentissimus*, ofte eenige andere diergelyke, aan het Stadhouderschap, uit de natuur van die hoge waardigheid eigen: zonder dat het nodig is dat daar van een byzondere opdragt geschiede.»

suffragia ferre coeperunt. Hactenus autem, ne ei desset auxilium pecuniarium, indigebat GUILIELMUS Ordinum comprobatione; ceteroquin vero Regis munere instructus habebat unde de Juventute instituenda plene statueret. Quum vero reipublicae imminerent tantae clades, ut de Institutione promovenda parum posset cogitari, illi, qui Reformatae Ecclesiae causam in Synodis tuebantur, ut eam rem sibi vindicarent et per decreta procurarent, magis magisque studuerunt.

Jacta nondum belli alea, quum periculosissimum videretur ad novissimi cultus defensionem publice convenire, fuerunt tamen ex studiosissimis sacrorum Reformato-ribus in urbe Vesaliae congregati, qui, prima ibi habita Synodo, Ecclesiae Reformatae regundae posuerunt fundamenta. ⁽¹⁾ Qui sic novis sacris bene cupientes et de cultu publico cogitantes quasi Ecclesiae Catholicae adversari in omnibus studebant, illos putasse instar veterum Clericorum, juven-utis curam gerere se posse, mirum videri nequit. Ita jam in hujus primae Synodi decretis (a^o 1568) de juventute in ecclesiastico cantu erudienda cautum fuit in cap. 2°, ⁽²⁾ et in cap. 3° additum: «Men zal ook ernstelyk aanhouden »bij de Ouders der Catechumenen ende Schoolmeesters, »om haar te huis, ende in de Schoole neerstelyk te onder-»wyzen, opdat etc.» ⁽³⁾ — Haec a nonnullis Clericis extra patriae territorium suo arbitrio constituta, nullam profecto

⁽¹⁾ Cf. A. YPEX en I. J. DERMOUÏT, *Geschiedenis der Nederland-sche Hervormde Kerk*, 1819. T. I. pag. 337.

⁽²⁾ *Kerkelyk Placaatboek*, T. III. pag. 390. N.º 32.

⁽³⁾ *Ibidem* pag. 391. N.º 3.

legis vim habere potuerunt, et aequae juris finibus excedunt ac reliqua Catholici cleri decreta de Institutione lata sine Civitatis consensu. Possunt merito excusare ejusmodi decreta temporum augustiae; ne tamen laudentur, uti fieri solet hodie, vetant Juris Publici praecepta.

In sequenti Synodo aⁱ 1571 (Emdana) rem intactam reliquerunt Clerici; at vero post discessum Ducis Albani, quum tutius possent congregari, a^o 1574 peculiaris Hollandiae et Zeelandiae Clericorum Synodus habita fuit Dordraci, annuentibus Principe et Ordinibus Provinciae delegatis. Hac opportunitate Institutione ulterius vindicata, in art. 22 statuerunt: «Dewyle dat tot den dienst der Kerken ende »Politien goede Schoolen grootelyks van noode zyn, ende »hier en tegen quaade Schoolen grootelyks schaaden, zoo »zullen de Kerken-Dienaars van allen Classen, voor eerst »zorge draagen, op welke Plaatsen Schoolen ende School- »meesters behoeven te weezen. Ten anderen, of den School- »meesters der Plaatsen daar men van handelt, voortyds »een verordende ofte bestelde belooninge gegeven is. »Ten derden, zullen zy van de Overheid begeeren, dat »het hun geoorloft zy een Schoolmeester te stellen, ende »dat de Overheid beveele, dat onderhoud ofte *stipendium* »te betaalen 't welk eertijds plag betaalt te worden. Ten »laatste zullen zy verzorgen, dat de Schoolmeesters de »Belydinge des Geloofs onderschryven etc. — — — Ende »zoo daar eenige Schoolmeesters waren, die dit niet doen »en wilden, zoo zullen de Kerken-Dienaars de Overheid »bidden, datze geweeret ofte afgezet worden. Ende zoo de »Dienaren eenige van deeze voorverhaalde dingen, van de »Overheid haarer Plaatsen niet verkrygen kunnen, zoo

»zullen zy 't by de hooge Overheid aanzoeken, ende de
»zaak voortdryven.» — (1)

Quo animo universa Synodi decreta imbuta fuisse dicuntur, ut scilicet magis ecclesiasticae auctoritatis fines extendi et quaedam mere civilia amplecti possent, idem apparet in his, quae de Institutione suo Marte decreverunt Clerici. (2) Ejusmodi sibi oblata decreta merito comprobare Ordines recusarunt, veriti ne Calvinii praecepta ita recipiendo, summo Principi Civitatis quid detraheretur.

Sacrorum emendatorum antistites in his pristinae hierarchiae viam sequi voluisse, ita ut aliquando intercedere debuerit auctoritas publica, (3) illud neque negari neque laude celebrari potest. Sic, quae sua auctoritate munire noluit Civitatis Rector, ea irrita fuerunt atque frustra a Clericis constituta, et juris vinculo neminem obligarunt.

Rebus ita compositis, de Ecclesiae regimine constituendo et necessitudine inter Ecclesiam et Civitatem circumscribenda, prudenter cogitavit ipse Princeps GUILIELMUS, compositis quibusdam legibus ecclesiasticis a prioribus Clericorum quam maxime diversis. (4) Destitit tamen Princeps a consilio per turbatam Civitatis conditionem, unde nova statim molientes Clerici, ut votis suis potirentur, iterum convocarunt Synodum Universalem (Nationalem) a^o 1578, quae Dordraci habita studio Clericorum adversus imperium civile insignis, non potuit non Civitatis

(1) *Kerk. Placaatboek*, T. III. pag. 430.

(2) YPEY et DERMOUT, o. c. pag. 338.

(3) BRANDT, *Historie der Reformatie*, T. I. pag. 559.

(4) YPEY en DERMOUT, o. c. pag. 339 seq.

Principem offendere et magis duxit ad litis acerbitatem augendam, quam eam placide componendam. Quamobrem, quod ibi decretum est: «Men zal arbeiden, dat »overal Schoolen opgerecht worden, in dewelken de Kinderen niet alleen in spraak ende konsten: maar ook voor»namelyk in den Christelyken Catechismo onderweezen, »ende tot de Predicatie geleid worden» (1) — hoc igitur cum reliquis omnibus non magis quam priora valuerunt. Quod quum ipsi intelligerent Clerici, ab Ordinibus petiverunt quosdam delegatos, qui Synodo Medioburgi habendae interessent, ne ita saltem tacitus Civitatis consensus desideraretur. At vero his quoque non indulserunt Ordines, qui semper de legibus ecclesiasticis ipsi cogitabant et Clericorum postulationibus cedere se non posse existimabant. Sic iterum Synodus a^o 1581 habita Principis suffragiis caruit, licet de Institutione idem fere, quod antea statuerant, decretis suis recipere studuerint Clerici. (2)

Inter tantas civium discordias incidit mutata imperii forma per ejuratum Hispaniae regem et constitutam Belgii Foederati rempublicam. Ab hoc demum tempore novam plane viam ingressi sunt Provinciae Ordines. Jam a^o 1582, Principis Arausiaci voluntati obsequentes, Hagae Comitum convenerant quidam delegati de legibus ecclesiasticis consultum, qui, proxime sequenti anno opere absoluto, constitutionem certe publicassent, nisi res denuo per tristissimas Civitatis clades interiisset. Ita jam, Ordinum potestate per Angliae legatum LEICESTERUM coarctata, Clerico-

(1) *Kerk. Placaatboek*, T. III. pag. 454. Art. 47.

(2) YPEY EN DERMOUT, o. c. pag. 342.

rum studia liberius in Civitatis jura grassarii coeperunt et nova habita a^o 1586 Synodo Hagana, Ecclesiae decreta LEICESTERI suffragia tulerunt. Majoribus his difficultatibus impediti, tandem quod diutius negare periculosissimum videbatur, id ratum habuerunt Ordines. Ita oblatam sibi a LEICESTÉRO Ecclesiae Constitutionem comprobarunt *salvo* tamen cum aliis multis *Ordinum Nobilium et Magistratuum* jure circa Scholarum magistros; ⁽¹⁾ quamobrem Synodi decreto de Institutione (Art. 19 et 48), quae tantum ludimagistros spectabant, minime confirmarunt Ordines. ⁽²⁾ Contra vero, ut interruptam saepe leges ecclesiasticas constituendi curam reciperent, veterem anno 1583 compositam Ordinationem ad examen revocandam esse decreverunt. At nunc quoque, quantopere res magnae discordiis dilabantur, eventus docuit. ⁽³⁾ Superest tamen ipsum legis specimen, dignum quod cum Synodorum decretis comparetur, saltem quatenus de Institutione statuit. Possumus inde simul de Ordinum sententiis circa rem tamdiu agitatum judicare, quare illud hic omittendum non esse videtur. In art. 39 legimus: «En alsoo tot vorderinge van den

(1) Ibidem pag. 348. BRANDT, o. c. T. I. pag. 720.

(2) Art. 19. «De Kerkenraaden zullen alomme toezien dat er »goede Schoolmeesters zyn, die niet alleen de Kinderen leeren Leezen, Schryven, Spraaken ende vrye Konsten, maar ook die zelfde »in der Godzaligheid ende in den Catechismo onderwyzen.» (*Kerk. Placaatboek*, T. III. pag. 523.) Art. 48. «Insgelyks zullen ook de »Schoolmeesters gehouden zyn de Artikelen als boven, ofte in de »plaatse van dien den Christelyken Catechismus te onderteekenen.» (ibidem pag. 528.)

(3) De his cf. YPEX en DERMOUT, l. l. pag. 353.

»dienst der Kerken noodig is, op de schoolen goede orde
»te houden, soo word de Officiers, en Magistraaten in de
»Steeden, de Hoofdofficieren ten platten lande, Heeren
»en Ambagtsheeren, hebbende de gifte van de Scholas-
»trye, ernstelyk geboden goede toezigt te neemen, dat
»van nu voortaan geen Schoolmeesters en worden aange-
»noomen, of gedooft, ten zy dezelve Schoolmeesters zyn
»van goed leeven, en openbaare belydenis doen voor de
»Overheid aldaar, ten overstaan van eenige van de Ker-
»ken-dienaars, van te willen navolgen en onderhouden
»de Leeringe der H. Apostelen en Propheeten, soo als
»die in den Ouden en Nieuwen Testamente begreepen, en
»sommierlyk in den Catechismo vervat zyn. En dat sy den
»Jongeren niet en sullen leeren het geene dat daar tegen
»eenigsints is strydende, op poene, dat indien by con-
»niuentie van de Officieren bevonden word, dat van nu
»voortaan eenige ongequalificeerde tot de voorseide scho-
»len worden gesteld of gedooft, de voornoemde Officiers
»daar over arbitralyk gestraft sullen worden.» ⁽¹⁾

Ex his verbis satis constat voluisse legislatorem multa de Institutione arbitrio relinquere eorum, qui Scholarum magisterium curabant, sicut hactenus fieri consueverat. Hinc anno 1578 magistratus Lugdunenses veteres Choras de Scholis commutasse et ad novae religionis praecepta accommodasse dicuntur ⁽²⁾; id quod jure fecisse et tamquam Summi Imperantis mandatarios, ex supra dictis satis erit conspicuum.

⁽¹⁾ *Kerk. Placaatboek*, T. II. pag. 268.

⁽²⁾ VAN MIERIS CH VAN ALPHEN, *Beschr. van Leyden*, T. II. p. 437 seq.

Sed jam intra Disputationis fines, unde egressi sumus paulisper, redeamus. Quodsi nunc ad hanc responderi debeat quaestionem : quid juris fuerit in patria nostra de Institutione procuranda ante et brevi post rerum conversionem a^o 1581; ex hactenus dictis, ut spero, sequentia colliguntur facile: Ante rerum conversionem omnis Institutionis tutela fuit penes Imperantem, vel, qui ejus locum tenuit, Gubernatorem. Hinc quum Synodi decretis suis rem aggredierentur, Ordines delegati contra Gubernatoris voluntatem ea confirmare noluerunt, sed ipsi quoque, ut Ordinationem Ecclesiasticam constituerent, haesitarunt, et, non nisi suadente ipso Gubernatore, aliquid ea in re perficere conati sunt. In his omnibus ut aliquid sua auctoritate et arbitrio constituerent, deerat iis adhuc quaedam delegata summi Imperii potestas. At vero post rerum conversionem et Synodi decreta comprobarunt, (quali comprobatione opus esse ipse LEICESTERUS intellexit), et ipsi ultro de legibus ecclesiasticis cogitarunt; sed etiam, quod majoris momenti est, ab eo inde tempore de Institutione statim ipsi Ordines delegati leges tulerunt. Ita prodierunt jam in Hollandia Ordinum Decreta a^o 1581 et 1589, ⁽¹⁾ in Zeelandia a^o 1590 ⁽²⁾ in Frisia a^o 1580, 1582 et 1584; ⁽³⁾ cum peculiare leges ecclesiasticae, ubicunque in singulis provinciis invaluerunt, Ordinum curae et auctoritati debeantur. ⁽⁴⁾

⁽¹⁾ *Groot Placaetboek*, T. I. pag. 211 seqq. et 126 seqq.

⁽²⁾ *Kerkelijk Placaetboek*, T. III. pag. 269. Desideratur illud apud BUDDINGH, o. c.

⁽³⁾ YPEY en DERMOUT, o. l. pag. 353 seqq.

⁽⁴⁾ Haec, quae etiam ante annum 1581 de Institutione tulisse dicuntur Ordinum Deputati, nequaquam nostram sententiam infi-

Quae quum ita sint, ex his et quae de potestate Legislatoria diximus in exordio hujus §, illud sequitur: post annum 1581 de Juventute instituenda sua sponte curam gessisse Ordines Provinciales, cum antea hujus rei procurandae jus intactum permanserit semper penes ipsos Principes eorumve Gubernatores. Quodsi cogitaveris, ante idem tempus omnem potestatem legislativam fuisse penes Principes, post vero ad Ordines transiisse, non dubito quin Comites, de Institutione statuentes, tanquam Legislatores se gesserint, non secus quam postea Ordines Provinciales. Igitur nullum placitum sive Laicorum sive Clericorum absque legislatoris auctoritate valere potuit, eamque ob causam non nisi ultimae Synodi Dordracenae Decreta a^o 1618 legis vim habuisse constat.

Ceterum utrum in Institutione procuranda etiam his quae perquisivimus temporibus, ecclesiastica magis quam civilis prudentia laudanda sit, judicabit ipse, si quem nactus sim, lector.

tiantur, nam in Frisia quam magna fuerit ordinum auctoritas etiam antea, satis notum est ex WINSEMI, o. c. pag. 440 et alibi. De ipsis Ordinationibus vide BUDDINGH; *Archief, Mengelwerk*, pag. 131 seqq.

CONCLUSIO.

Propositum opus absolvi, quoad Dissertationis fines siverunt et aetas juvenilis. Priusquam tamen portum contingere et *fessae dare sarta carinae* liceat, omne decursum spatium in unum quasi conspectum contrahamus, ut conclusioni locus sit.

Jam ex Graecorum antiquitate ad nos pervenit ARISTOTELIS praeceptum: «ὅτι μὲν οὖν νομοθέτη μάλιστα »πραγματευτέον περὶ τὴν τῶν νέων παιδείαν,» et «ὅτι »μὲν οὖν νομοθετητέον περὶ παιδείαν, καὶ ταυτην κοινήν »ποιητέον φανερόν.» ⁽¹⁾ Hae et similes PLUTARCHI ⁽²⁾, PLATONIS ⁽³⁾ aliorumque voces, quae veterum sapientiam testantur, jam recentiorum studiis et suggillationibus

⁽¹⁾ *Politicorum*, L. VIII. c. 1.

⁽²⁾ In Comp. LYCURGI cum NUMA.

⁽³⁾ In Libris *de Republica* passim.

solent suffocari. Qua in re benigniora fuisse etiam prima Christiani aevi tempora, de Gallia saltem sub Imperio Romano vidimus GRATIANI exemplo, qui summi Imperantis esse existimavit, curam gerere juventutis Institutionis. Exceptit hanc aetatem ea temporum infelicitas, quibus studia contabuerunt, et quominus Civitas ea curaret, obstabat ipsius Imperii infirmitas et incerta populorum conditio Politica. Mox vero, devictis plerisque Europae populis, quum CAROLUS MAGNUS id sibi proposuisset, ut varias imperii partes uno politici juris vinculo constringeret et in republica ordinanda administrandaque ad certam omnia atque stabilem normam componeret, non potuit, quum tantam prudentiam litterarum quoque studia orna- rent, quin augustissimus imperii Princeps in juventutis Institutione procuranda plus quam mediocre se gesserit Imperantem. Ita non modo ipse tantam rem summa pro- secutus est sollicitudine, verum etiam cum populi Proceribus eam communicavit, utpote qui optime intellexerit, eam totam ad legislatorem pertinere. Fuerunt illi Proceres neque populi Delegati (Volkvertegenwoordigers) neque Impera- toris ministri, sed ex Ordinibus Clericorum et Laicorum Senatores, quorum consensum, quotiescunque de majo- ribus imperii causis legibus erat statuendum, rogabat non tantum Princeps, sed etiam necessarium sibi arbitrabatur. Habentur itaque merito eorum Placita hodierni instituti Ordinum Generalium (Etats-Généraux) fundamentum; quamobrem, quod in votis habent nonnulli, ne scilicet extra Ordinum consensum in Institutione Juventutis quid legis auctoritatem nanciscatur, id jam per CAROLUM M. quodam- modo invaluit antiquitus.

Confusa nimis cum Civitate Ecclesiae potestate et omni ingenii cultura ad divini cultus usum conversa, mirum non est, Francorum Imperii Legislatorem Institutionis curam clero mandasse, unde illam per longum temporis spatium placida quiete occupavit Ecclesia. Hinc non nemini videri posset legislator jus suum Ecclesiae per cessionem tradidisse; quod, quantopere a veritate distet, cum Decreta Conciliorum ostendunt, legislatoris consensu munita, tum etiam per longam legislatoriae procurationis intercapedinem FREDERICI I exemplum in Authentica aⁱ 1151 simul ac Institutio communis extra Ecclesiam per Universitates reviviscere coepit. In ea quoque Legislatoris persona agnoscitur; non enim suo arbitrio Constitutionem illam tulisse dicitur Imperator, sed habita Sacri Palatii examinatione, ita quidem, ut ex ipsa Caesarea Constitutione *τῆς νομοθεσίας* rationem hac aetate confici posse existimaverint scriptores, ⁽¹⁾ et nobis saltem eam legislatori adscribere liceat.

Constitutam sub hac Germanici Imperii forma patriam si propius intueamur, quemadmodum omnis Principum auctoritas ex territorii dominio originem cepit, ita tamen, ut eam unice fundaverit increscens Superioritas, sic quoque Institutionis cura, quae tantum in Scholarum magisterio procurando constabat initio, Patrimonialis fuit primo, Ea tamen Belgii Principum sedem statim occupavit, quum per Superioritatem illam Territorialem omnia jura Majestatica quasi ex Germanici Imperii Palatio in Belgii Principum aulam transferrentur. Itaque duo distinguenda sunt: Jus Scholarum et Jus Institutionem publice procurandi.

(1) H. CONRINGIUS, *Ant. Acad.* pag. 367.

Hoc non nisi per Superioritatem Territoriale[m] acceperunt Principes quasi tacito Imperatoris consensu traditum, illud, tamquam Patrimoniale, omnibus competit fundi dominis aut usufructuariis hereditariis; quo titulo illud hodieque vindicant nonnulli, quorum jura vulgo dicuntur Dominica (Heerlijke Regten).

Quae omnia uti ex Carolingica rempublicam administrandi ratione proprie fluxerunt, ita quoque Capitularium veterum auctoritate, *consuetudinum* nomine, fuerunt observata.

Impertiverunt igitur Comites Duces ceterique Principes privilegia non qua Principes sed qua terrarum domini, uti privatos Dynastas quoque illud fecisse constat. ⁽¹⁾ Quod vero ea de re placita quaedam tulerint oppidani, id Principis nomine tantum factum est per magistratus municipales, vel ex peculiari Principis privilegio de choris constituendis repetatur necesse est. Unde denuo illud sequitur: rudioribus etiam medii aevi temporibus, Institutionis curam jure fuisse penes legislatorem, qui erat tunc Princeps; quum Scholarum jus nihil revera esset, nisi ex Scholae magisterio procurando lucrum percipiendi facultas.

Confirmata sensim civium libertate, quum Procerum Concilium magis stabile haberi coepit, sub CAROLO V. Imp. ejusque successore PHILIPPO aliquam Institutionis tutelae partem receperunt Proceres per suasoriam leges dijudicandi potestatem. Interim Clerici summis viribus contendebant, ut amissam suam auctoritatem recuperarent, eorumque flagitationibus certe non deerat PHILIPPUS. At

(1) Vide dipl. de Schola Enchusana in App. N.º 4.

vero qui in propagandis Ecclesiae decretis, ut puta Concilii Tridentini, ita caute prospexit, ne jura sua Majestatica laederentur, ut potius his consultum voluerit publice, illi certe, quominus de jure suo in Institutionem aliquid cederet Ecclesiae, defuit et auctoritas et voluntas.

Idem dicendum est de Regio Governatore post rerum conversionem aⁱ 1572 et receptum magismagisque emendatorum sacrorum cultum, cum Ecclesia continuo de juri- bus imperii disceptaret cum summo Imperante et per Synodorum decreta aliquam in Institutionem auctoritatem sibi asserere conaretur. Tunc enim prudenti consilio et Governator et Ordines Delegati vindiciis Clericorum restiterunt, ne quandoque et altera hierarchia oriretur. Haec, quae in primis Ecclesiae Reformatae fautoribus dolemus studia, feliciter profligarunt qui reipublicae clavem tunc tenebant. Ita quum tandem a^o 1618, contusis pristinis Clericorum postulationibus, Synodus Dordracena meliorem tulisset ordinationem, quae saltem supremo Imperii juri minus adversabatur, hanc nequaquam renuit Civitas sed approbatione sua munivit. Num eo igitur Civitas, jus Ecclesiae circa Institutionem agnovit aut suum cessit? Equidem non dixerim. Etenim si Synodi decreta intuearis, non nisi de mera Catechetica Institutione placita invenies. Quantumvis licet ibi Clerici de Scholis et magistris Scholarum statuerint, omne hoc nititur fundamento, *Cateheticam* Institutionem esse triplicem; Domesticam, Scholasticam et Ecclesiasticam: de his singulis in decretis suo loco mentio fit, sed extra Cateheticam Institutionem nihil statuitur. Quamobrem merito ejusmodi placita comprobavit summus Imperans, utpote quae mera fuerint ecclesiastica. Quae quum

ita sint, quomodo haec Synodi Ordinatio a nonnullis (1) dici possit quasi lex fundamentalis fuisse totius Publicae Institutionis, id, nisi partium studio tribuatur, intelligi nequit. Eadem fuerunt religionis praecepta, quibus imbuti et Clerici in Synodis et Proceres in Ordinum Concilio suam quique rem curarunt; at vero Provinciarum Ordines in legibus ferendis Synodi decreto tamquam lege fundamentalis usus fuisse, sunt haec opiniorum commenta, quae confirmari nequeunt.

De Dordracena Synodo quae in hocce epilogo disputavimus extra Disputationis fines, venia iis, spero, dabitur, quandoquidem ita, duce historia, quid seculo decimo septimo et octavo in Institutione procuranda publici juris fuerit, ultro intelligitur.

Jam igitur ex antiquissimo jure publico vidimus, Juventutis Instituendae curam ad Legislatorem semper pertinuisse, etiamsi nonnumquam seculi aerumnis ea torperit et quodammodo ad Ecclesiam facto pervenerit; atque adeo Institutionem revera liberam, qualem hodie sibi fingunt, fuisse numquam. Quare egregie pronunciavit Nob. DE KEVERBERG: «le principe de cette liberté ne fut jamais en vigueur dans le Royaume des Pays-Bas, ni, que je sache, dans aucun état de l'Europe.» (2) Contrarium quidem prorsus professi sunt qui in provincia Luxemburgensi aliquando hanc Institutionis libertatem postularunt, talia perhibentes: «On se tromperait grandement si l'on s'imaginait que la liberté d'enseigner, si ardemment invoquée

(1) Ita BUDDINGH, o. c. T. II. p. 2. pag. 42 seq.

(2) *Du Royaume des Pays-Bas*, La Haye 1834. Pièces Just. p. 257.

»depuis un an, n'ait pas existé dans l'ancien temps :» (1) verum enimvero quid proxime ad veritatem historiae accedat et a partium studio sit remotissimum, illud, spero, ex scriptis a nobis poterit judicare Lector, cui quidem, ut cum Historico loquar, *Galba, Otho, Vitellius, nec beneficio nec injuria cogniti*. Alia autem haec est quaestio: quale sit hodie de Publica Institutione Legis Publicae nostrae praeceptum. Verumtamen ad constituendam veram, a multis addubitata, istorum sententiam verborum, quibus in Art. 224 omnis Publicae Institutionis cura mandatur summo Imperanti (de Regering); si quando ex hac Disputatione historicum argumentum tale posset peti, unde constaret, hodie quoque, ad antiquissimi Juris Publici exemplum, de Publica Institutione Legislatori suffragium deberi, haberem profecto quod laetarer, non tantum mihimet ipsi operae pretium me fecisse.

(1) *Rapport de la Commission d'Instruction du Grand Duché de Luxembourg sur une question relative au droit d'enseigner*, in M. VICTOR COUSIN, *de l'Instruction Publique en Hollande*, Paris 1837. pag. 304.

TANTUM.

APPENDIX.

N.º 1.

De Schola Zierikzee.

1304—1469.

Wy broeder Pieter Pieters Kimen en Prior, in 't gemeen convent der Carthuseren van Sion en Noortgouwe, buyten Ziericzee, doen cond allen luyden, dat wy op den dag van huden gesien, gevisenteert, ende gelesen hebben eenen openen brief, in franchise geschreven, gants gave, ingecanselleert, ende sonder eenige rasure, bezegelt met des edelen ende mogendens Heeren zegel, Willem, oudste sone 's Graven van Henegouwen, enz. inhoudende van woorde te woorde gelyk hierna geschreven staet.

Wy Willem, oudste sone 's Graven van Henegouwen, van Holland, van Zeeland, ende Heere van Vriesland, Ridder, maken cond allen lieden, dat wy ons Heeren ons vaders getrouwen poorteren van Ziericzee omme menigen getrouwen diensten, dien sy ons dicken gedaen hebben, ende sullen doen, geven van ons Heeren wegen, ons vaders ende den onsen, dat sy die schole van Ziericzee geven mogen, alse open word, eenen clerq, die ons getrouwe is, ende der poort oirbare. Ende omme dat wy willen,

dat dit stat blijve ende vast, soo hebben wy desen brieff besegelt met ons zegele, ende hebben onsen Heer onsen vadere in belovet te houden. Gegeven in 't jaer onses Heeren, als men schreef M. CCC. ende viere, des woensdags voor Assention.

Ende, want wy desen brief, als voorsz. is, gesien, gevisiteert, ende gelesen hebben, soo hebben wy in getuygenisse der waerheyt desen brief besegelt met onsen ende met ons gemeens Cloosters ende Convents zegele hier aen hangende. Gedaan in 't jaer onses Heeren MCCCC negen en sestig, op den derden dag in September.

Onder stond geschreven, naer collatien jegens d'origineel vidimus bevonden te occorderen by my onderteykent

C. ADRIAENSE.

N.º 2.

De Schola Dordracena.

1292.

Wy Rechte Scepen Raet ende die ghemene porters van Dordrecht groeten ende maken cont ende kenlec alle denghenen die desen brief sullen sien ende horen dat wy bi den ghemenen Rade van Dordrecht hebben ghegheven die scole van Dordrecht ewelike int gasthuus te Dordrecht die sieke mede te lavene ende haren cost mede te doene die nu 't wilen int gasthuus lieghen ende onser vrouwe van hemelrike ende hier bi en sal niemen ghene scoele houden binnen der vriheit van Dordrecht sonder die vorseide scoele die wii hebben ghegheven int gasthuus te Dordrecht doer onser vrouwen ere van hemelrike ende omme dat wii willen dat dese dinc ewelike vast blive ende ghestade so hebben wii desen brief beseghelt metter port seghele van Dordrecht ghegheven int jaer ons Heren MCC toe ende neghentich des vriendaghes na onser vrouwen daghe ter latere.

N.º 3.

Pactum Pacis aⁱ 1428.

Jacoba etc. — doen kond allen Luyden, want de Soene uytgesproocken op den dag van huyden, tusschen onsen lieven geminden Heere Neve Philips etc. — ende ons, onsen Landen, Luyden en Ondersaten hulpen en medeplegen, aen d'ander zyde, in eenen poincte inhoudt ende begrijpt, dat onsen voorschreven Neve, dat Regiment onser Landen van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt en van Vrieslandt voorsz. hebben en behouden sal van onsen wege, sonder yet daer uyt te scheyden, ter tydt toe dat Wy ghylicht wesen sullen etc.: soo hebben Wy daeromme — gegonnen, overgegeven, ende in handen geset, en mit desen Brieve gonnen, geven over, ende in handen setten onsen lieven Neve voorschreven, dat Regiment Onser gemeene Graefschappen en Landen van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, ende van Vrieslandt, boven genoemt, met allen haren Ommelanden, Eylanden en toebehooren, die alinge en al te bewaren, te bedryven, te beschermen, ende te regeeren, gelyck daer toe behoort, ende een goedt Ruwaert ende Gouverneur schuldigh is te doen, ende in aller voegen ende manieren als die Soene voornoemt dat klaerlycken inhoudt, ende geven Onsen lieven Neve voorschreven macht alle Amptluyden, Casteleynen, Officieren, Rechteren en Dienaren te setten en te ontsetten, ofte by den geenen die hy daer toe machtigen sal, te doen setten, en te ontsetten, binnen Steden en daer buyten, tot allen tyden als hem dat nut en oorboirlyck duncken sal, duyrende den tydt des Regiments, nae inhoudt der Soene voorsz.; ende voort die Beneficien binnen den selven Landen, alsoo wel Sielen-last hebbende, ende Parochie-Kerken, Kosteryen ende Scholasteryen, als Mannen ende Vrouwen Provanden, mitsgaders allen anderen Beneficien te geven; ende desgelycks Klerken, Boden-ambachten, ende andere Officien inden voorschreven Landen, als sy vallen en verschynen sullen, alle saecken te berechten ende te doen berechten, in 't hooge ende in 't lage te gebieden te doen en te laten, in allen stucken groot ende kleyn, die inden selven Lande ontstaen en vervallen mogen, en

anders etc. —; behoudelyck ons die Renten, Breucken ende vervallen der Landen voorschreven, ende allen anderen poincten in hare machten te blyven, na uytwysinge der voorschreve Soene; behoudelyck ons oock de nominatie van der helft van de Beneficien, Kosteryen, Scholasteryen, Boden-Ambachten en anderen Officieren, diemen in den selven Landen gewoonlyck is te geven te lyve, die den tyt des voorschreven Regiments gedurende vallen sullen in onse voorsz. Landen, te weten, in die maenden van Augusto, Octobri, Decembri, Februario, Aprili en Junio, tot den welcken Beneficien ende Officien die vallen en verschynen in die ses maenden voornoemt, en geen anderen, Wy sullen mogen onsen voorsz. Neve den Hertoge van Bourgoigne, Gouverneur onser voorsz. Landen noemen ende presenteren binnen vier maenden na dat sy verschenen zijn, Persoonen die daer nutte en waerdigh wesen sullen: Ende sal onse voorschreve Neve gehouden wesen die selve Beneficien ende Officien te geven den geenen wien Wy alsoo daer toe genoemt sullen hebben binnen den voorschreven naesten vier maenden, na dat die verscheenen sullen zyn: Ende of het gebeurde dat Wy gebreeckelyck vielen binnen vier maenden voorschreven, eenige Persoonen te nomineren ten Beneficien en Officien die vervallen ofte verschijnen mochten binnen de ses maenden voorschreven, soo sal dan die geene op der tydt die versuymt waer, Onse voorschreve Neve als Gouverneur der Landen voorschreven, en desgelycks die Beneficien ende Officien die die in die andere ses maenden, te weten in Septembri, Novembri, Januario, Marti, Mayo en Julio vallen ende verschynen sullen in onse voorsz. Landen, sulcke Persoonen als hem gelieven en goet duncken sal daertoe nut en waerdigh wesende; ontbieden daeromme etc. — Gegeven in onser Stede tot Delf op Saturdagh den derden dagh in Julio, in 't jaer onses Heeren 1428.

N.º 4.

De Schola Enehusana.

1436.

Philippus, by der gratie Godts Hertoge van Bourgondien, van

Lothryck, van Brabant etc. etc. — doen kondt allen luyden, alsoo wy mit onsen anderen brieven voortydts gegeven hebben Willem Legrain om de trouwe diensten, die hy onse Heer en Vader, zaliger gedachten, langen tydt gedaen hadde, sonder daer af geloont te wesen, die Costerye, Scholasterye, Clerck-ambacht, ende een officie van een capellerye in den Gasthuysen binnen onse stede van Enchuysen, des selven Willems leven langh gedurende, so heeft die voornoemde Willem ons weder die voorsz. Costarye, Scholasterye, Clerck-ambacht en officie van der capellerye in den Gasthuysen binnen Enchuysen overgegeven, ende quyt geschouden tot behoef onser stede van Enchuysen, des heeft onse stede van Enchuysen ons ootmoedelyck gevolght, te kennen ghevende, dat sy, mit dat die voorschreven diensten aldus by ons gegeven pleghen te worden, seer ontvordert worden, ende dat daer in dienaren geset worden, die hem niet gadilyck en zyn, biddende dacromme, dat wy hem de voorschreven diensten geven, ende gunnen woude om by hem die te doen regeeren by persoonen die hem nutte daer toe wesen sullen. Ende want wy onse stede van Enchuysen geerne gevordert sagen in mogentlycke saecken, soo hebben wy om de goede diensten die sy onse voorvaderen, ende ons, Grave van Hollandt, dicke gedaen hebben, ende noch meer doen sullen, of Godt wil, ende op dat sy te meer ons te dienen bevonden sullen wesen, ende oock aenghesien dat de selve dienste onser voorschreven stede meer aengaen dan ons, ende dat sy niet van onser domeynen gerekent noch gehouden gheweest en hebben, ende kennende weten bet den oirbaer v. dien tot haren ondersaten, ende kinderen profyt, dan vreemt luyden, die wy daer in setten mochte, gemerkt mede dat onse voorvaderen, zaliger gedachten, alsulcke of gelycke diensten aen den steden, ende dorpen by Enchuysen voorschreven gheseten, gegeven ende gegunt hebben, der selver onse stede gegonnen, ende gegeven hebben, gonnen, ende geven mit dese brieve de costarye, scholasterye, Clerck-ambacht, en de officie van der capellerye in den Gasthuysen binnen onse stede van Enchuysen mit alle heure toebehooren erfelyck, en eeuwelyck, om daer in te setten, ende te

doen bedienen by sulcken persoon, als hem nutte duncken sal, voor onse stede voorschreven, soo dat wy, noch onse erven voortaeln geen recht, noch toesegghen in de voorschreven diensten, noch capellerye hebben, noch houden en sullen in eenige wys, niet tegenstaende eenige macht brieven, instructie, of andere beveelinghe, die wy onse Gouverneur, of Raden van Hollandt, of anderen voortyds mogen gedaen hebben, die wy in praedjudici van desen en willen van geenre waerden wesen. In oirconden etc.

Aldus geteyckent,

By mynen Heere den Hertoge.

J. ROSE.

N.º 5.

De Schola Bevervici.

1434.

Margriete enz. doen condt allen luden, dat wy alzoe verre, als in ons is, gegeven hebben, ende geven mit desen brieve puerlyck om Goids willen onser getrouwe stede, ende poirteren van Beverwyck tot behoeff der kercken aldair die scole, costerie, ende scryfsambocht van Beverwyck, die rechtevoirt na dode Heynryc, Gheryts soen, ende Claes, Symoens soen, die dair nu besitters off syn, aen te vaten, te besitten, ende te gebruiken mit sulcken nutscappen, profiteren, ende vervallen dair off te hebben totter kercken behoeff voirnoemt, als mit rechte dair toe staen, ende costumelic is, tot ewigen dagen durende. Ende des in getugenisse etc.

N.º 6.

De Schola Vlardingensi.

1442.

Philips etc. doen condt allen luden dat wy puyrliken om Goids willen gegeven hebben ende geven mit desen brieve Claes Jan Claesz. gebeten Zadelmaker, die costerye van onse Prochykerke te Vlardinghen mitter scole ende mit anders allen horen toebeho-

ren aldair, te bedriven ende te bewaeren ofte te doen bewaeren
als dair toebehoirt ende ombieden — —. Datum xj dagh in Nov.
xiiijc. XLII.

N.º 7.

Programma Magistratus Hardewicensis.

1540.

Pio Lectori sal.

Quandoquidem literarum studiis nihil praestabilius, nihil resp.
Christianæ magis necessarium. Hinc enim mores, hinc leges
atque jura cum divina, tum humana omnia perdiscuntur, sine
quibus hominum nullus coetus consistere et celebrari potest. Et
quanto plures eruditione atque morum gravitate praestantes viros,
eosque veris de honesto et inhonesto opinionibus resp. imbutos
habeat, tanto censenda est felicior et dignior. Quid, quod Plato
hactenus respUBLICAS fore dicat fortunatas, si aut philosophentur
reges, aut iis qui philosophiæ decretis instructi sunt, rerumpubl.
habent committantur? Hinc igitur factum quod nostri majores,
prudentissimi homines, scholas et gymnasia instituerunt, in qui-
bus ab ineunte aetate, ad eas artes, mores, atque omnia officii
vitaëque numera (quibus respUBL. solis conservantur) ipsorum
liberi instruerentur. Quae majorum nostrorum cura et sapientissi-
mum Hardewici senatum, movit atque incitavit, ut ad Scholam
suam moderandam, hoc est, filios in omni genere et doctrinae et
virtutis, tam graece quam latine erudiendos, earum rerum pro-
fessores peritissimos, undecunque accerseret, quibus et liberale
pro laboribus stipendium numeraret. Quare notum facimus omni-
bus, civitatibus, pagis, et provinciis, ut qui liberos suos ad oppi-
dum Hardewicense mittere velint, fore ut in iis fideliter exercean-
tur artibus, quibus adjuti, et ad veram religionem tradendam et
civitates utiliter regendas idonei reddantur. Ubi praestantissimi
quique oratores, historici, poetae, quae ad grammatices utrius-
que linguæ praecepta, rei dialecticae rationem, et rhetoricum
artificium faciunt, diligentissime ac purissime docebuntur. Ab

iis haec schola quae vel ad hanc vel illam haeresim spectant (de quibus professorum religionis solum est statuere) omnino abstinebit. Praeterea si bellis, aliisque id genus malis (quae rex regum avertat) civitas Hardewicensis affligatur, tantam scholasticis omnibus, tam exteris quam civibus immunitatem, ejusdem civitatis senatus dabit, quantam quisque apud parentes domi esset habiturus.

N.º 8.

*Instructio Philippi Hispaniae Regis ad Governatorem
Guilielmum de dato 8 Aug. 1559.*

Edel welgheboren neue ende lieue getrouwe.

Al eest zoo, dat wy voor ons vertrecken van deesen onsen nederlanden, nae onzen Coninckrycken van Spaengnen (aldaer wy cortis vermeynen te reyzen) alle onse voorsz. Nederlanden int bysundere gheerne hadden besocht en gevisiteert, soe wel om int generale ons te informeren op tgene daarmede men die goede administratie vandien zoude moghen voerderen in allen weeghen, als particulierlicken op t gene des stucks van der Religie angaen mach, ieghens diewelcke die viandt der meynschelicker natueren daghelicx by zyne dieneren meer ende meer aerbeyt, om alles in tweedrachticheyt ende confusie te stellen. Des nyet tegenstaende ouermits andere letselen en hebben wy tzelue nyet kunnen doen, maer ons betrouwende uwer wysheyd, discretie en getrouwigheyt hebben wy v mits deezen onsen brief wel willen vermaenen en belasten die puncten en articklen hiernaec volgenden.

Ende in den eersten. —

V recommanderende en belastende wel ernstelicken en op zo vele als ghy ons aengenamen dienst begeert te doene die onderhoudenisse ende obseruatie van den voorsz. edicten opt stuck van der voorsz. Religie zoe rypelicken en wyselicken gemaectt by wylen den Keyser onsen voorsz. Heere en Vadere *By advyse* nyet alleenlicken van allen zynen Raiden maer oick van den Staten van den zelven Landen van herwaerdsouwere by ons bevesticht — etc.

Ende hoe wel by de voorsz. placcaten ende edicten alle secten verboden zyn zoe van Lutheryen ende Sacramentarissen als van erdooperye, Deezen nochtans nyet tegenstaende verstaen wy dat diuersche luttel achtende op die voorsz. Lutheranen ende Sacramentarissen doen alleenlick eenich debuoir tegens die erdoopers. Waeromme en̄ want die voorsz. andere secten die poorten ende inganck zyn om van deen quaet in arger te vallen, willen en̄ ordonneren wy dat die voorsz. placcaten generalicken geobserveert zullen worden tegens alle sectarissen zonder eenige dissimulatie tegens den ghenen die alleenlick zouden mogen besmet zyn van den articulen en̄ dwalingen by Luther geintroduceert ende gesustineert. Ende want van noode is goet toezicht te nemen in de steden ende plaetsen daermen scholen houdt daervan tgouvernement en̄ administratie toebehoert den gouverneurs ende wethouders der voorsz. steden en̄ plaetsen, zult ghy den wethouders last hebbende van de voorsz. scholen van onsentwegen ordonneren de voorsz. scholen dickmael te visiteren en̄ neerstich toezicht te nemen dat gheene schoolmrs ontfangen en worden ten zy dat dezelve notoirlick Catholyck zyn ende dat zy de handt daer an houden dat de jonckheyt wel onderwezen worden in den Cathecismus die wy tanderen tyden hebben doen publiceren.

V ordinerende etc. —

Edel Welgeboren Neuc ende lieue getrouwe, onse heere God zy met V. gescreeuen in onser Stadt van Gendt den vijen dach van Augusto 1559.

Onderteykent

PHILIPPE
DOUERLOEPE.

THESES.

I.
Summo Imperanti Juventutis Institutionem tuendi et
jus debetur et incumbit officium, ac neque Familiarum
neque Ecclesiae postulationes umquam efficere debent, ut
ab illo jure decedat, aut officium illud deserat.

II.

Quod verissime dixit PASTORET, *Hist. de la Legislation*,
T. VII. pag. 519: «L'éducation doit concourir au but que
la société se propose,» in eo omnis sita est Publicae
Institutionis utilitas.

III.

Ex Art. 224 Legis Publicae nostrae sententia, omnem Institutionis curam non domesticae (openbaar) Legislatori mandatam judicamus.

IV.

Antiquum in patria nostra ludimagistros constituendi jus, quod amiserant Toparchae, non est annumerandum illis, quae, restaurata a^o 1813 civitate, restituit Princeps Arausiacus Decreto d. d. 26 Martii 1814 (Staatsbl. n.º 46).

V.

Jure Justiniano qui hereditatem vendidit nihilominus ipse manet heres. Idem obtinere in hereditatis delatae tantum necdum acquisitae venditione contendo.

VI.

Portionem a coherede non acquisitam, quae heredi accrescit, emtori hereditatis esse restituendam, minus recte docuit MUHLENBRUCH, *Doctrina Pandectarum*, T. III. pag. 367, Not. 5.

VII.

Minus sibi constat Legislato Neerlandicus, avis proavisque legitimam tribuens portionem, non vero fratribus et sororibus, qui potiores sunt in successione ab intestato.

VIII.

Qui ex matrimonio *putativo* nascuntur, illi merito legitimi habentur in Art^o 150 C. C. N. Eodem beneficio gaudent etiam liberi naturales rite agniti per subsequens ejusmodi matrimonium mutua bona fide contractum; quamquam in aliam sententiam discedit Vir Cous. G. DIEPHUIS, *Ned. Burg. Regt*, T. I. § 669.

IX.

Contractus, qui inter navis exercitorem intercedit et magistrum, magis est locationis conductionis operarum quam mandati.

X.

Dispositio Artⁱ 263 Cod. Merc. Neerl. magis est ex utilitate quam ex jure. Assecurationis enim natura non fert, ut ea tamquam rei qualitas tacite cum dominio transferatur. Hinc si creditor hypothecarius suo nomine assecuraverit id, quod interest, rem obligatam sibi salvam fore, non intelligitur assecuratio, pro extincta debiti parte, ad dominum tacite transiisse.

XI.

Poenis gravioribus, quae ob repetitum crimen sunt constitutae, locus non est jure nostro, si prior poena fuit pronunciata ob delictum militare.

XII.

Qui furti rei non habentur in Art.º 380. §. 1. Cod. Pen., eorum numero is adscribi nequit, qui bona detraxit patris matrisve naturalis parentibus. Bona ibi intelliguntur non tantum quae propria habent parentes, verum etiam quaecunque tamquam publici ministri, aut depositarii aliove titulo possident, modo eorum rationes reddere debeant.

XIII.

Gratia, quae conceditur ad temperandum legis rigorem, damnato invito obtrudi potest.

XIV.

Cautionis usum in causis criminalibus a reo praestandae, ut carcere liberetur, merito laudavit Vir Cons. H. DE BOSCH KEMPER, in *Ned. Jaarboeken van Regtsgeleerdheid*, T. IX. p. 1. pag. 18 seqq.

XV.

Qui legitime Civitatis militiae adscriptus est, eum oportet obtemperare jussis Praefectorum, etiamsi causam non probet, pro qua armis uti jubetur.

XVI.

Juris Naturalis Disciplina neque ex hominum statu naturali, uti vulgo dicitur, neque ex Civitate est deducenda. Jus illud magis est universale, quod, sicut Ethica, intra Civitatem viget et extra.

XVII.

Communi jure Gentium, ut bellum justissimum sit, non necessariam esse belli indictionem, judicamus cum BYNKERSHOEKIO, *Quaest. Juris Pub.* T. I. c. 2.

XVIII.

Male statuunt, qui opificum fabrorumve peregrinorum operas conducere vetant.

XIX.

Impediendi non sunt opifices, quominus placide inter se conveniant de minimo pretio operarum a conductoribus petendo.

XX.

Egregie pronunciavit F. C. DAHLMANN, *Die Politik etc.* Part. I. §. 12. «Eine Darstellung des Staates, welche sich der historischen Grundlagen entäussert, entbehrt aller ernstern Belehrung und gehört den Phantasiespielen an.»

XXI.

Principes Belgii augendo vires urbium non tantum Nobilium auctoritati verum etiam Clericorum quam maxime obfuerunt.

1895790

XVI

Die erste Abtheilung des Buchs ist gewidmet der Geschichte der
Kunst im Allgemeinen, und der Kunst der Malerei im Besonderen.
Die zweite Abtheilung enthält die Geschichte der Kunst im
Besonderen, und die Geschichte der Kunst der Malerei im
Besonderen. Die dritte Abtheilung enthält die Geschichte der
Kunst im Allgemeinen, und der Kunst der Malerei im
Besonderen. Die vierte Abtheilung enthält die Geschichte der
Kunst im Besonderen, und die Geschichte der Kunst der
Malerei im Besonderen.

XVII

Die fünfte Abtheilung des Buchs ist gewidmet der Geschichte der
Kunst im Allgemeinen, und der Kunst der Malerei im Besonderen.
Die sechste Abtheilung enthält die Geschichte der Kunst im
Besonderen, und die Geschichte der Kunst der Malerei im
Besonderen. Die siebente Abtheilung enthält die Geschichte der
Kunst im Allgemeinen, und der Kunst der Malerei im
Besonderen. Die achte Abtheilung enthält die Geschichte der
Kunst im Besonderen, und die Geschichte der Kunst der
Malerei im Besonderen.

XVIII

Die neunte Abtheilung des Buchs ist gewidmet der Geschichte der
Kunst im Allgemeinen, und der Kunst der Malerei im Besonderen.
Die zehnte Abtheilung enthält die Geschichte der Kunst im
Besonderen, und die Geschichte der Kunst der Malerei im
Besonderen.